

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

АРХИТЕКТОНСКИ ФАКУЛТЕТ

Немања Б. Радусиновић

**ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС У
САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ АРХИТЕКТУРИ НА
ПРИМЕРУ БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА У
НОВОМ САДУ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Београд, 2018. године

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF ARCHITECTURE

Nemanja B. Radusinović

**AESTHETIC CONSCIOUSNESS
AND THE CREATIVE PROCESS IN
CONTEMPORARY SERBIAN ARCHITECTURE
SHOWN ON THE „BULEVAR OSLOBOĐENJA“
BOULEVARD IN NOVI SAD, SERBIA**

DOCTORAL DISSERTATION

Belgrade, 2018

Уводне напомене:

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

др Владимир Мако, редовни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

Чланови комисије:

др Владимир Мако, редовни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

арх. Зоран Лазовић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

др Миодраг Шуваковић, редовни професор,
Универзитет Сингидунум у Београду, Факултет за медије и комуникације

Датум одбране:

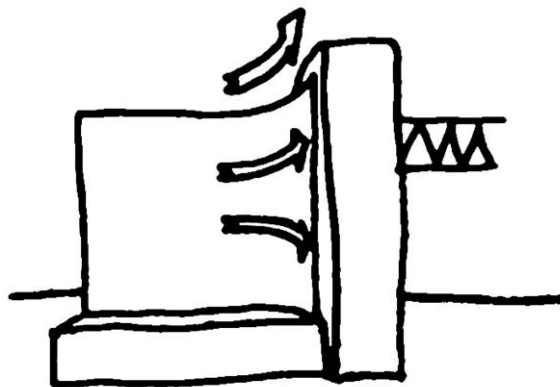
ЗАХВАЛНОСТ И ПОСВЕТА

Посвећено мојим синовима:

Михаилу, Гаврилу, Константину и Василију

Захвалност колегама:

Луки, Јелени, Вањи, Јовану, Мирјани, Александри, Слађани

ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Наслов докторске дисертације:

ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ
АРХИТЕКТУРИ НА ПРИМЕРУ БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА У НОВОМ САДУ

Резиме:

У овој дисертацији се полази од става да присуство естетичке свести у архитектури анализираних објеката значи и постојање естетичке свести самог аутора, а тиме и постојање креативног процеса код аутора-ствараоца архитектонског дела. Након тога, претпоставља се да постојање креативног процеса значи артикулисану употребу одређених (циљаних) естетских елемената. Из овога даље следи да се, ако постоје, а) системска употреба циљаних естетских елемената, б) креативни процес и в) естетичка свест, увек налазе у нераздвојивој узрочно-последичној вези.

У дисертацији се затим даје приказ и анализа препознате, узрочно-последичне везе тј., уз осврт на естетске елементе *опажајног* нивоа, фокусира се на естетске елементе *доживљајног* нивоа, чија заступљеност значи и постојање естетичке свести аутора и креативног процеса код аутора-стваралаца објеката анализираних целине. Детаљније, овим истраживањем се, преко приказа и систематизације свих 31 објекта јавне намене на Булевару ослобођења у Новом Саду, анализира заступљеност доживљајних естетских елемената: а) естетичка намера, б) интуиција, в) имагинација и г) спекулативно размишљање, у архитектури објеката архитектонске целине.

Приказ и анализа објеката из архитектонско - урбанистичке аналитичке целине, а затим и вредновање употребе (доживљајних) естетских аспеката, омогућава не само сагледавање заступљености естетичке свести, већ и постављање објеката у хијерархијски низ којим се приказује и

ниво естетске свести аутора, а тиме и ниво архитектуре тог временског периода.

Истраживањем ове теме, потенцира се на високој одговорности архитеката и уметника као градитеља друштва, а са циљем да обухват и систематизација садржаја ове теме дају допринос целовитијем и документованом истраживању теорије и праксе естетичке свести и креативног процеса у архитектури (који су у овом случају приказани на конкретном примеру архитектуре објеката Булевара ослобођења у Новом Саду), као и научном описивању и научном објашњењу савремене архитектуре друге половине двадесетог века и прве декаде двадесет првог века у Србији.

Кључне речи:

Архитектура, Естетика, Креативни Процес, Естетичка Свест, Савремена архитектура, Уметност, Аутор

Научна област:

Докторат техничких наука

Ужа научна област:

Архитектура и урбанизам

УДК број и додатна посебна класификациона ознака за дату област:

72.01:111.852(497.113 Novi Sad)(043.3)

DOCTORAL DISSERTATION INFORMATION IN ENGLISH

Doctoral dissertation title:

AESTHETIC CONSCIOUSNESS AND THE CREATIVE PROCESS IN CONTEMPORARY
SERBIAN ARCHITECTURE SHOWN ON THE „BULEVAR OSLOBOĐENJA“
BOULEVARD IN NOVI SAD, SERBIA

Abstract:

Starting point of this dissertation is in hypothesis that the presence of aesthetic consciousness in the architecture of analyzed objects means the existence of aesthetic consciousness of the authors and thus the existence of creative processes in the authors-creators of the architectural work. This is followed by the assumption that the existence of creative processes means an articulated use of certain (targeted) aesthetic elements indicating the presence of aesthetic consciousness. It follows from the above that, if present, a) the articulated use of targeted aesthetic elements, b) the creative process and c) aesthetic consciousness are always in an inseparable causal connection.

Further, this dissertation analyzes and presents a recognized causal link: after an overview of *observational* aesthetic elements, it focuses on *experiential* aesthetic elements, the existence of which implicates the presence of the author's aesthetic consciousness, as well as the existence of creative process within the author (creator of the object from the analytical architectural sample). More specifically, this dissertation explores and presents the use of experiential aesthetic elements: 1) aesthetic intent, 2) intuition, 3) imagination and 4) speculative thinking through the display, systematization and evaluation of all 31 public buildings of the “Bulevar oslobodjenja” Boulevard in Novi Sad, Serbia.

The analysis of the mentioned architectural/urban sample, along with an evaluation of employed (experiential) aesthetic aspects, demonstrate not only the

presence of aesthetic consciousness, but also its level in the author and thus the quality level of the architecture from this period of time.

By emphasizing the great responsibility of architects/artists and professionals as creators of society, this dissertation is expected to contribute to the theoretical and practical comprehensive study of aesthetics, aesthetic conciseness and creative processes in architecture (in the case at hand shown through the aesthetical analysis of the architecture of the “Bulevar oslobodjenja” Boulevard in Novi Sad, Serbia), as well as to the scientific description and explanation of contemporary architecture of the second half of the twentieth century and the first decade of the twenty-first century in Serbia.

Key words:

Architecture, Aesthetics, Creative Process, Aesthetic Consciousness, Modern Architecture, Art, Artist

Scientific area:

Doctor of Science

Specific scientific Area:

Architecture and urban planning

„UDK“ number and additional classification marking for a given area:

72.01:111.852(497.113 Novi Sad)(043.3)

САДРЖАЈ

<i>Уводне напомене:</i>	III
ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ.....	III
ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	V
DOCTORAL DISSERTATION INFORMATION IN ENGLISH	VII
1. УВОД	1
1.1. ПРЕТХОДНА АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О ПРЕДМЕТУ ИСТРАЖИВАЊА.....	1
1.2. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА.....	2
1.3. ОСНОВНЕ РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ.....	3
1.4. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА	4
1.5. ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА.....	4
1.6. НАУЧНЕ МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	5
1.7. НАУЧНА ОПРАВДАНОСТ ДИСЕРТАЦИЈЕ И ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ.....	6
<i>Први део:</i>	8
2. АРХИТЕКТОНСКО ДЕЛО, ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ И ТЕОРИЈСКА ПОДЛОГА.....	8
<i>Други део:</i>	18
3. ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ - ЕЛЕМЕНТИ КОЈИ УКАЗУЈУ НА ПОСТОЈАЊЕ ЕСТЕТИЧКЕ СВЕСТИ У АРХИТЕКТУРИ-АНАЛИЗА	18
3.1. ОПАЖАЈНИ ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ У АРХИТЕКТУРИ.....	24
3.2. ДОЖИВЉАЈНИ ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ У АРХИТЕКТУРИ.....	25
3.2.1. ЕСТЕТСКА НАМЕРА ИЛИ СТАВ АРХИТЕКТЕ-СТВАРАОЦА	28
3.2.2. ИНТУИЦИЈА ИЛИ ИДЕЈА АРХИТЕКТОНСКОГ СТВАРАЊА.....	29
3.2.3. ИМАГИНАЦИЈА ИЛИ ТЕМА У АРХИТЕКТУРИ ОБЈЕКТА	30

IX

3.2.4. СПЕКУЛАТИВНО РАЗМИШЉАЊЕ ИЛИ КАРАКТЕР АРХИТЕКТОНСКОГ ОБЈЕКТА.....	31
4. ПРИКАЗИ И АНАЛИЗА ЈАВНИХ ОБЈЕКТА ЗАВРШЕНЕ УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ	33
4.1. БУЛЕВАР ЈАШЕ ТОМИЋА 6.....	33
4.2. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 3	37
4.3. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 2А	40
4.4. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 5	43
4.5. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 11.....	46
4.6. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 27.....	49
4.7. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 31.....	52
4.8. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 18.....	55
4.9. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 30.....	58
4.11. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 30А.....	64
4.12. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 46А.....	67
4.13. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 69.....	70
4.14. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 71.....	73
4.15. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 56А.....	78
4.16. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 58.....	81
4.17. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 81.....	84
4.18. ФУТОШКА УЛИЦА 1А.....	87
4.20. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 76.....	93
4.21. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 78.....	96
4.22. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 80.....	99
4.23. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 92.....	102

4.24. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 100	106
4.25. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 127	114
4.26. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 129	119
4.27. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 131	123
4.28. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 133	126
4.29. НАРОДНОГ ФРОНТА 10	129
4.30. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 102	132
4.31. НАРОДНОГ ФРОНТА 12	136
<i>Трећи део:</i>	140
5. РЕЗУЛТАТИ И ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА.....	140
6. ЗАКЉУЧАК.....	149
<i>Завршне напомене:</i>	154
7. ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ.....	154
8. ПОПИС СЛИКА (ЦРТЕЖИ, ФОТОГРАФИЈЕ).....	160
9. ПОПИС ТАБЕЛА.....	167
10. БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	168
11. AUTHOR'S BIOGRAPHY.....	170
12. ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ	172
13. ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА.....	173
14. ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ	174

1. УВОД

1.1. ПРЕТХОДНА АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О ПРЕДМЕТУ ИСТРАЖИВАЊА

У циљу (научног) приказивања постојања односно одсуства естетичке свести и креативног процеса у савременој, српској архитектури у другој половини XX и почетком XXI века, на Булевару ослобођења у Новом Саду, коришћене су следеће групе извора:

1. Историјски и критички извори везани за архитектонско планирање, изградњу и настанак архитектонско-урбанистичке целине која се анализира.

Ови извори везани су за историју, планирање и изградњу Булевара ослобођења у Новом Саду. Грађу чине релеватни документи, планови, нацрти, техничка документација и цртежи, а налазе се у техничком Архиву града Новог Сада, Архиву Војводине, и библиотеци Матице српске (техничке информације о појединачним објектима тј. пројектна документација са техничким цртежима, се највећим делом налази у Архиву града Новог Сада. Грађа која документује активности на планирању новог булевара, почетку изградње и постепеном формирању ове градске артерије, се налази у библиотеци Матице српске). У оквиру припремних радњи предвиђен је излазак на терен, опсервација објеката, вршење контролних мерења постојећих објеката, као и израда техничких цртежа и фотодокументације постојећег стања.

2. Теоријски извори о савременој архитектури који обрађују естетику и естетске елементе.

Ова група извора информација садржи теоријске текстове, анализе и студије о естетици и употреби естетских елемената у савременој архитектури. У њима се тражи и анализира веза између свесне употребе естетских елемената и креативног процеса (архитектонско планирање

појединачних објеката јавне намене), а затим и повезаност (узрочно-последична) естетских елемената, естетичке свести и креативног процеса.

3. Посебни теоријски извори о естетичкој свести и креативном процесу у архитектури.

Ово је група извора о појединачним објектима који су предмет анализе, насталих у времену настанка објекта или у каснијем времену. Извори служе за анализу и приказ стања тј. постојања или одсуства естетичке свести и креативног процеса аутора-ствараоца у архитектури појединачних, истраживаних објеката у време њиховог настанка. За потребе синтезног аналитичког приказа коришћени су аналитички текстови објављивани у стручној литератури односно у периодичним стручним часописима.

1.2. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

У овој дисертацији се полази од става да присуство естетичке свести у архитектури анализираних објеката значи и постојање естетичке свести аутора, а тиме и постојање креативног процеса код аутора-ствараоца архитектонског дела.

Претпоставља се да у креативном процесу постоји системска, смишљена употреба одређених (циљаних) елемената који показују присуство естетичке свести. Даљња анализа, комбиновање и употреба поменутих елемената чини креативни процес. Из овога следи да се системска употреба појединих естетских елемената, креативни процес и естетичка свест тиме увек налазе у узрочно-последичној вези.

Овим истраживањем је дат приказ и анализа препознате, узрочно-последичне везе: постојање елемената у архитектури-естетици анализираних објеката указује и на постојање естетичке свести аутора и постојање креативног процеса код аутора ствараоца објеката анализираних целине. Детаљније, значај овог истраживања представља анализа, систематизација и приказ: естетичке намере, интуиције, имагинације и

спекулативног размишљања, који својим постојањем посредно претпостављају односно одређују постојање естетичке свести и креативног процеса код аутора ствараоца.

Постојање и ниво заступљености поменутих естетских аспеката односно *доживљајних естетских елемената* (поред опажајних естетских елемената) као што су: *естетичка намера, интуиција, имагинација и спекулативно размишљање* на објектима аналитичке целине, одређује и постојање естетичке свести и креативног процеса код ствараоца посебних архитектонских објеката у оквиру те целине, а затим и ниво заступљености естетичке свести и креативног процеса у целом архитектонско-урбанистичком узорку.

1.3. ОСНОВНЕ РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ

У складу са изнетим проблемима и хипотетичким ставовима, заједно са циљевима истраживања, могу се дефинисати следеће главне, полазне хипотезе:

Присуство тј. свесна, системска употреба *естетичке намере, интуиције, имагинације и спекулативног размишљања*, значе и постојање креативног процеса као и постојање естетичке свести аутора-ствараоца архитектонског дела.

Ови естетски елементи у архитектури (доживљајни естетски аспекти: *естетичка намера, интуиција, имагинација и спекулативно размишљање*), креативни процес и естетичка свест аутора-ствараоца, увек се налазе у узрочно-последичној вези.

1.4. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Са обзиром да се ради о комплексном и дуготрајном процесу, који се одвијао паралелно са ширим токовима архитектуре посматраног ауторског дела и који је у директној релацији са историјским и друштвеним оклоностима посматраног периода, у истраживању се постављају следећи циљеви:

1. Да се научно документује, изradi студија случаја и анализира ова најзначајнија архитектонско-урбанистичка целина Новог Сада -савремени објекти јавних садржаја који су пројектовани и реализовани у истраживаном периоду на Булевару ослобођења у Новом Саду.
2. Да се научно аргументује, опише, објасни и дефинише кључно естетско деловање и стратегија у савременој српској архитектури тј. у архитектонским делима Булевара ослобођења у Новом Саду у време њиховог настанка.
3. Да се изврши анализа утицаја, опишу, објасне и дефинишу доминантни, индивидуални, архитектонско-естетички, пројектантски ставови у архитектонској обради објеката анализирани целине и истраживаног периода.
4. Да се научно прикаже узрочно-последична веза (доживљајних) естетских елемената у архитектури, креативног процеса и естетичке свести архитектуре - аутора.

1.5. ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

У односу на постављене циљеве истраживања, могу се дефинисати следећи задаци:

1. Документовање, студија случаја и анализа најзначајнијих архитектонских остварења анализирани целине Новог Сада и

идентификација доминантних естетских чиниоца, у архитектури истраживаног периода.

2. Документовање, научно описивање, објашњење и дефинисање естетског деловања у савременој архитектури кроз контекст архитектуре Булевара ослобођења у Новом Саду.
3. Идентификација, документовање и анализа естетских доживљајних елемената, креативног процеса и естетичке свести ствараоца појединачних архитектонских остварења Булевара ослобођења у Новом Саду.
4. Анализа индивидуалних, архитектонских ставова и креативног процеса архитекте-ствараоца у архитектури објекта Булевара ослобођења у Новом Саду.
5. Идентификација, документовање и анализа међусобне повезаности естетских доживљајних елемената, креативног процеса и естетичке свести.

1.6. НАУЧНЕ МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

У овом научно-истраживачком раду, коришћено је неколико врста научних метода истраживања, уз чију помоћ се константно проверава научна заснованост постављених хипотеза.

У првој фази рада, вршена је формулација проблема и предмета истраживања као и објашњавање основних теоријских појмова потребних за истраживање. Научне методе у формирању овог дела рада тј., формирања информационе основе, обухватају методу посматрања на терену и методу анализе грађе.

Заједно са анализом грађе, вршила се обрада података (систематизација и периодизација) на основу које је разрађен систем хипотеза. Такође, коришћена је метода анализе садржаја која је спроведена приликом истраживања извора.

У другој-главној фази научно-истраживачког рада, спроведена је систематична анализа података директно на репрезентативном узорку, а уз константну проверу кроз ширу анализу укупне масе истраживане грађе. Метода анализе садржаја подразумева и доношење одређених закључака о природи и карактеру посматраних проблема, који је у директној функцији потврђивања постављених научних хипотеза.

Упоредна анализа је коришћена као основна метода истраживања у проучавању елемената заступљених у архитектури узорка, а уз постојање креативног процеса и естетичке свести.

У трећој закључној фази, резултати истраживања су приказани кроз синтезу, односно сумирање резултата и њихово поређење са постављеним хипотезама и основним теоријским постулатима.

1.7. НАУЧНА ОПРАВДАНОСТ ДИСЕРТАЦИЈЕ И ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

У односу на ранија, сродна истраживања и њихове резултате, у овом раду се ставља акценат на свеобухватну анализу „скривених“ - доживљајних естетских аспеката архитектонског дела који су везани за индивидуалну покретачку снагу архитекте ствараоца, а чиме се истовремено приказују историјски и социо-политички контекст и доминантни друштвени утицаји периода. Постојање естетичке свести и постојање креативног процеса било би приказано кроз постојање поменутих естетских аспеката у архитектури објекта (објеката). Научно би био објашњен и сам креативни процес и креативна снага архитекте кроз приказ и анализу естетске намере и интуиције у архитектури изграђених, јавних објеката референтног модела.

Имајући у виду број досадашњих истраживања ове врсте, један од главних доприноса овог рада био би, на конкретном примеру приказан, потпунији и свестранији увид у досад недовољно осветљене стране ове проблематике везане за доживљајне естетске аспекте архитектуре периода, а што само по себи оправдава предузимање истраживања о којем је реч.

Додатно, обухватност и систематизација садржаја теме имају значај као допринос целовитијем и документованом истраживању теорије и праксе естетичке свести и креативног процеса у архитектури, а приказаних на конкретном примеру архитектуре објеката Булевара ослобођења у Новом Саду. Резултат би тиме претстављао допринос научном описивању и научном објашњењу савремене архитектуре друге половине двадесетог века у Новом саду и Србији.

Будући да представља једну од првих или пак малобројних докторских дисертација која обрађује доживљајне естетске аспекте на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, очекује се да овај рад иницира ширу научну и стручну расправу.

Први део:

2. АРХИТЕКТОНСКО ДЕЛО, ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ И ТЕОРИЈСКА ПОДЛОГА

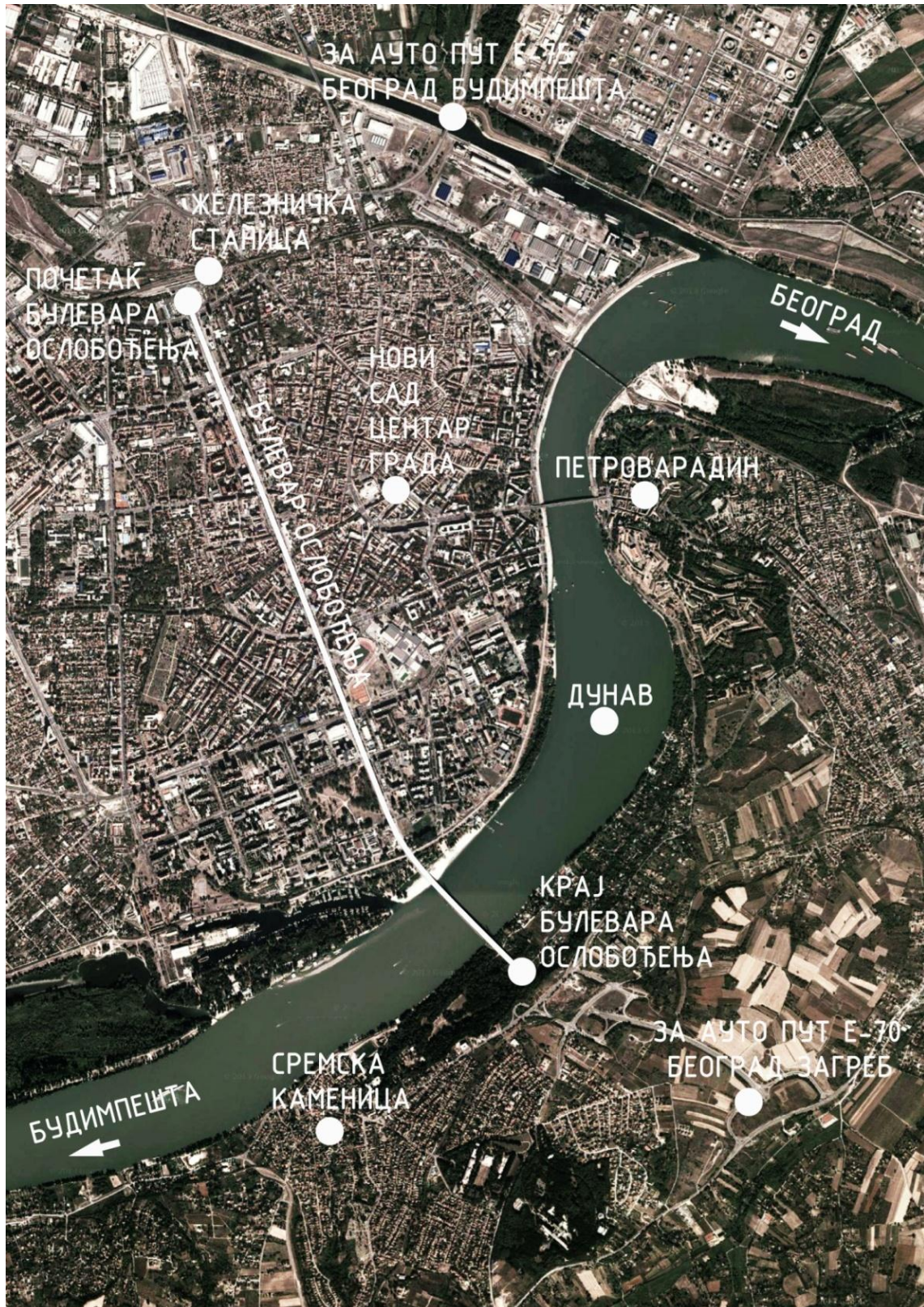
Како је ова дисертација фокусирана на истраживање естетичке свести и естетских параметара који је детерминишу, за анализу је одабрана изграђена и завршена архитектонско-урбанистичка аналитичка целина која је грађена (и изграђена) у различитим друштвено-политичким окружењима. За проналажење и анализу заступљености естетских параметара у архитектури аналитичке целине, грађеној кроз разне друштвено-политичке периоде од друге половине XX до прве декаде XXI века, узети су сви објекти јавног карактера ове аналитичке целине, уз претпоставку да су они најмеродавнији представници како економског стања друштва, тако и естетичке свести ствараоца, а тиме и естетичке свести друштва одређеног периода. Булевар ослобођења у Новом Саду - аналитички узорак са садржаним објектима јавне намене (претпостављено као најмеродавнији за ово истраживање), одабран је и због тога што је он највећа заокружена тј. завршена архитектонско-урбанистичка целина у Новом Саду изграђена у последњих 60 година.

Булевар ослобођења, посматран као саобраћајница, започет је и завршен са изградњом у другој декади XX века у време СФР Југославије односно у време социјалистичког друштвеног уређења. Изградња објеката јавне намене, чија анализа чини основу ове дисертације, такође је започета са изградњом самог Булевара као саобраћајнице и текла је све до краја прве декаде XXI века, када је ова архитектонско-урбанистичка целина и завршена. Тако су поменути објекти јавне намене грађени од 1954. године до 2007. године на једном урбаном потезу али кроз различите државе и различита друштвено - политичка уређења.

Везано за друштвено-политичко уређење, објекти аналитичке целине су на почетку грађени у време Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, у социјалистичком друштвеном уређењу а све до 1992. године.

Од 1992. године, у новоформираној Савезној Републици Југославији, објекти аналитичког узорка грађени су до 2003. године, кроз период са социјалистичким друштвеним уређењем на самом почетку постојања СРЈ, а затим и кроз турбулентну и ратовима отежану транзицију у другачији друштвени поредак, са осипањем територије претходне СФРЈ. 2003. године, Савезна Република Југославија трансформисана је у државну заједницу Србија и Црна Гора која је, са демократским државним поретком, постојала до 2006. Године. Исте 2006. године, после референдума Републике Црне Горе и одласка из ове заједнице, настала је Република Србија са демократским друштвеним уређењем. Овај период настанка Републике Србије подудара се и са изградњом последњих објеката јавне намене на аналитичком узорку – Булевару ослобођења у Новом Саду.

Булевар ослобођења је тиме веома значајан и као завршени урбани фрагмент града Новог Сада у чијем формирању су интегрисани различити друштвени и економски системи (социјализам, транзиција, демократија), који су у том процесу свакако остварили значајан естетски утицај и на обликовање града у целини. Булевар од самог почетка представља централну саобраћајницу и нови градски линеарни центар, а изградњом објеката својом дужином, остварује важну улогу у преображају града (слика 1).

Слика 1 План Новог Сада са приказом трасе Булевара ослобођења у ширем окружењу, размера 1:35000. (подлога www.geosrbija.rs)

Развијање идеје о стварању нове саобраћајнице догодило се у једном времену, док је реализација текла кроз разне периоде, праћена новим генералним урбанистичким плановима из 1950., 1963., 1974., 1985., 1994., 2003.,¹ који су били основа за развој идеје али и детаљну разраду пројекта. Пробијање Булевара значило је и интервенцију кроз старо градско језгро, у једном делу његове трасе. Почетни и крајњи делови Булевара били су неизграђени, па су из тог разлога објекти на овим деловима трасе први и реализовани. Остали део трасе Булевара изграђен је у завршену урбанистичку целину у другој декади XXI века. Потезом формирања Булевара планирано је подизање нивоа активности простора, побољшање комуникације различитих делова града, као и повећање употребне вредности и економске исплативости (слике 3,4,5,6,7,8).

**Слика 2 Данашњи изглед Булевара ослобођења и улице Народног фронта.
(извор: Н. Радусиновић)**

¹ Вукадиновић, В: 2005. *Булевар између социјализма и транзиције*, ДаНС, 52, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 14.

Слика 3 Панорама Булеvara ослобођења око 1968. године.
(извор: <http://vgis.nsurbanizam.rs>)

Слика 4 Булевар ослобођења пробијен до Футушке улице, око 1968. године.
(извор: <http://vgis.nsurbanizam.rs>)

Слика 5 Панорама Булеvara ослобођења - изграђена железничка станица (ознака: Б.Ј.Т. 6) и објекат МУП-а (ознака: Б.О. 71), око 1968. године. (извор: <http://vgis.nsurbanizam.rs>)

Слика 6 Изграђена „Кокра“, (данашњи Симо-ознака: Б.О. 31), 1966. година. (извор: <http://vgis.nsurbanizam.rs>)

Слика 7 „Кокра“ (данас Симпо – ознака: Б.О. 31) и Тунел јефтиноће (данас банка – ознака: Б.О. 18), око 1975. године. (извор: <http://www.zigns.rs>)

Слика 8 Зграда НИС-а (ознака: Н.Ф. 12) у изградњи, 1990. године. (извор: <http://vgis.nsurbanizam.rs>)

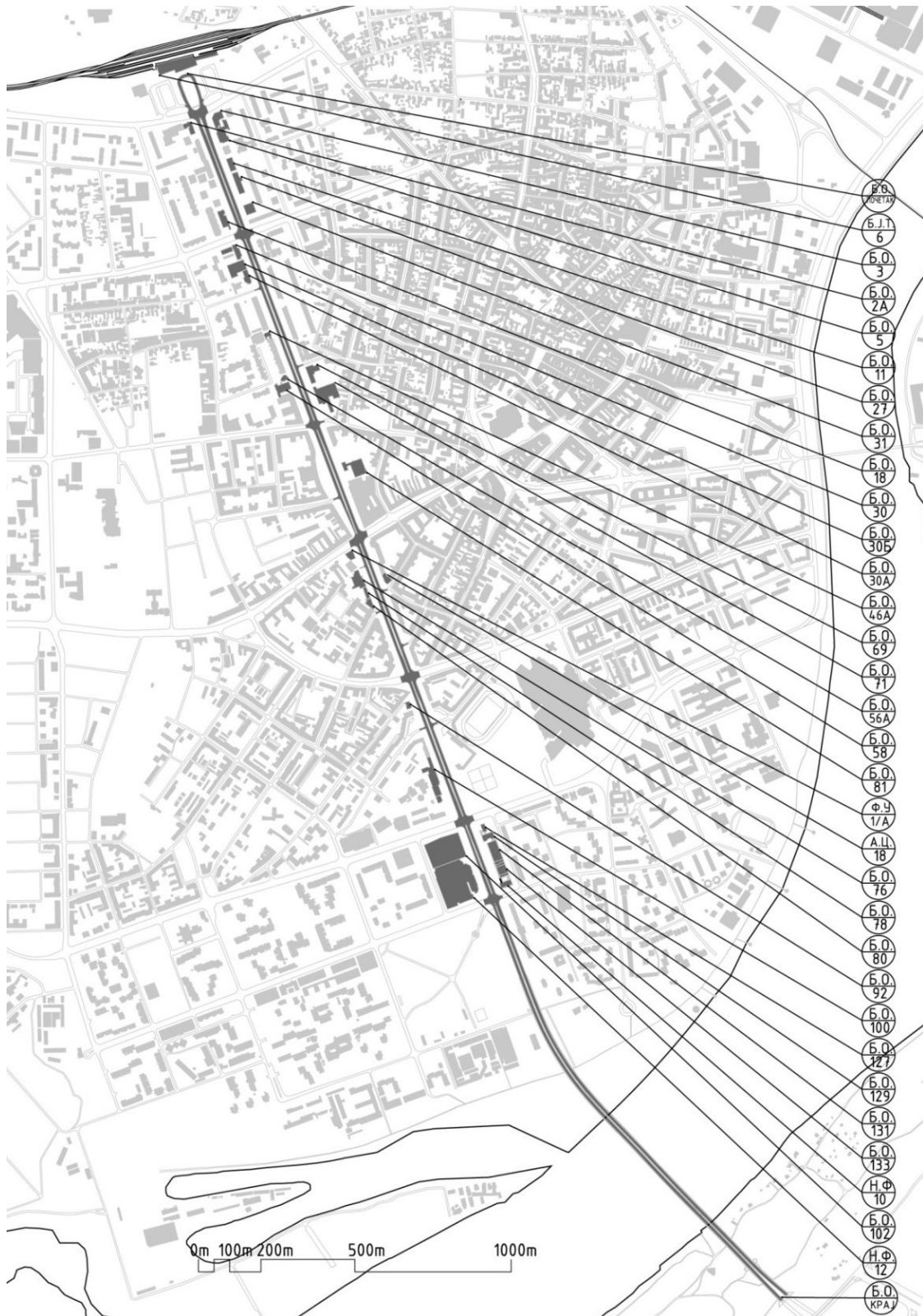
Булевар ослобођења, изграђен у другој половини XX века као тада најдужа новосадска саобраћајница, почиње на локацији новосадске железничке станице, а завршава се мостом Слободе који се простире преко реке Дунав на обронке Фрушке горе. Булевар ослобођења протеже се од једног до другог краја града Новог Сада и коначна је целина, тј. продужавање или даљња изградња Булевара ослобођења је врло мало могућа или је немогућа због трасе међународне пруге на једној страни Булевара и тока реке Дунав на његовој другој страни. Град Нови Сад се не простире на другој страни реке. Булевар ослобођења, као најпрометнија улица града, садржи највише пословних објеката тј. објеката јавних садржаја, а који су грађени у поменутом временском периоду од око 60 година (слика 9).

Почетак Булевара ослобођења налази се на укрштању са Булеваром Јаше Томића и означен је једним од најважнијих јавних објеката у читавом низу, објектом новосадске железничке станице. Траса булевара садржи 31 јавни објекат, као предмет естетичке анализе ове дисертације. На својој дужини од 4,4km, булевар садржи 14 објеката на непарној и 17 на парној страни, распоређених целом дужином од железничке станице до моста Слободе (слика 10).

Изградња Булевара ослобођења битно је утицала на заједницу Новог Сада, кроз деловање на урбану продуктивност и економске токове, као и привлачење капитала и нових пословања-инвестиција. Булевар данас јасно приказује како економско стање друштва учествује у обликовању градског простора, те тако утиче на друштвену свест и поимање вредности (слика 2).

Слика 9 План Новог Сада са приказом трасе Булеvara ослобођења - завршене урбанистичке целине, размера 1:20000. (извор: Н. Радусиновић)

Слика 10 План Новог Сада са приказом свих јавних објеката на Булевару ослобођења - завршена урбанистичка целина, размера 1:20000.

(извор: Н. Радусиновић)

Други део:

3. ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ - ЕЛЕМЕНТИ КОЈИ УКАЗУЈУ НА ПОСТОЈАЊЕ ЕСТЕТИЧКЕ СВЕСТИ У АРХИТЕКТУРИ-АНАЛИЗА

Схватајући архитектонско стварање као уметничко стварање, кроз потврду у историји архитектуре и уметности, постојање естетичке свести, креативног процеса и њихов активни дијалог у архитектури су предуслов за стварање архитектонског - уметничког дела. Постојање естетичке свести одређено је постојањем креативног процеса (и обрнуто), а оба садрже (најмање) двојако деловање ствараоца уметничког дела, прво кроз тежњу за достизањем „прагматичног решења било које врсте“², на нивоу афективне пажње, а затим и други ниво деловања кроз жељу за досезањем „веће сложености у комуницирању идеја“³ где рационално знање није пресудно⁴ и где је поље деловања аутора у интуитивној, нематеријалној сфери.

Сагледавајући поменуто поље и начин естетског деловања ствараоца уметничког - архитектонског дела, естетски елементи који детерминишу креативни процес и естетичку свест аутора, а са њима су увек у узрочно-последичној вези, појављују се и деле на основу сфера њиховог поимања током креативног процеса и то на групу реалних, материјалних естетских параметара или *опажајних* естетских елемената, а затим на нематеријалну групу естетских параметара или *доживљајних* естетских елемената.⁵

Тиме, целовитост ствараоца уметничког дела (а и само уметничко дело) отелотворена је у ауторовој естетској свесности достигнутој кроз креативни стваралачки процес који чини увек вишестепено, естетско деловање тј. деловање на опажајном и доживљајном нивоу. Иако

² Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 112.

³ Мако 2005: стр. 112.

⁴ Женет, Ж.: 1997. *Уметничко дело: естетске релације*, Светови, Нови Сад, стр. 256.

⁵ Мако 2005: стр.114.

архитектонско дело може да постоји само кроз употребу опажајних естетских елемената, уметничко архитектонско дело садржи естетске елементе обе естетске групе који, иако поседују различита својства у креативном процесу, чине природну целину.

Имајући у виду ову комплексност креативног процеса у стварању уметничког дела кроз употребу више група (нивоа) естетских параметара и чињеницу да је аналитичка целина (одабрана за овај рад) већ изграђена, при анализи објеката ове аналитичке целине, као подразумевана вредност, узето је да аутори изграђених и постојећих објеката већ поседују способност артикулације опажајне групе естетских параметара у тежњи за стварањем реално дефинисаних, функционалних, обликовних и технолошких решења. Међутим, као виши степен естетичке свести тј. као надоградња и интерпретација афективне пажње са жељом стварања уметничког – архитектонског дела, дефинисање заступљености и употребе доживљајних естетских аспеката у стварању објеката аналитичке целине, примарни је циљ ове анализе, а ради проналажења и потврде уметничке - архитектонске вредности објеката ове целине и тиме приказа постојања естетичке свести и креативног процеса аутора.

Даљња анализа са становишта заступљености и начина употребе доживљајних естетских елемената у архитектури аналитичке целине, представљена је преко ауторских, техничких цртежа објеката и фотографија објеката са коригованом перспективом и тачним архитектонским односима. Поред тога, анализа обухвата и поређење објеката аналитичке целине са осталим изграђеним објектима пројектованим од стране истог аутора, а затим и анализу текстова самих аутора као и критичких текстова других аутора везаних за објекте или аутора објеката у оквиру ове аналитичке целине.

Како су, као што је речено, почетак и крај изабране аналитичке целине – Булевар ослобођења у Новом Саду, урбанистичко-морфолошки потпуно одређени објектом железничке станице и Фрушком гором, ширење Булевара је немогуће, а даљња изградња дуж његове трасе такође немогућа (или мало

могућа). Тако је Булевар ослобођења изграђена (завршена) архитектонска целина која, поред стамбених или стамбено-пословних, садржи тачно 31 искључиво пословни објекат тј. објекат јавне намене. Од укупног броја објеката јавне намене, изабраних за ову анализу као најмеродавнијих за приказ постојања или одсуства естетичке свести и креативног процеса аутора али и друштва тог периода, 26 их је са адресом на самом Булевару ослобођења, док их је 5 са другим адресама. Чинећи фронт саобраћајнице - Булевара ослобођења и налазећи се на њој, ових 5 објеката са другом адресом, свакако су нераздвојиви део аналитичке целине (табела 1).

Табела 1 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења са датим годинама изградње

редни број објекта	парна / непарна страна	ознака објекта у дисертацији (по адреси)	адреса објекта дуж Булевара ослобођења у Новом Саду	година изградње објекта	назив објекта
01	П 01	Б.Ј.Т. 6	Булевар Јаше Томића 06	1964.	Железничка станица Нови Сад
02	Н 01	Б.О. 3	Булевар ослобођења 03	2000.	Пословни објекат „Техно биро“
03	П 02	Б.О. 2А	Булевар ослобођења 2А	2000.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Јаше Томића
04	Н 02	Б.О. 5	Булевар ослобођења 05	1987.	Пословни објекат „Ерсте банка“
05	Н 03	Б.О. 11	Булевар ослобођења 11	2001.	Пословни објекат „Булевар“
06	Н 04	Б.О. 27	Булевар ослобођења 27	1976.-1977.	Комерцијални објекат (бивша робна кућа „Леснина“)
07	Н 05	Б.О. 31	Булевар ослобођења 31	1966.	Комерцијални објекат – „Симпо“ (бивша „Кокра“)

08	П 03	Б.О. 18	Булевар ослобођења 18	1972.-1974. *око 2002.	Пословни објекат „Хипо“ банка (бивши „Тунел Јефтиноће“)
09	П 04	Б.О. 30	Булевар ослобођења 30	2001.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Краља Петра 1 – „Лутрија Војводине“
10	П 05	Б.О. 30Б	Булевар ослобођења 30 Б	*око 2005.	Спратна гаража у улици Бранимира Ђосића – „Гаража Д.Н.Д.“
11	П 06	Б.О. 30А	Булевар ослобођења 30 А	*око 1995.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 30А
12	П 07	Б.О. 46А	Булевар ослобођења 46 А	1988.	Пословни објекат „Унија“
13	Н 06	Б.О. 69	Булевар ослобођења 69	1954.	Пословни објекат „Нафтагас“
14	Н 07	Б.О. 71	Булевар ослобођења 71	1954.	Министарство унутрашњих послова
15	П 08	Б.О. 56А	Булевар ослобођења 56 А	2007.	Пословни објекат „Рајфајзен“ банка
16	П 09	Б.О. 58	Булевар ослобођења 58	1988.	Прекршајни суд у Новом Саду (бивша „Привредна банка“)
17	Н 08	Б.О. 81	Булевар ослобођења 81	1967.	Пословни комплекс „Дневник“
18	П 10	Ф.У. 1А	Футошка улица 1/А	2004.-2005.	Пословни објекат „Метално“
19	Н 09	А.Ц. 18	Аугуста Цесарца 18	*око 2007.	Пословни објекат „Олимп“
20	П 11	Б.О. 76	Булевар ослобођења 76	1989.	Пословни објекат „Банка Интеза“ (бивша „Панонска банка“)
21	П 12	Б.О. 78	Булевар ослобођења 78	1989.	Пословни објекат „Данубиус“
22	П 13	Б.О. 80	Булевар ослобођења 80	*око 2004.	Пословни објекат „ОТП банка“
23	П 14	Б.О. 92	Булевар ослобођења 92	1987.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 92
24	П 15	Б.О. 100	Булевар ослобођења 100	1977.-1978. 1989.	Комплекс „Електровојводина“
25	Н 10	Б.О. 127	Булевар ослобођења 127	1966.	Пословни објекат „Агровојводина“

26	Н 11	Б.О. 129	Булевар ослобођења 129	1966.	Пословни објекат „Новел“
27	Н 12	Б.О. 131	Булевар ослобођења 131	1965.	„Ауто-мото савез Србије“, Нови Сад
28	Н 13	Б.О. 133	Булевар ослобођења 133	1965. *око 1995.	Пословни објекат
29	Н 14	Н.Ф. 10	Народног фронта 10	1965.	Пословни објекат „Привредна комора Нови Сад“
30	П 16	Б.О. 102	Булевар ослобођења 102	2006.-2007.	Пословно тржни објекат „Меркатор“
31	П 17	Н.Ф. 12	Народног фронта 12	1998.-1999.	Пословно-административни комплекс „НИС“

Анализирани јавни објекти, у овом раду означени су почетним словима назива улице у којој се налазе и кућним бројем у наставку, па су објекти чија адреса је на Булевару ослобођења означени префиксом „Б.О.“ и кућним бројем у наставку, док је пет објеката чија адреса није на Булевару ослобођења означено префиксом „Б.Ј.Т.“, „Ф.У.“, „А.Ц.“, „Н.Ф.“ а затим кућним бројем у наставку.

Представљени у редоследу по свом кућном броју односно у низу од северне ка јужној страни трасе Булевара ослобођења а са датим годинама изградње, анализирани објекти јавне намене на траси Булевара ослобођења су: 1) Б.Ј.Т.6 (изграђен 1964. године), 2) Б.О.3 (изграђен 2000. године), 3) Б.О.2А (изграђен 2000. године), 4) Б.О.5 (изграђен 1987. године), 5) Б.О.11 (изграђен 2001. године), 6) Б.О.27 (изграђен 1977. године), 7) Б.О.31 (изграђен 1966. године), 8) Б.О.18 (дограђен око 2002. године), 1) Б.О.30 (изграђен 2001. године), 10) Б.О.30Б (изграђен око 2005. године), 11) Б.О.30А (изграђен око 1995. године), 12) Б.О.46А (изграђен 1988. године), 13) Б.О.69 (изграђен 1954. године), 14) Б.О.71 (изграђен 1954. године), 15) Б.О.56А (изграђен 2007. године), 16) Б.О.58 (изграђен 1988. године), 17) Б.О.81 (изграђен 1967. године), 18) Ф.У.1А (изграђен 2005. године), 19) А.Ц.18 (изграђен око 2007. године), 20) Б.О.76 (изграђен 1989. године), 21) Б.О.78 (изграђен 1989. године), 22) Б.О.80 (изграђен око 2004. године), 23) Б.О.92 (изграђен 1987. године), 24) Б.О.100 (изграђен 1978. и 1989. године), 25)

Б.О.127 (изграђен 1966. године), 26) Б.О.129 (изграђен 1966. године), 27)
Б.О.131 (изграђен 1965. године), 28) Б.О.133 (дограђен око 1995. године), 29)
Н.Ф.10 (изграђен 1965. године), 30) Б.О.102 (изграђен 2007. године) и 31)
Н.Ф.12 (изграђен 1999. године).

Објекти који су представљени ознакама: Б.Ј.Т., Ф.У., А.Ц. и Н.Ф. представљају објекте чије адресе су: Булевар Јаше Томића 6, Футошка улица 1А, Аугуста Цесарца 18, Народног фронта 10 и 12., и уз објекте са ознаком Б.О., чине целину од 31 објекта јавне намене на траси Булевара ослобођења у Новом Саду који су предмет анализе са аспекта употребе доживљајних естетских параметара у савременој српској архитектури.

3.1. ОПАЖАЈНИ ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ У АРХИТЕКТУРИ

Опажајни естетски аспекти, који се раније наводе као почетни део креативног процеса, представљају групу естетских елемената употребљених у реалној сфери, кроз започети креативни процес али не значе нужно и постојање естетичке свести аутора, већ циљану и објективну, комбиновану употребу естетских елемената везаних за опажање тј. употребу и уградњу искуствених и научених елемената у архитектонску целину. Ови естетски елементи, употребљени у архитектонској целини, чине материјални допринос архитектури објекта. Свакако, употреба ових естетских елемената је неопходна као корак у стварању уметничког - архитектоског дела, након или пре које се подразумева употреба нематеријалних естетских елемената а да би ово дело заиста постојало у времену као дело које „својом контемплативном снагом разара емотивну инертност и успаваност духа“.⁶ Опажајне естетске аспекте у архитектонском делу, као рационалну основу али (на крају стварања) и последицу употребе унутрашњих, доживљајних естетских аспеката, представља артикулисано дефинисање и решавање функционалних, материјално-обликовних, технолошких захтева као и захтева у међусобној комуникацији значења тих аспеката.⁷

Схватајући креативни процес као комплексну употребу више група и нивоа естетских елемената тј. елемената и опажајне и доживљајне естетске групе, као и чињеницу да обе употребљене групе естетских елемената, иако различитих својстава, у крајњем случају чине природну целину, употреба естетских елемената опажајног нивоа не може да постоји као самостална у уметничком - архитектонском делу. Употреба ових елемената опажајног нивоа, у уметничко – архитектонско дело „уводи технологију, вредности материјала, процес рационализације и функционалност“⁸ али уз истовремено

⁶ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 8.

⁷ Мако 2005: стр. 115.

⁸ Мако 2005: стр. 115.

проузроковање истицања потенцијала доживљајних естетских параметара у истом делу.

Са примарним циљем у даљњем приказу естетских вредности које дело аутора чине уметничким-архитектонским делом, ово истраживање подразумева постојање опажајних естетских елемената употребљених у свим објектима јавне намене, а од стране аутора-архитекте са, претпоставља се, неопходним искуством и знањем потребним за формирање материјалног, архитектонског објекта.

3.2. ДОЖИВЉАЈНИ ЕСТЕТСКИ АСПЕКТИ У АРХИТЕКТУРИ

Доживљајни естетски аспекти припадају нематеријалној сфери деловања аутора у уметничком стварању а као индивидуална креативна снага аутора или „бљесак креативности“,⁹ представљају групу естетских елемената неопходних за стварање уметничког - архитектонског дела. Доживљајни естетски елементи су везани за естетичку свест и индивидуално, стваралачко деловање уметника - архитекте који интерпретира афективне (опажајне) естетске елементе, карактеристичне за рану фазу пројектовања, а затим утврђује њихове вредности као и њихово могуће значење.¹⁰ У сталном креативном дијалогу „који покреће промене у естетском опажању кроз процес вредновања и преиспитивања опажајних вредности“,¹¹ аутор ствара не само архитектонски објекат него архитектонско - уметничко дело односно производ комплексног, естетички свесног, креативног процеса који увек обухвата обе сфере деловања: а) тачно

⁹ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 112.

¹⁰ Мако 2005: стр. 113.

¹¹ Bennett T.: 1996. *Really Useless "Knowledge": a political critique of aesthetics*, in *Design and Aesthetics: a Reader*, edited by M. D. Jerry Palmer, London & New York: Routledge, pp. 34, 35; Мако 2005: стр. 113.

дефинисана функционална, обликовна и технолошка решења (опажајни естетски аспекти дела) и б) артикулисано исказана рефлексија фрагмента реалности¹² (доживљајни естетски аспекти дела). Тиме, свесна употреба доживљајних естетских елемената од стране аутора, представља подизање креативног процеса у сферу нематеријалног, односно постојање процеса уметничког стварања што доноси и постојање естетичке свести (свесности) аутора уметничког дела. Естетичка свест, резултат нематеријалног, „интерног просуђивања као дела стваралачког деловања“¹³ уз сталну „променљивост и трагање за могућностима у изражавању опажајних вредности“¹⁴ је онда дефинисана постојањем доживљајних естетских елемената. Посматрајући употребу доживљајних естетских елемената као уметникову интерну интерпретацију опажајних естетских елемената, креативни процес или уметничко стварање у овој, нематеријалној, сфери одвија се кроз уметникову употребу основне групе доживљајних естетских елемената: 1) *естетска намера* или став архитекте-ствараоца, 2) *интуиција* или идеја архитектонског стварања, 3) *имагинација* или тема у архитектури објекта, 4) *спекулативно размишљање* или карактер архитектонског објекта.¹⁵ Овакво, интерно деловање уметника при уметничком стварању, одвојено од прагматичних, опажајних естетских вредности, представља „креативно искуство“¹⁶ или креативни процес у којима се одвија „истраживање различитих изражајних могућности и емоционалних реакција на опажајне вредности“¹⁷ кроз употребу и комбиновање естетске намере, интуиције, имагинације и спекулативног размишљања – основне групе

¹² Margolin V.: 2000. *Building a Design Research Community*, paper read at Design plus research, at Milano, pp. 17, 19; Мако 2005: стр. 113.

¹³ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 114.

¹⁴ Мако 2005: стр. 114.

¹⁵ Мако 2005: стр. 114.

¹⁶ Мако 2005: стр. 121.

¹⁷ Мако 2005: стр. 121.

доживљајних естетских аспеката у уметничком делу. Тако, током стваралачког процеса у стварању уметничког дела, „афективна пажња одређује естетску намеру, која са своје стране покреће интуицију и имагинацију. Преко међудејства и преображаја аспеката, као и њиховог интерног естетског вредновања и преиспитивања, интуиција и имагинација обезбеђују оквир за стални дијалог између компоненти простора и времена“¹⁸ уз, могло би се додати, спекулативно размишљање а са циљем „у трагању за новим могућностима чулног израза унутар стваралачког процеса“.¹⁹

Како се просуђивање опажајних вредности одвија унутар стваралачког процеса који „се са своје стране може дефинисати као акт уметничког стварања“,²⁰ постојање односно препознавање поменуте групе елемената који чине *доживљајне естетске* аспекте у архитектури аналитичког узорка, означава даље и постојање креативног-стваралачког процеса, а онда и постојање естетичке свести код стваралаца појединачних уметничких - архитектонских објеката у оквиру целине која се анализира. Ово опет, шире гледано, претпоставља и постојање (у различитом степену заступљености) или пак непостојање естетичке свести друштва у којем је тај објекат саграђен.

Фокусирајући се на естетске аспекте везане за уметничко стварање тј. дефинисане доживљајне естетске елементе, овим радом се даље обухвата анализа заступљености и нивоа заступљености тих доживљајних естетских елемената, а који указују на постојање естетичке свести, кроз креативни процес. У дисертацији је представљена њихова заступљеност и употреба преко анализе техничких цртежа фасада и основа објеката, фотографија са коригованом перспективом и приближном размером као и преко осталог

¹⁸ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 121.

¹⁹ Мако 2005: стр. 121.

²⁰ Женет, Ж.: 1997. *Уметничко дело: естетске релације*, Светови, Нови Сад, стр. 256.

стваралачког деловања аутора објеката аналитичког узорка, затим и на примерима других објеката истих аутора, теоријским текстовима, личним скицама и сл.

3.2.1. ЕСТЕТСКА НАМЕРА ИЛИ СТАВ АРХИТЕКТЕ-СТВАРАОЦА

Естетска намера представља полазну тачку у поступку стваралачког истраживања и креативног процеса у стварању уметничког дела а нужно је повезана за „постојање фрагмента реалности“.²¹ Фрагмент реалности, на овом нивоу креативног процеса, служи за основно сагледавање и вредновање опажајних вредности простора и „ не мора бити везан за решавање одређеног прагматичног проблема или функције“,²² а како би се оформила могућност за прображавањем тих опажајних вредности (као и културних, социјалних,...) у потенцијале (уметничког) дела које се ствара. Истоветно као и у стваралачком истраживању, стваралачки процес на овом, почетном нивоу тј. нивоу формирања естетске намере аутора, представља покретање процеса интерпретације простора „избегавајући при томе рефлексије на функционална и прагматична решења. Простори без утврђене функције, богати перцептивним двозначним вредностима, који, по могућству, изазивају напета осећања, јесу веома корисни у овом процесу“.²³

Естетска намера или став аутора, полазни је елемент групе доживљајних естетских аспеката и потврђује намеру, тежњу и потребу аутора за креативним остваривањем и изражавањем унутар креативног процеса. Како естетска намера обезбеђује везу са фрагментом реалности, она представља и предуслов за даљњи развој следећег елемента групе

²¹ Gasparski, W.: 1980. *The Humanistic View of Design*. Paper read at Design: Science: Method, at Guildford, p. 99.

²² Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 121.

²³ Мако 2005: стр. 116.

доживљајних естетских аспеката - идеје аутора будућег уметничког дела и „дозвољава слободни развој аспеката интуитивног и критичког мишљења одвојеног од посебности прагматичног задатка“²⁴ у даљњем уметничком стварању.

Анализом објеката архитектонско - урбанистичког узорка, стваралачка естетска намера аутора се идентификује непосредно у архитектури самог објеката аналитичког узорка или посредно, кроз препознат став архитекте исказан у пројекту тог објекта, текстовима о том архитектонском објекту или осталим објектима истог аутора.

3.2.2. ИНТУИЦИЈА ИЛИ ИДЕЈА АРХИТЕКТОНСКОГ СТВАРАЊА

Интуиција или идеја стварања, као други степен стваралачког истраживања, је естетски елемент групе доживљајних естетских аспеката који, надограђујући естетску намеру „кроз нове модусе и могућности исказивања опажајних вредности“,²⁵ представља основну покретачку енергију уметничког деловања у прображавању простора и времена схваћених као уметничке категорије.

Интуиција се заснива на естетској намери аутора, преко интерпретираног фрагмента реалности, а доживљена је као замишљени циљ или представа која се достиже стваралачким процесом. Она представља способност аутора да артикулише у концепт новокреирано (односно замишљено) доживљајно искуство могуће реалности. Интуиција се може „дефинисати као стално трагање за могућностима и новим опажајним вредностима заснованим на међудејству чисто чулних вредности већег броја аспеката“.²⁶ Као таква, због формирања интуитивног процеса доживљавања

²⁴ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 116.

²⁵ Мако 2005: стр. 117.

²⁶ Мако 2005: стр. 117.

нове (интерне) реалности у аутору, она обезбеђује потенцијал за даљњи развој креативног процеса у имагинативни приступ концептуализације идеје.

Овај доживљајни естетски аспект, као идеја или као процес интуитивног стваралачког истраживања који претходи имагинативном процесу концептуализације у уметничком стварању, анализиран је и даље представљен кроз текстове и размишљања аутора објеката из аналитичког узорка заједно са њиховим ставовима о архитектури.

3.2.3. ИМАГИНАЦИЈА ИЛИ ТЕМА У АРХИТЕКТУРИ ОБЈЕКТА

Трећи корак у стваралачком истраживању и креативном процесу, представља употребу имагинације, као естетског елемента групе доживљајних естетских аспеката, у стварању уметничког – архитектонског дела. Снага имагинације аутора, а може се протумачити и као тема архитектонског (уметничког) дела, још увек је везана за ауторову интерну интерпретацију фрагмента реалности али је својом вредношћу ближа реалнијем, а интерном, интерпретирању опажајних естетских аспеката и то преко претходно доживљене и процесуиране естетске намере и интуиције – идеје (где су резултати сада уткани у тему објекта). У овом кораку стваралачког процеса, претходно успостављена естетска намера и интуиција, сада покрећу процес уметничког стварања кроз имагинацију која „преставља важан прелазак са чисто апстрактног ка контекстуалном дефинисању идеја, али при том још увек изван процеса утилизације“.²⁷ Са, сада артикулисаном потребом и тежњом за уметничким стварањем, имагинација представља покренут процес „структурирања ове тежње користећи, пре свега, интуицију и постојеће искуство као основно оруђе“.²⁸

²⁷ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 119.

²⁸ Мако 2005: стр. 119.

Иако још увек субјективна по свом карактеру, имагинација представља везу нематеријалне интерпретације опажајних естетских елемената кроз уметничко искуство аутора у стварању уметничког дела. Овим стваралачким импулсом - имагинацијом, проверавају се (дочаравају) могуће употребе естетских аспеката кроз процес који „одговара идејама о креативном деловању као естетској рефлексии на стварни свет“²⁹ што резултује у концептуализацији идеја (претходни корак у уметничком стварању) у архитектури објекта.

Имагинација односно концептуализација идеје, може се осетити као тема архитектонског (уметничког) објекта и препознати у радовима аутора објекта аналитичке целине преко естетске анализе изведених објекта и техничких цртежа фасада у датом простору аналитичке целине.

3.2.4. СПЕКУЛАТИВНО РАЗМИШЉАЊЕ ИЛИ КАРАКТЕР АРХИТЕКТОНСКОГ ОБЈЕКТА

Спекулативно размишљање као „четврти корак у поступку стваралачког истраживања усмерен је ка успостављању критичког приступа вредновања процедуре и резултата остварених у прве три фазе“.³⁰ У овом делу стваралачког истраживања односно креативног процеса,³¹ спекулативним размишљањем, аутор не трага за крајњом методологијом у пројектовању - стварању уметничког дела, већ у њега уграђује вредности интерно препознате у претходна три корака, заједно са својим стваралачким искуством, кроз отворен процес унутрашњег комбиновања, преиспитивања и промена (замена) вредности добијених интерпретацијом, претходно препознатих, опажајних естетских аспеката. Код аутора објекта, овде

²⁹ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 118.

³⁰ Мако 2005: стр. 120.

³¹ Мако 2005: стр. 121.

„процес преиспитивања успостављених естетских вредности досеже степен на коме њихово екстерно, културно и социјално просуђивање постаје отворена могућност“,³² где се спекулативним размишљањем „дефинише лични однос ствараоца према улози рационалног и интуитивног приступа креативном процесу“.³³

Овај, последњи корак у употреби естетских елемената (групе доживљајних естетских аспеката) у стварању уметничког – архитектонског дела а као део креативног процеса аутора, може се дефинисати као тежња ка „унутрашњем сагледавању истраживачког процеса, а не рационалном објашњењу његових својстава као крајњих решења“³⁴ и као карактер архитектонског објекта, препознати сагледавањем и анализом самих објеката аналитичке целине - продуктима креативног процеса и естетичке свести аутора (само у стварању уметничког – архитектонског дела).

³² Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 120.

³³ Мако 2005: стр. 120.

³⁴ Мако 2005: стр. 120.

4. ПРИКАЗИ И АНАЛИЗА ЈАВНИХ ОБЈЕКТА ЗАВРШЕНЕ УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

4.1. БУЛЕВАР ЈАШЕ ТОМИЋА 6

ознака: Б.Ј.Т. 6

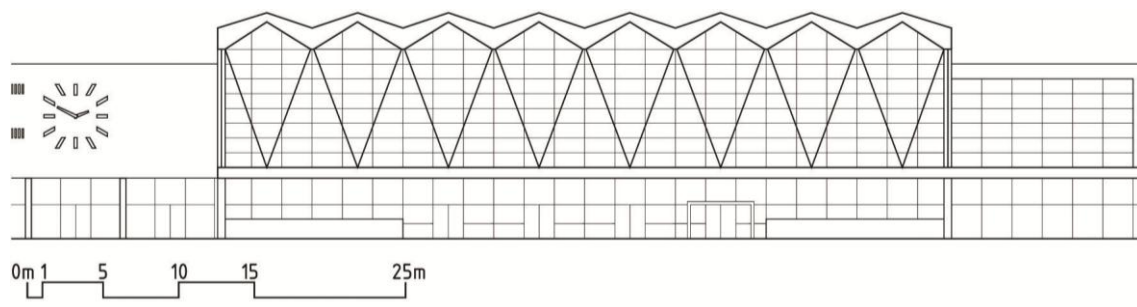
објекат: Железничка станица Нови Сад

адреса: Булевар Јаше Томића 6

аутор: Имре Фаркаш, сарадник Милан Матовић

година изградње: 1964. година

спратност: П+1

Слика 11 Изглед објекта Б.Ј.Т. 6, размера 1:500. (извор: Н. Радусиновић)

Слика 12 Фотографија објекта Б.Ј.Т. 6, приближна размера 1:500.
(извор: Н. Радусиновић)

Од када је изграђена 1964. године, Железничка станица је дуго година била један од најмодернијих објеката, не само у Новом Саду, већ и у читавој земљи. Аутор овог објекта је архитекта Имре Фаркаш који је своју каријеру започео бројним пројектима објеката основних школа, а сарадник му је био, тада млади архитекта, Милан Матовић.

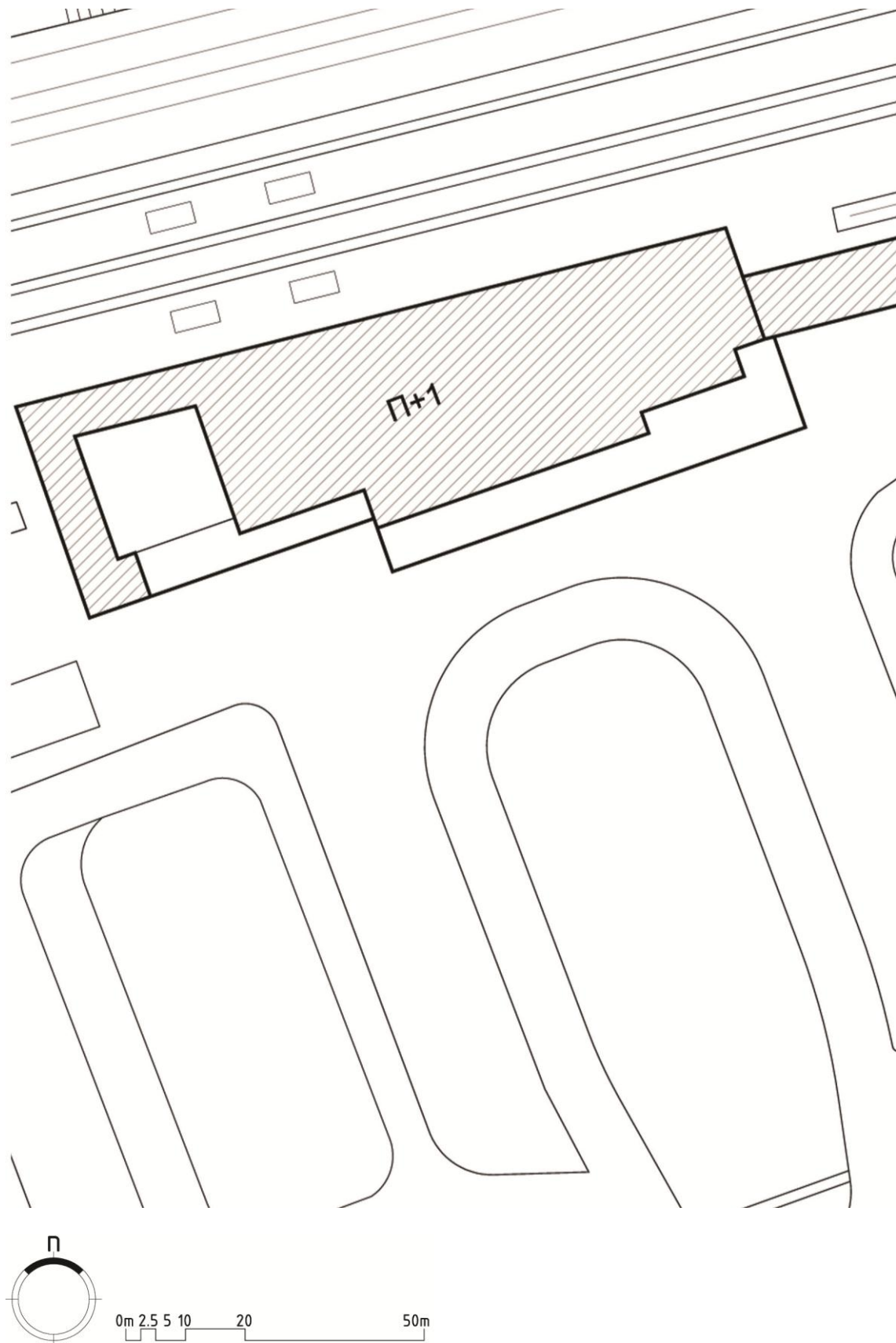
Сагледавајући објекат Железничке станице у Новом Саду са аспекта употреба доживљајних естетских елемената од стране аутора овог дела, евидентна је јасна естетска намера архитекте или његов став да створи препознатљив, атрактиван објекат чија би тенденција била да и по свом изгледу као и по својој функцији, постане један од главних или најзначајнијих градских репера. Потврда овог оправданог а и испуњеног става лежи у значајној чињеници да ова грађевина представља тачку добродошлице и почетка сагледавања града, односно крајњу тачку и испраћај из Града Новог Сада.

Кроз даљњи креативни процес, ауторски став развија се у ауторову идеју која се формира ауторовим интуитивним деловањем и овде препознаје као идеја стварања атрактивног пословног објекта из сфере транспорта. Објекат Железничке станице у Новом саду је тако формиран и обликован кроз идеју добродошлице али и транспорта, доживљеном кроз главну фасаду објекта која својом импозантном стакленом површином тренутно омогућава сагледавање градског окружења са галерије и перона а изломљеном линијом своје кровне површине подражава линију транспорта и паркирања односно доласка и одласка. Такође, идеја транспорта која је уткана у обрис фасаде овог објекта, потврђује се и као веза са непосредним окружењем кроз сагледавање исте (или сличне) линије косог паркирања аутобуса са аутобуске станице на западној страни објекта Железничке станице. Као концептуализација интуитивног деловања, ова идеја аутора омогућила је даљње уметничко стварање и формулацију теме објекта.

Тема објекта, проистекла из идеје, читава се кроз доминантан мотив оштре а таласасте линије крова чији облик аутор даље потенцира увођењем челичних затега у сличном - закошеном положају, те у подсвести посматрача

ствара слику објекта сатканог од оваквих, динамично-транспортних облика тј. облика који су носиоци теме овог објекта.

По свом карактеру, Железничка станица у Новом саду представља дело са чврсто спрегнутим уметничким – индивидуалним деловањем аутора и објективним решавањем комуникационих, социјалних, технолошких захтева заједнице. Истанчана естетичка свест и креативно деловање аутора резултују у овом делу несумњиво модерног карактера, а снага употребе ванвременских естетских параметара, без трендовских имитација, транспонује га у будућност града. Из аргументоване употребе доживљајних (али и опажајних) естетских елемената произилази и архитектонска - уметничка вредност и импозантан индивидуални карактер новосадске железничке станице (слике 11, 12, 13).

Слика 13 Основа објекта Б.Ј.Т. 6, размера 1:1000. (извор: Н. Радусиновић)

4.2. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 3

ознака: Б.О. 3

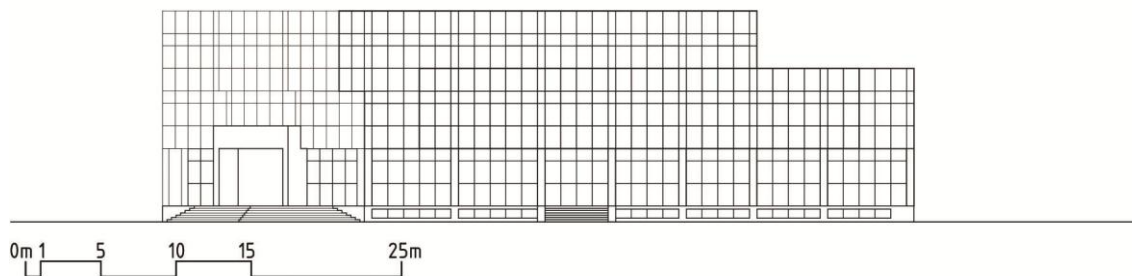
објекат: Пословни објекат “Дунав осигурање” (Технобиро)

адреса: Булевар ослобођења 3

аутор: Васо Кресовић

година изградње: 2000. година

спратност: П+2

Слика 14 Изглед објекта Б.О. 3, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 15 Фотографија објекта Б.О. 3, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

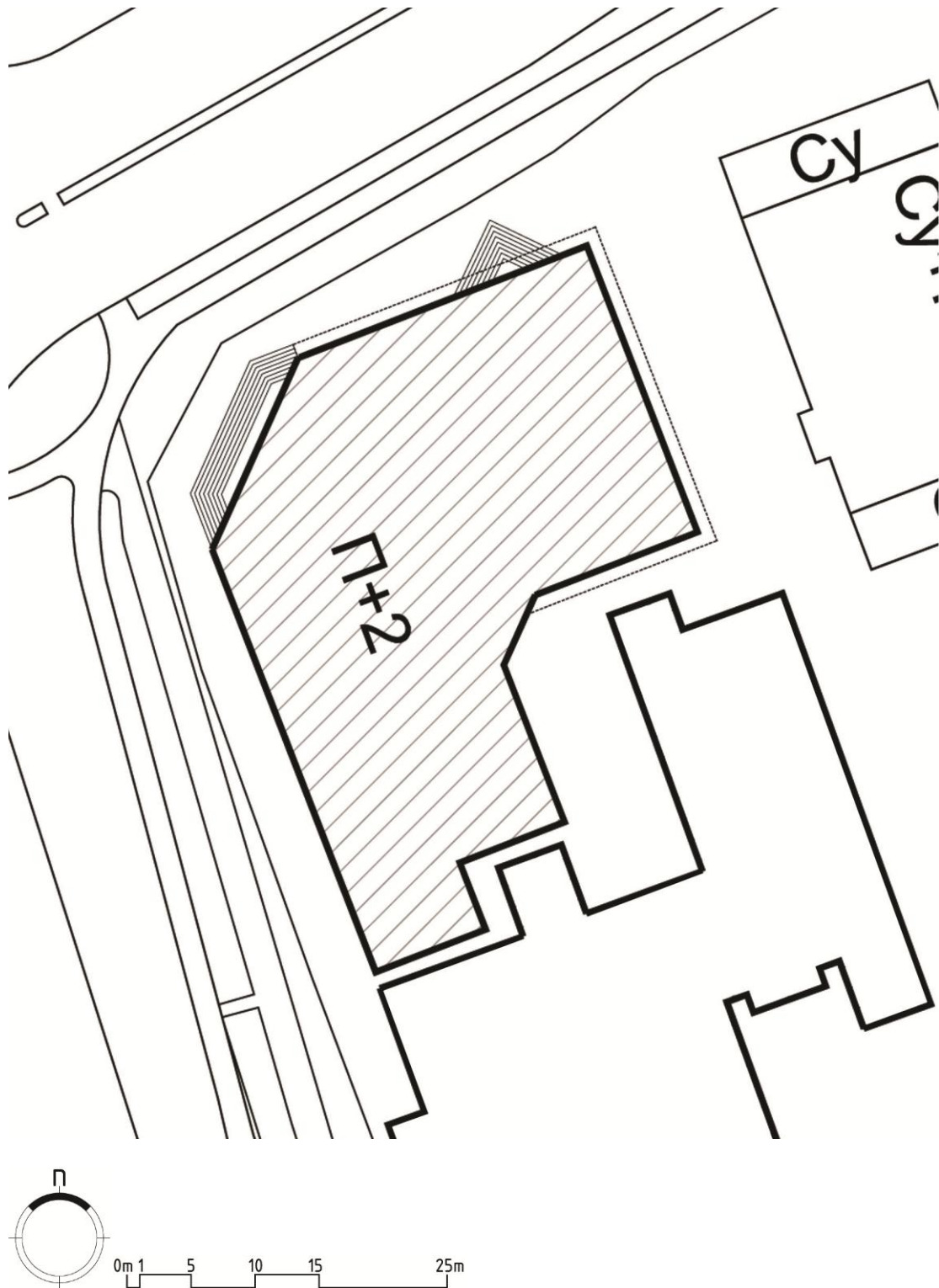
Технобиро је угаони објекат који се налази на самом почетку Булевара ослобођења, наспрам Железничке станице а пројектовао га је архитекта Васо Кресовић 2000. године.

Естетска намера и став аутора овог објекта читавају се у употреби материјала фасаде односно кроз ауторову тежњу да једним материјалом оформи целу фасаду и тиме постигне карактер објекта пословног садржаја, на крају креативног процеса. Изабрани тип фасаде је стаклена структурална фасада која је у то време била у успону по употреби на пословним објектима у Новом Саду.

Формирање идеје аутора, проистекле из његовог почетног става, наставља се у правцу стварања пословног објекта, обавијеног једнообразним материјалом. Са употребом стаклене фасадне опне, стварање транспарентно – рефлектујућег пословног објекта доживљава се као основна идеја аутора у његовом интуитивном деловању.

Тема сведеног, „оштрог“ пословног објекта, може бити доживљена кроз зарубљивање углова објекта и косог повлачења стаклених површина фасаде ове грађевине. Доживљавање теме објекта, условљено је ауторовим имагинативним деловањем у креативном процесу, а са циљем у аргументацији овакве интервенције где одступања од ортогоналности доноси или нови и усаглашен растер фасаде или, у овом случају видљиве, потешкоће у праћењу растера стаклених панела.

Препознавање и сагледавање проблематике у стварању јединственог растера који прати и формира фасаду, а која је у овом објекту проистекла из основе, игра важну улогу у успешном формирању карактера објекта. У недостатку имагинативног решавања овакве проблематике, онемогућено је и крајње, кључно, спекулативно размишљање у креативном процесу аутора, а тиме и формирање карактера објекта (слике 14, 15, 16).

Слика 16 Основа објекта Б.О. 3, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.3. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 2А

ознака: Б.О. 2А

објекат: Пословни објекат “Opportunity” банка („Динамика“)

адреса: Булевар ослобођења 2А

аутор: Натко Маринчић, Радоје Цветков

година изградње: 2000. година

спратност: П+2

Слика 17 Изглед објекта Б.О. 2А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

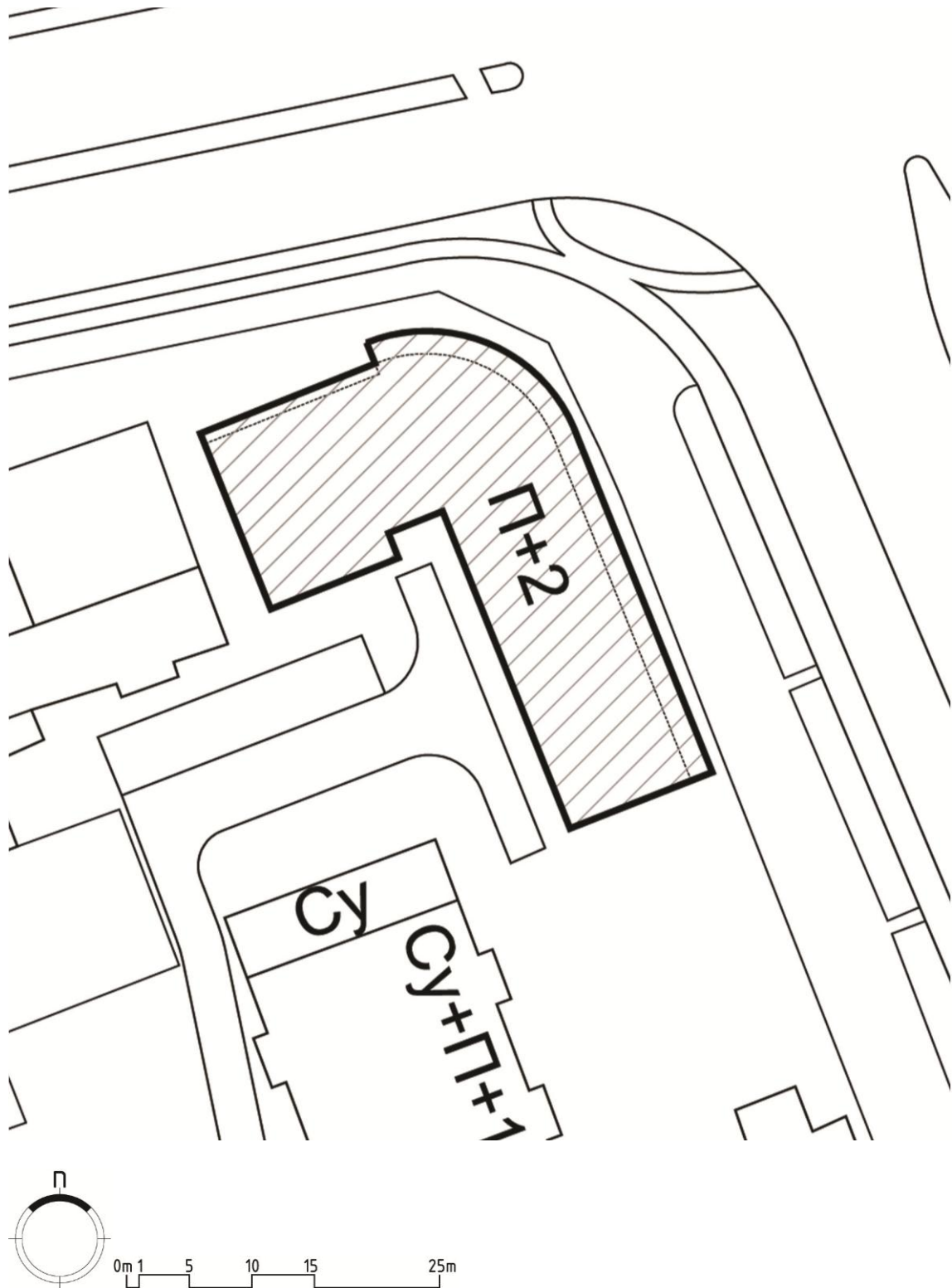
**Слика 18 Фотографија објекта Б.О. 2А, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Објекат на адреси Булевар ослобођења 2А, по пројекту Натка Маринчића и Радоја Цветковића, изграђен је 2000. године и, као и објекат преко пута - Технобиро, налази се на почетку Булевара ослобођења, а наспрам Железничке станице.

Став архитекте и естетска намера за стварањем пословног објекта из сфере финансија, јасно се уочава из почетних скица аутора. Кроз почетне скице се и ауторова идеја види у првом плану, док је даљње деловање кроз процес разраде пројекта као и кроз извођење, чини се, довело до занемаривања како естетске намере аутора тако и идеје.

Из тог разлога, тема овог објекта развијена је у назнакама, кроз потенцирање употребе савремених материјала попут стакла и металне фасадне облоге, а како би се формирала глатка и чврста структура пословног објекта односно објекта финансијског пословања. Као и код објекта преко пута Булевара ослобођења, растер фасадне облоге је неминовно, а за извођаче радова и неочекивано, морао да буде модификован како би испратио зарубљивање објекта на углу.

Карактер објекта, као и његова тема, остају присутни у иницијалним деловима креативног процеса аутора али и неподржани извођачкиим интервенцијама (слике 17, 18, 19).

Слика 19 Основа објекта Б.О. 2А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.4. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 5

ознака: Б.О. 5

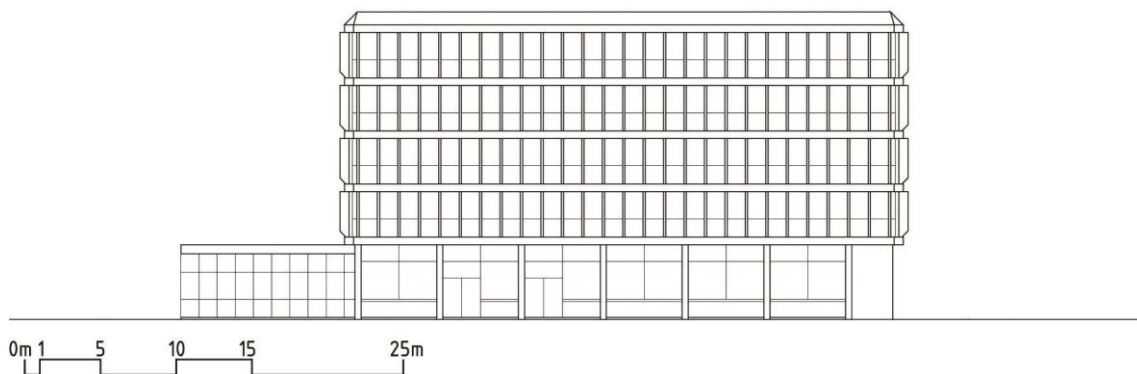
објекат: Пословни објекат "Erste bank"

адреса: Булевар ослобођења 5

аутор: Лазар Цатић

година изградње: 1987. година

спратност: П+4

Слика 20 Изглед објекта Б.О. 5, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 21 Фотографија објекта Б.О. 5, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

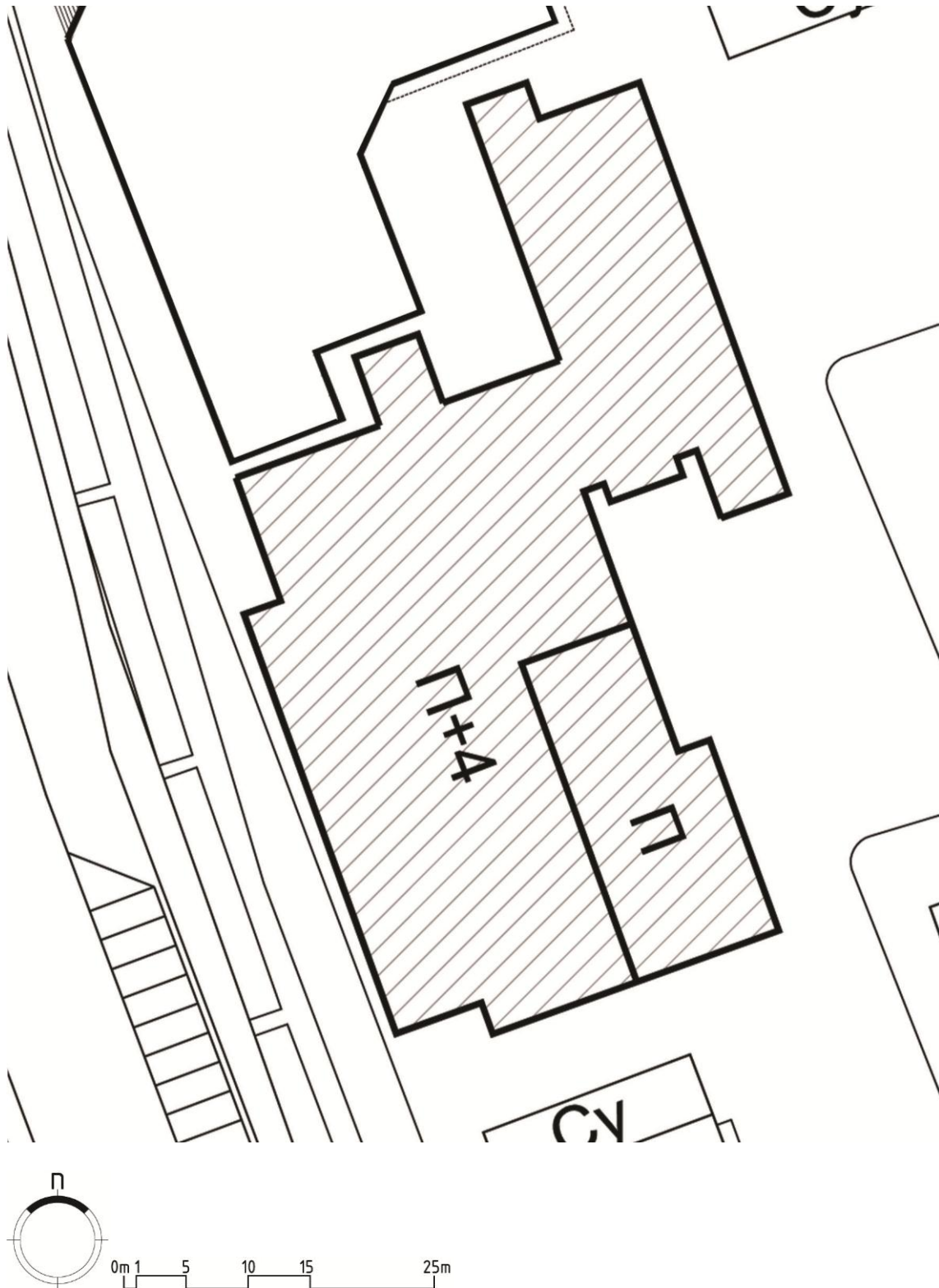
Објекат Лазара Цатића саграђен је 1987. године у маниру брутализма /модернизма, као универзални обекат пословне намене који данас садржи пословне просторе две банке (Ерсте банка и Аик банка).

Објекат је пројектован у већ касној фази модернизма са јасним ставом аутора да креира чврсту, стамену грађевину. Из једноставне, а опет јаке пословне обликовности, формиране од вертикалних бетонских панела у комбинацији са стаклом, произилази јасан став и естетска намера архитекте Цатића.

Идеја аутора, материјализована је комбиновањем паралелопипедних форми у складан, главни волумен објекта који „лебди“ над повученим и транспарентним приземљем. Повлачењем приземља у односу на спратове, остварује се и утисак привлачења посетилаца и корисника од улице ка мирној унутрашњости блока.

Тема објекта се огледа у, имагинативним деловањем аутора, уређеној игри пуних и празних површина карактеристичној за модернистичке објекте. На објекту је, са стране Булевара ослобођења као и по дубинини блока, примењена серија брисолеја од натур бетона, постављених у правилном низу преко фасаде целог објекта. Иако њихова функција као заштита од сунца није примарна, поставка бетонских брисолеја потврђује тему овог, стриктно пословног објекта.

Ова, ритмом и волуменом смирена, а ипак бруталистичка форма, несумњиво формира карактер објекта и приказује присуство развијеног спекулативног размишљања аутора при пројектовању објекта (слике 20, 21, 22).

Слика 22 Основа објекта Б.О. 5, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.5. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 11

ознака: Б.О. 11

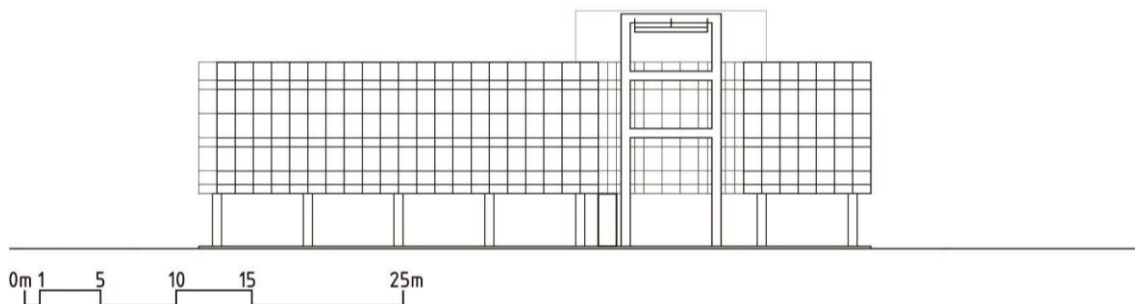
објекат: Пословни објекат “Булевар”

адреса: Булевар ослобођења 11

аутор: Бора Радусиновић

година изградње: 2001. година

спратност: П+2

Слика 23 Изглед објекта Б.О. 11, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 24 Фотографија објекта Б.О. 11, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Почетком 1999. године, на анонимном конкурс за архитектонско решење пословног објекта на Булевару ослобођења, жири је донео једногласну одлуку да се прва награда додели раду под шифром “Булевар”.³⁵

Иако стакло у архитектури Новог Сада традиционално има своје место још од 1958. године (када је изведена стаклена фасада архитекте Александра Келемана а две године након што је архитекта Мис ван дер Рое пројектовао Институт за технологију у Чикагу), стаклене фасаде су учесталије почеле да се употребљавају крајем XX и почетком XXI века у архитектури Булевара ослобођења. Након што је стаклена фасада Железничке станице (пет година после прве новосадске стаклене фасаде) отворила пут овом савременом материјалу за обликовање фасада новоствореног Булевара, архитекта Бора Радусиновић је дао „нови замах примени стакла као грађевинског материјала првих година новог миленијума“³⁶ својим пословним објектом „Булевар“.

Након изградње објекта 2001. године, објекат приказује очигледан став и естетску намеру аутора да сведеном, савременом, стакленом формом достигне елеганцију и отвореност, како екстеријера тако и унутрашњости објекта са пуном флексибилношћу решавања простора.

Својим интуитивним деловањем, аутор остварује идеју повезаности флексибилне (отворене) основе правилног конструктивног растера са ненаметљивом и глатком фасадом, асиметрично подељеном у два кубуса, а затим акцендованом савременим улазним елементом.

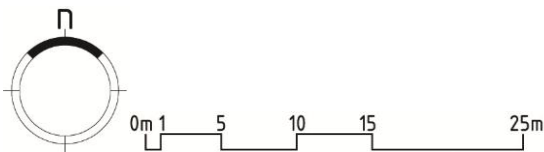
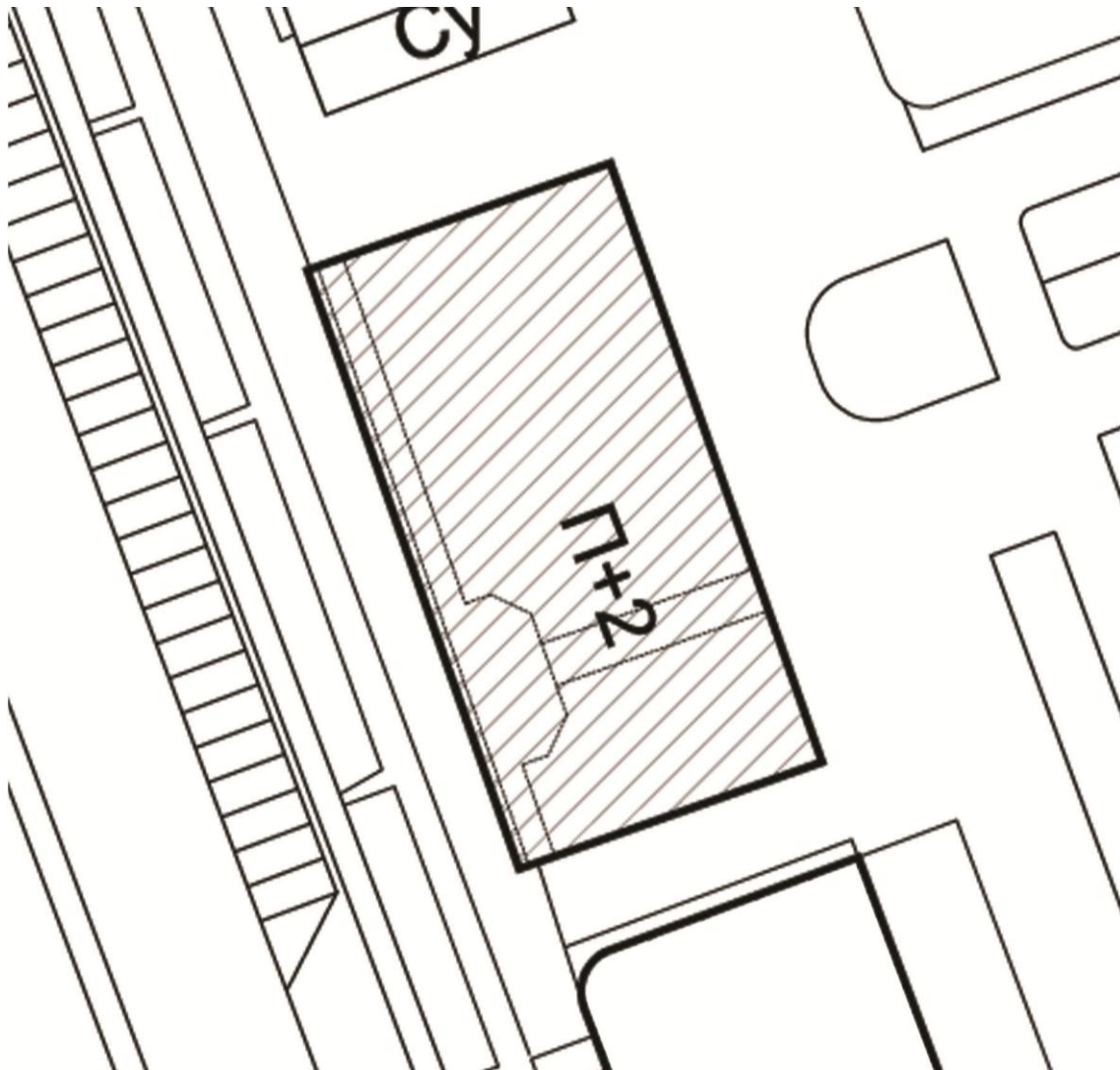
Сама улазна партија, као акценат на сведеној фасади, формирана је простим раздвајањем оштрих кубуса фасаде који остају разупрти лаком бетонском решетком. Тиме је развијена, имагинацијом створена, тема

³⁵ Јовановић С.: 1999. *Конкурси: пословни објекат, Нови Сад, Булевар ослобођења*, ДаНС, 25, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 41.

³⁶ Митровић, В.: 2005. *Зид и антизид: стакло у архитектури Булевара ослобођења у Новом Саду*, ДаНС, 52, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 19.

елегантног објекта пословног садржаја са спонтаним навођењем перцепције посматрача или посетиоца из спољашности ка унутрашњости објекта.

Аутор тако, професионалном одмереношћу, синхронизованом функционалношћу, складношћу односа и елегантним наглашавањем, формира умирујући и савремени карактер пословног објекта, доживљен како кроз основе тако и кроз свих пет фасада (слике 23, 24, 25).

Слика 25 Основа објекта Б.О. 11, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.6. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 27

ознака: Б.О. 27

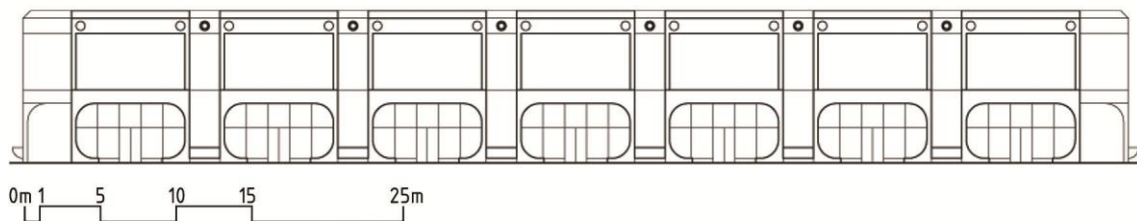
објекат: Комерцијални објекат (бивша “Леснина”)

адреса: Булевар ослобођења 27

аутор: Благоје Реба

година изградње: 1976-1977. година

спратност: П+2

Слика 26 Изглед објекта Б.О. 27, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 27 Фотографија објекта Б.О. 27, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

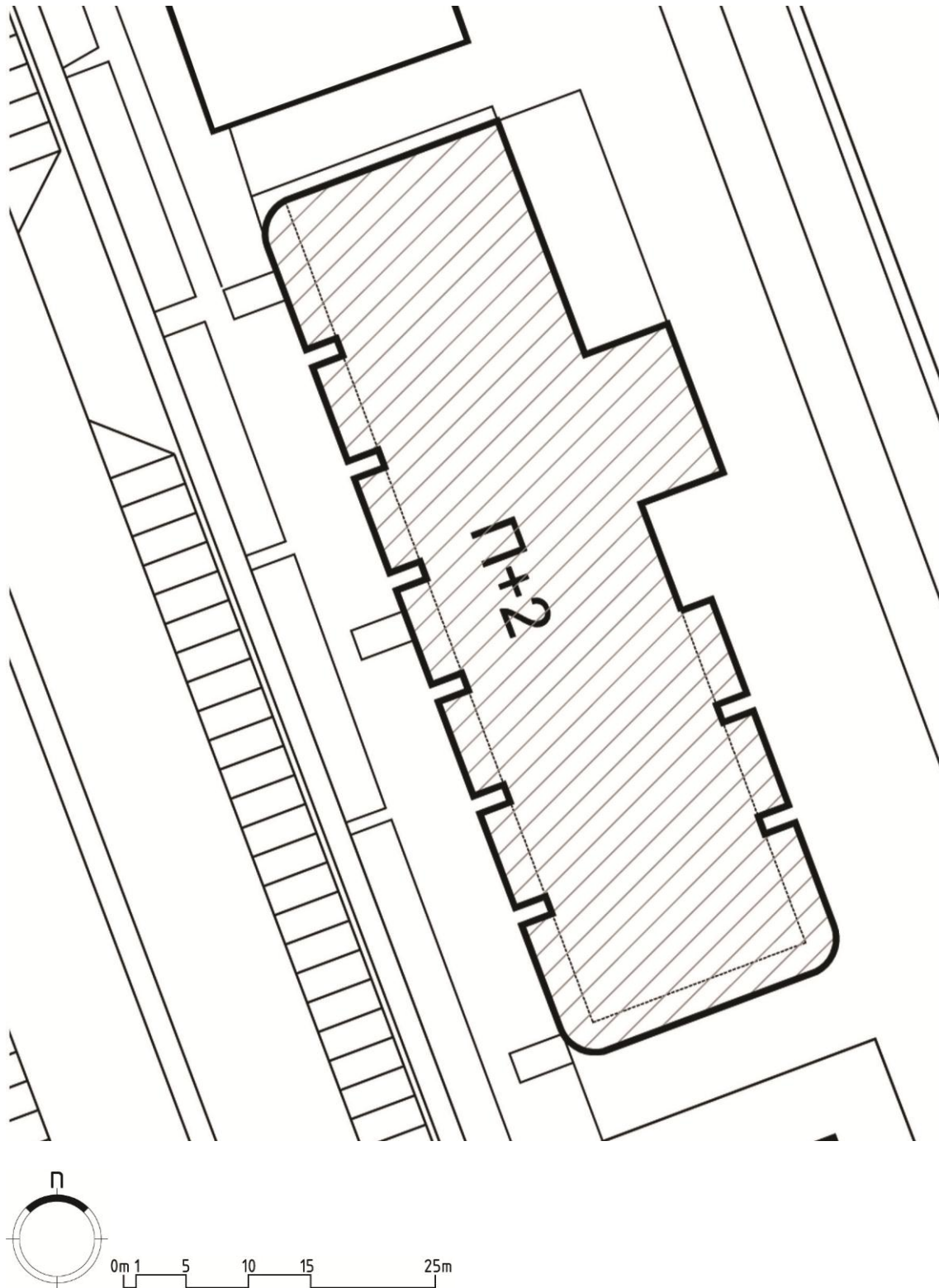
Двоспратни комерцијални објекат, некада познат као „Леснина“, грађен је у периоду 1976-1977. године по пројекту архитекте Благоја Ребе.

Сагледавајући окружење овог објекта које је већином саграђено крајем шездесетих година у монолитном, дугачким или високим урбанистичким потезима карактеристичним за то доба (као стамбени објекат иза), препознаје се и естетска намера аутора да, линијском поставком свог објекта на парцели, оствари уклапање овог објекта у околину.

Као и околни објекти, и овај објекат садржи идеју аутора да репетицијом једног елемента формира целину. Поменути елемент, у овом случају, представља спратни модул који би се затим понављао по хоризонтали објекта. Својим интуитивним деловањем, аутор развија овај модул тако да он садржи повучено, отворено приземље које је наткривено препуштеним спратом, ослоњеним на перфорирано армиранобетонско платно, комфортно постављено испред вертикалне равни приземља, а које даље, репетицијом формира колонаду. Модули су овде наглашено одвојени бетонским вертикалним тракама које се, по висини, значајки завршавају бетонским лулама за одвођење воде са равног крова. Да би утврдио своју идеју, аутор формира бетонску траку на горњем завршетку објекта наглашавајући тако линеарност целине.

Тематика репетиције у објекту је и основна тема овог објекта за чије квалитетно формирање је потребна висока разрада само једног елемента. Понављањем овог елемента ствара визуелно линеарна целина - објекат са бруталистичком колонадом „стубова“ у приземљу иза које је отворено и приступачно приземље и спратом који чврсто формиран од пуних платана фасадне опеке.

Карактер објекта произилази из његове теме где је, употребом једног разрађеног архитектонског модула поновљеног седам пута, аутор својим спекулативним размишљањем креирао монолитан, линеаран објекат уклопљен у околину (слике 26, 27, 28).

Слика 28 Основа објекта Б.О. 27, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.7. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 31

ознака: Б.О. 31

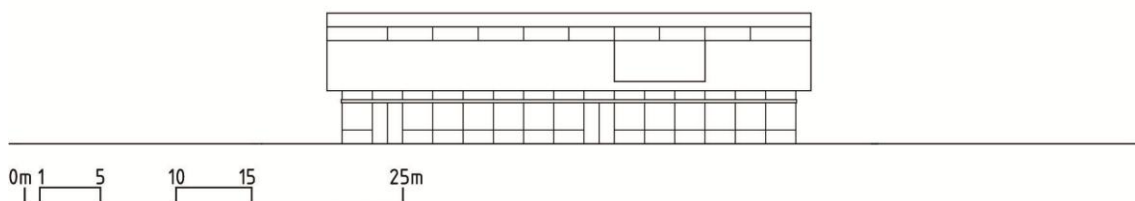
објекат: Комерцијални објекат “Симпо” (бивша “Кокра”)

адреса: Булевар ослобођења 31

аутор: Александар Драгомановић

година изградње: 1966. година

спратност: П+1

Слика 29 Изглед објекта Б.О. 31, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 30 Фотографија објекта Б.О. 31, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Хрватски архитекта Александар Драгомановић, након успешно реализованог објекта за робну кућу НаМа у Трнском, исти пројекат понавља у Вуковару и затим у Новом Саду, за бивши трговински ланац Кокра, а потом и Симпо.

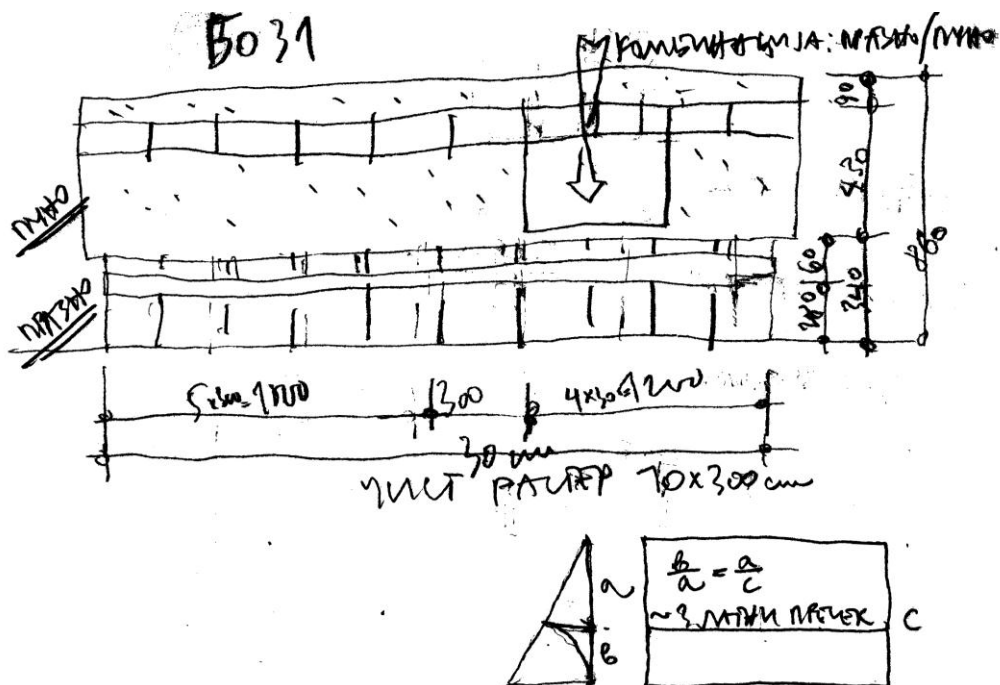
Иако изведен у разним поднебљима, у духу интернационалног стила, овај објекат јасно приказује став архитектке да створи екстремно савремен, а

непретенциозан објекат по мери човека, прочишћеног, елегантног и сведеног естетског израза.

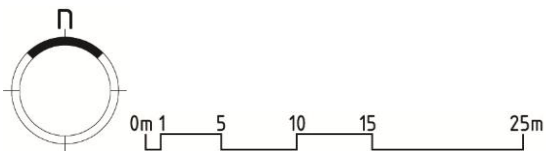
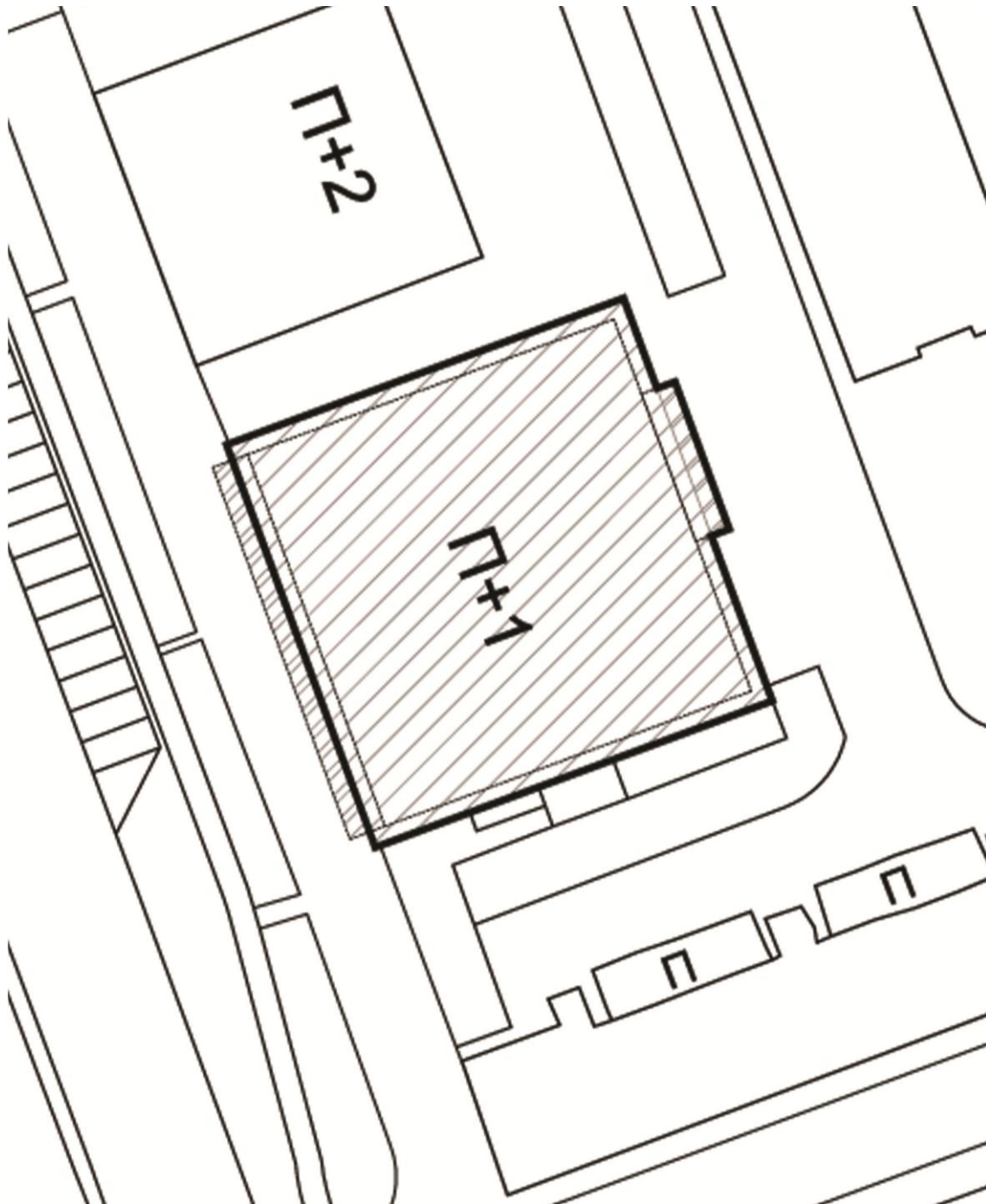
Из објекта се чита идеја иницирања заинтригираности за сагледавањем унутрашњег садржаја и то иницирања заинтригираности једним погледом на објекат. Ова идеја је акцентована једним и јединим, транспарентним и значајним отвором на спрату са, у овом случају важнијим, погледом у објекат.

Тематика овог објекта заснива се на симплификавању материјала и свођењу омотача на чисте површине, па аутор, својим имагинативним уметничким деловањем, ствара очито елегантан и лак објекат који својом зналачки створеном спољашњошћу изражава и квалитет садржаја у његовој унутрашњости.

Овакав начин естетског деловања даје праву вредност овом објекту и потенцира његов савремени карактер. Иако створен у времену масовне изградње робних кућа, овај објекат тј. уметничко - архитектонско деловање његовог аутора, и данас одише свежином и приказује своју пуну виталност и ванвременску вредност (слике 29, 30, 31, 32).

Слика 31 Аналитичка скица објекта Б.О. 31 (извор: Н. Радусиновић)

Слика 32 Основа објекта Б.О. 31, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.8. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 18

ознака: Б.О. 18

објекат: Пословни објекат “Нуро-Алге-Адриа” банка

адреса: Булевар ослобођења 18

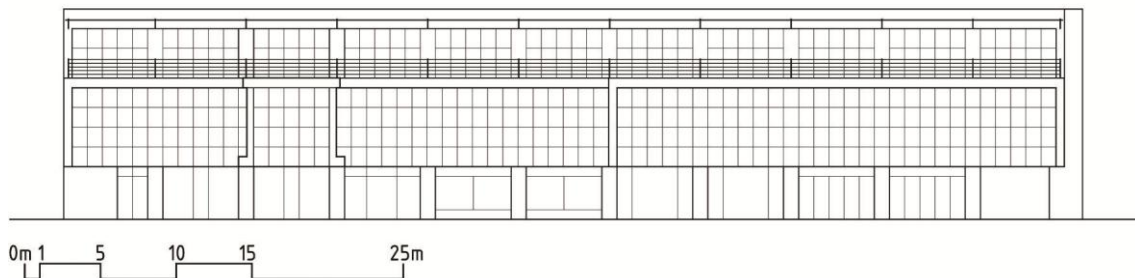
аутор: /

аутор реконструкције: Драган Маринчић, пројектни биро “Alter group”,
Кикинда

година изградње: 1972.-1974. година

година реконструкције-доградње: око 2002. године³⁷

спратност: П+2

Слика 33 Изглед објекта Б.О. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 34 Фотографија објекта Б.О. 18, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

³⁷ Оквирна година реконструкције по информацији аутора дисертације.

Приликом анализе естетских параметара на примеру објекта бившег Тунела јефтиноће, а садашње Хипо банке, у обзир је узет оригинални пројекат, а затим и његова реконструкција која, у овом случају, представља доградњу и надоградњу оригиналног објекта. Објекат се налази на углу фреквентне раскрснице Булевара ослобођења и Булевара краља Петра I.

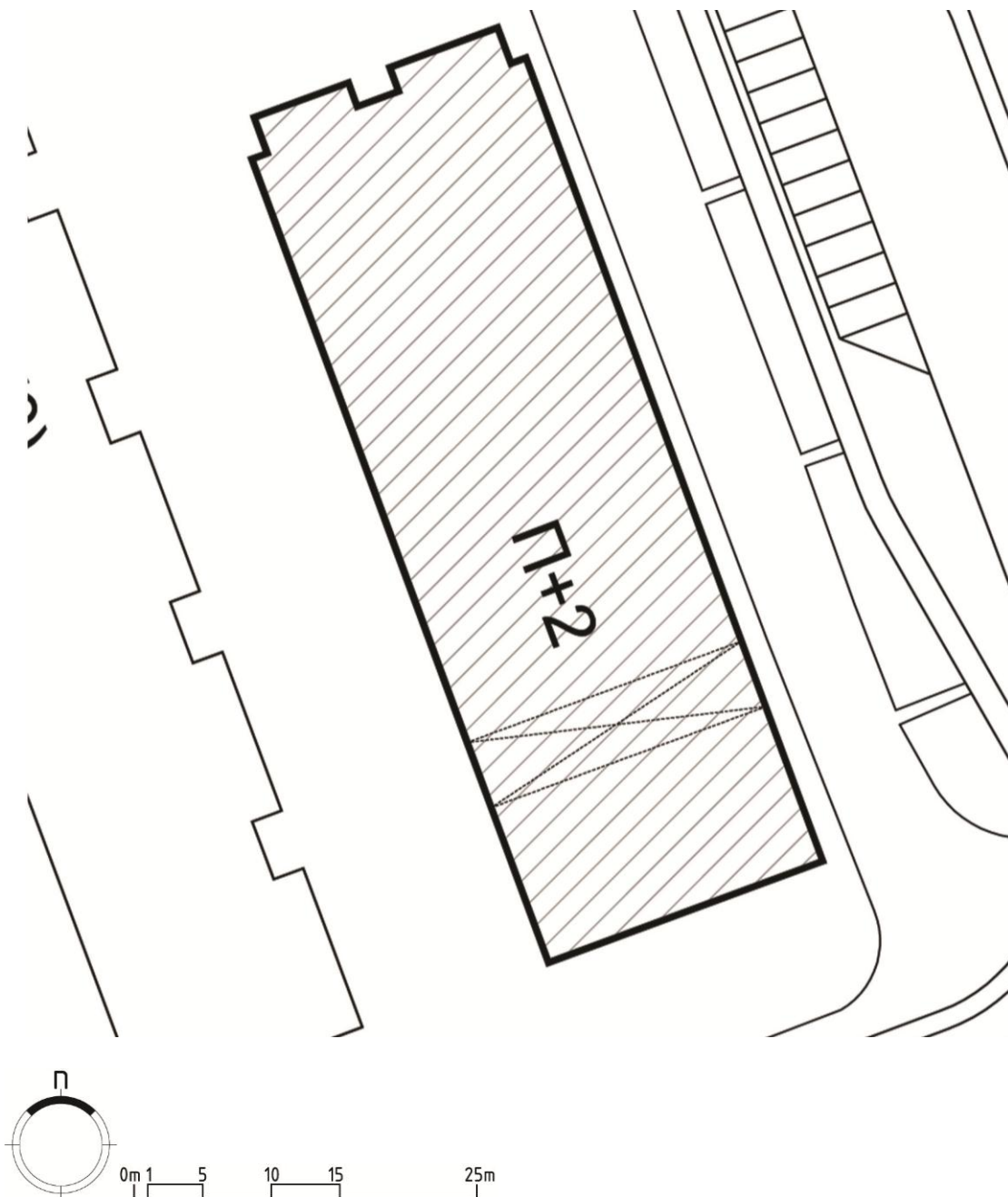
Првобитни објекат изграђен је као један од малобројних објеката формираних од натур бетона у целини. Овај спратни објекат, иако се може схватити као бруталистички по стилу, био је састављен од више целина и волумена, приступачан и по мери човека. Некадашња зграда изражавала је јасан став аутора да такав јавни објекат треба да се приближи корисницима.

Интуитивни приступ аутора решавању првобитног објекта, сагледавао се у идеји за прожимањем јавног простора и пословног дела објекта. Као таква, идеја је даље и материјализована постижући високе естетске вредности. Тридесет година касније, идеја аутора реконструкције подржава идеју првобитног објекта и сагледава се кроз иницијалне цртеже и скице пословног објекта блиског човеку и кориснику.

Тема првобитног објекта је представљена у комбинацији отворених простора, пасажа, колонада и каскадног пењања објекта. Због своје разграђености, а да би остварио лаку комуникацију са корисницима, овај објекат на углу значајних саобраћајница, био је најнижи у околини и смишљено је третирао јавне површине, заједно са пасажем пројектованим у склопу пословног објекта, а као комуникација са стамбеним зградама иза њега. Крећући се ка унутрашњости блока смањивала се заступљеност јавних површина, а повећавао пословни простор, што се видело и по висини у каскадном пењању објекта. Цела фасада је била изведена од натур бетона, док је раван кров био перфориран како би се осветлио пасаж намењен пешацима.

Накнадна реконструкција је, својим извођењем другачијим од идеје аутора, значајно изменила изглед некадашњег Тунела јефтиноће, а данашње Хипо банке. Како је архитектоника објекта банке или других финансијских

објекта у потпуној супротности са основним архитектонским квалтетима првобитног објекта, реконструкцијом за потребе Хипо банке се елиминише вредност прожимања простора, повећава се и изједначава спратност, а нова фасада постаје омотач од савремених материјала. Оправдање овакве реконструкције може се тражити у промени првобитне намене објекта и наданим осавремењавању и побољшању услова рада унутар објекта (слике 33, 34, 35).

Слика 35 Основа објекта Б.О. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.9. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 30

ознака: Б.О. 30

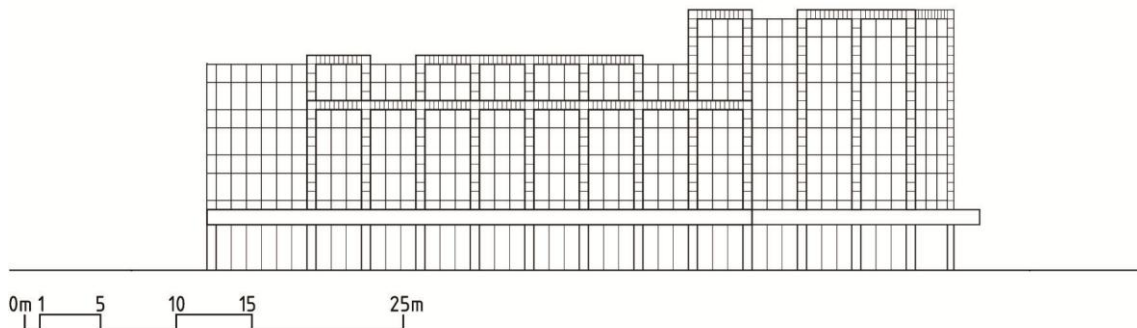
објекат: Пословни објекат “Лутрија Војводине”

адреса: Булевар ослобођења 30

аутор: Бајрам Емини

година изградње: 2001. година

спратност: П+2, П+3, П+4

Слика 36 Изглед објекта Б.О. 30, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 37 Фотографија објекта Б.О. 30, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

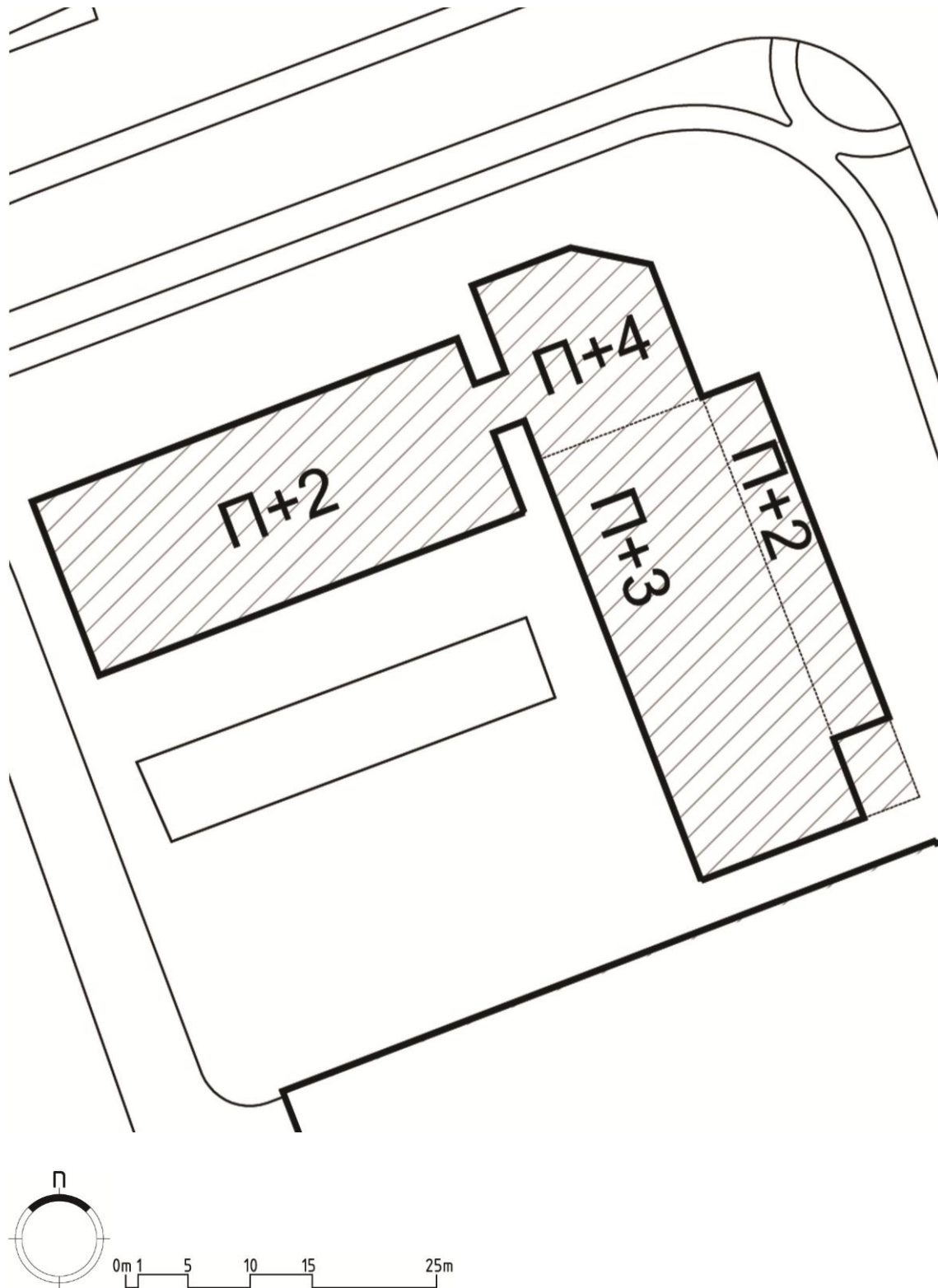
Лутрија Војводине налази се на раскрсници Булевара Краља Петра I и Булевара ослобођења и представља значајни државни пословни објекат, пројектован од стране аутора Бајрама Еминија и саграђен 2001. године.

Сагледавајући овај објекат, може се доживети став и естетска намера аутора да на овој фреквентној раскрсници креира објекат који ће својом архитектоницом и обликовањем представљати симбол сигурности једне институције намењене протоку новца.

Из оваквог става произилази и идеја аутора која се огледа у ритмичном и драматичном извлачењу кубуса из основног волумена. На тај начин, као и разликом у спратности, уочава се динамика али и стаменитост објекта. Оно што повезује овај објекат у целину је правилан фасадни растер, формиран као свеобухватна растерна мрежа целе фасаде објекта која се кроз саму фасаду прожима правилном игром пуних и празних површина стакла и камених плоча.

Имагинативно деловање аутора се и након изградње објекта, сагледава у комбинацијама кубуса на фасади објекта као и планирано настојање да се материјализацијом и волуменима прикаже тема значајне и сигурне установе.

Уз недоумицу да ли је избор врсте и изгледа самог материјала фасаде при изградњи објекта у сагласности са претходним стваралачким деловањем и креативним процесом аутора, у карактеру овог дела засигурно је постигнуто да објекат “Лутрија” и данас представља реперну тачку шире локације (слике 36, 37, 38).

Слика 38 Основа објекта Б.О. 30, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.10. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 30Б

ознака: Б.О. 30Б

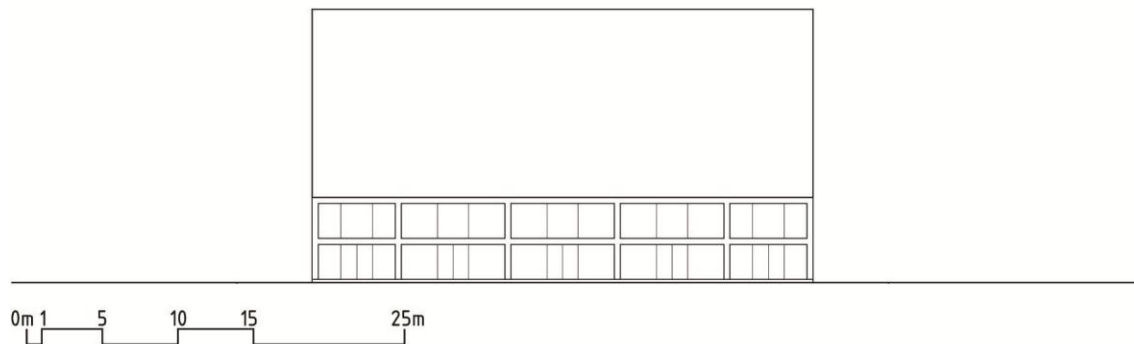
објекат: Спратна гаража „Гаража Д.Н.Д.“

адреса: Булевар ослобођења 30Б

аутор: /

година изградње: око 2005. године³⁸

спратност: Су+П+3

Слика 39 Изглед објекта Б.О. 30Б, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 40 Фотографија објекта Б.О. 30Б, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

³⁸ Оквирна година изградње по информацији аутора дисертације.

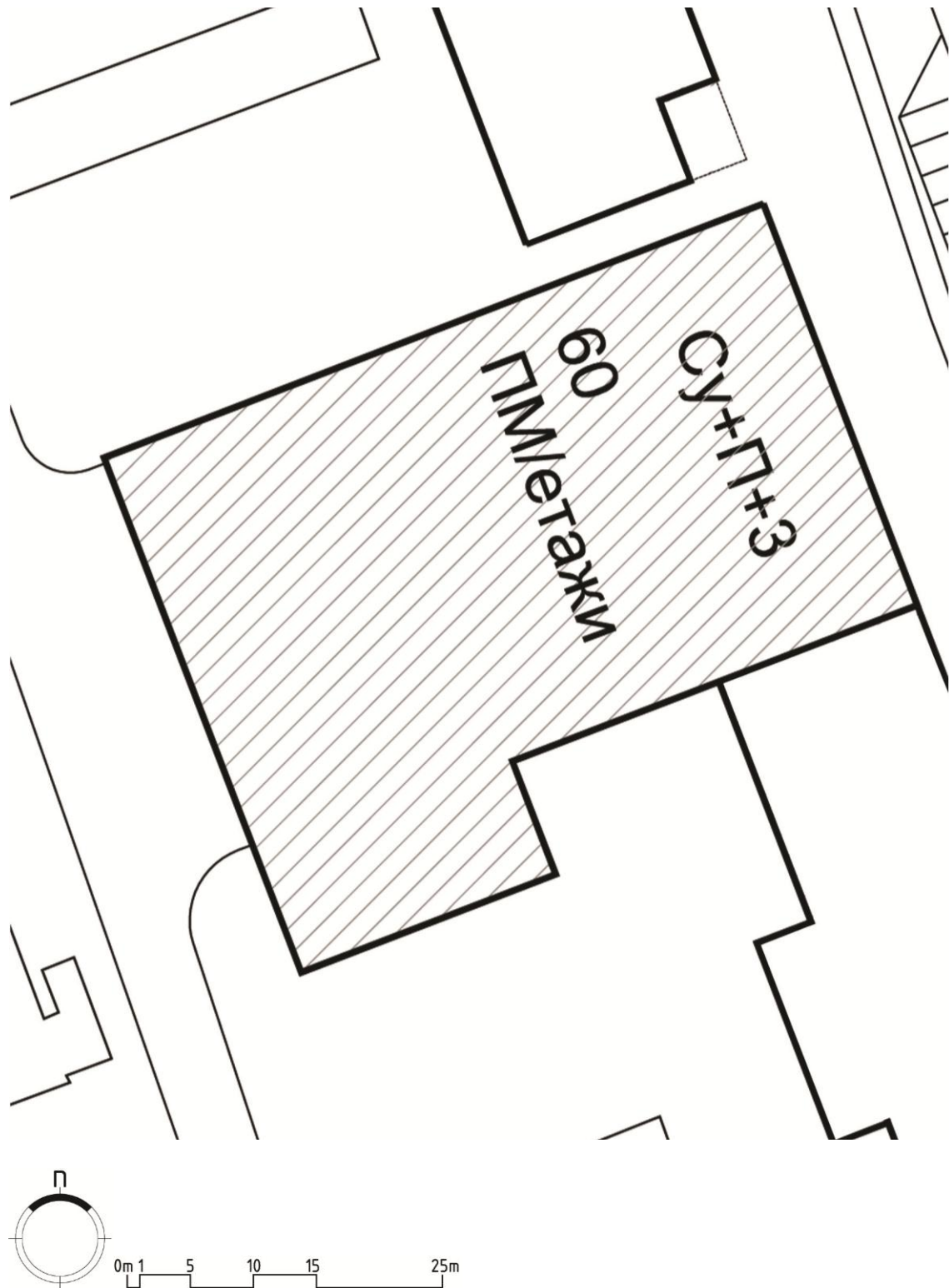
Објекат спратне гараже изграђен је око 2005. године и налази се на адреси Булевар ослобођења 30Б. Објекат садржи сутерен, приземље и три спрата намењена искључиво паркирању возила.

Намена овог објекта је, доживљава се, формирала јасан и недвосмислен став и естетску намеру архитекте - аутора да, акцентовањем отвореног трговачког пословања у приземљу ка Булевару ослобођења, прикрије примарну функцију овог објекта која се одвија на његова три спрата.

Овакав став аутора резултовао је у идеји креирања пословног објекта доживљеној само кроз пословне садржаје који се протежу у предњем делу приземља овог објекта. Сутерен, позадина приземља и остала три спрата остају ван идеје аутора, са потпуно затвореном, троспратном фасадом ка Булевару ослобођења.

Тема пословања (и трговинског садржаја и као гаража) у овом објекту се, као и идеја, доживљава једино у приземном, отвореном пословном делу из сфере трговине и услуга, док се над њиме уздиже једнообразна површина затворене фасаде гараже на три спрата.

Карактер објекта, аутор тежи да оствари само преко естетског деловања на приземном делу објекта оријентисаном ка Булевару ослобођења, док део фасаде објекта изнад приземља, не узимајући у обзир намену тог преосталог дела објекта, аутор приказује као део који не захтева архитектонско – уметничко стваралаштво. Ипак, како је смисленим путем дошло до потпуног затварања (зазиђивања) фасаде гараже на сва три спрата, карактер објекта као подлоге за реклмирање великим форматима не изостаје (слике 39, 40, 41).

Слика 41 Основа објекта Б.О. 30Б, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.11. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 30А

ознака: Б.О. 30А

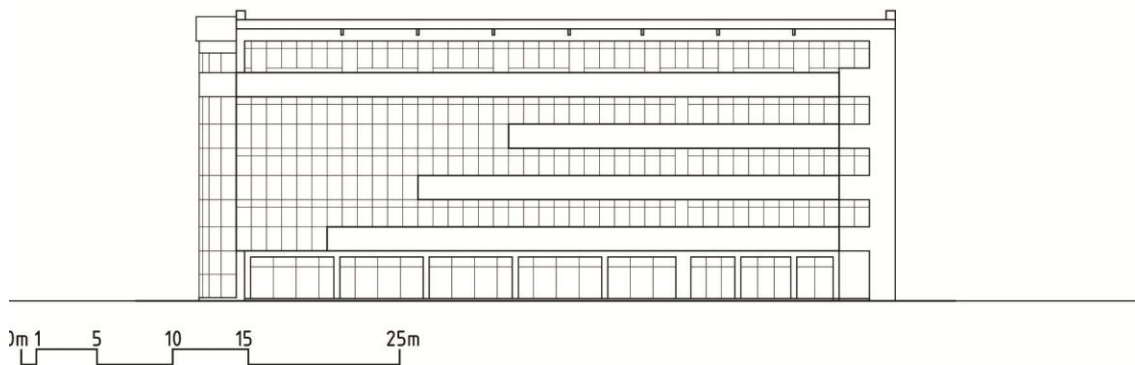
објекат: Пословно-комерцијални објекат

адреса: Булевар ослобођења 30А

аутор: /

година изградње: око 1995. године³⁹

спратност: П+4

Слика 42 Изглед објекта Б.О. 30А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 43 Фотографија објекта Б.О. 30А, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

³⁹ Оквирна година изградње по информацији аутора дисертације.

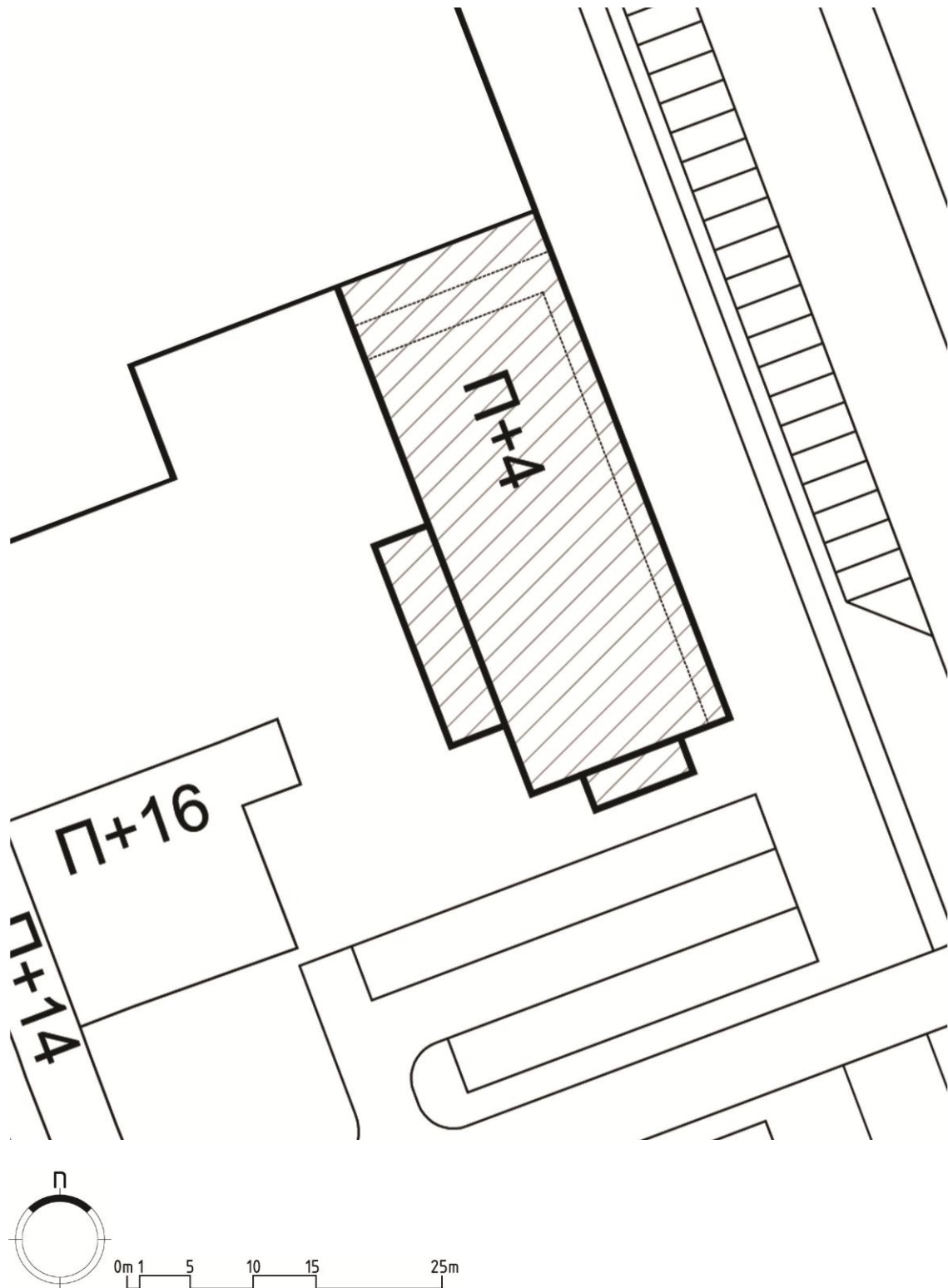
Објекат пословно - комерцијалне намене налази се на Булевару ослобођења 30А и својом северном, бочном фасадом се наслања на постојећи објекат на Булевару ослобођења, док је друга, јужна фасада, слободна и усмерена ка улици Бранимира Ћосића.

Сагледавајући овај објекат, може се доживети ауторова естетска намера за стварањем пословног објекта као и његово стилско опредељење да при стварању пословног објекта користи и интерпретира стил модерне.

Овај стил модерне, интерпретиран је кроз једну од његових основних идеја – континуални хоризонтални потези на фасади и међуодноси пуних и празних хоризонталних линија (линија прозора и линија парапета). Аутор пројектује стаклену фасаду испрекидану хоризонталним, пуним линијама парапета у уграђеном делу објекта односно делу ка суседном објекту, док идеју “отварања” фасаде аутор инкорпорира у слободни део објекта са непрекинутом стакленом површином, тежећи тиме отварању објекта ка раскрсници улица.

Тражећи тему ове пословне зграде, можемо је доживети у самој пословној функцији објекта. Имагинативно деловање аутора сведено је на преузимање зиданих хоризонталних елемената са суседног објекта гараже (који је потпуно затворене фасаде) и њихово каскадно замењивање стаклом на другом делу објекта.

На овом објекту, спекулативно размишљање аутора доживљава се као резултат његове тежње за креирањем пословног објекта који, из линије додир са суседним пословним објектом – гаражом, израста у пословни објекат универзалног типа пословања (слике 42, 43, 44).

Слика 44 Основа објекта Б.О. 30А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.12. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 46А

ознака: Б.О. 46А

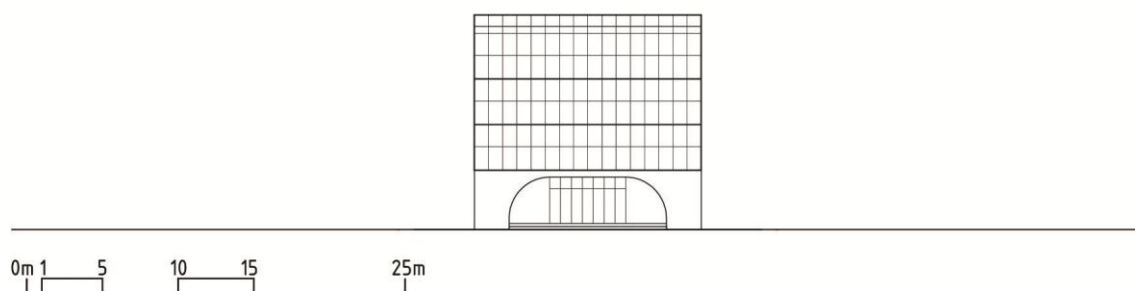
објекат: Пословни објекат “Унија”

адреса: Булевар ослобођења 46А

аутор: Благоје Реба

година изградње: 1988. година

спратност: П+3

Слика 45 Изглед објекта Б.О. 46А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 46 Фотографија објекта Б.О. 46А, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Троспратни пословни објекат „Унија“ архитекте Благоја Ребе, други је објекат истог аутора на Булевару ослобођења. За разлику од ауторовог првог дела, линеарног објекта Леснине (Б.О. 27) који се налази на широкој парцели,

овај пословни објекат је створен у волумену са задатом спратношћу и на уској парцели између два, знатно виша стамбена објекта.

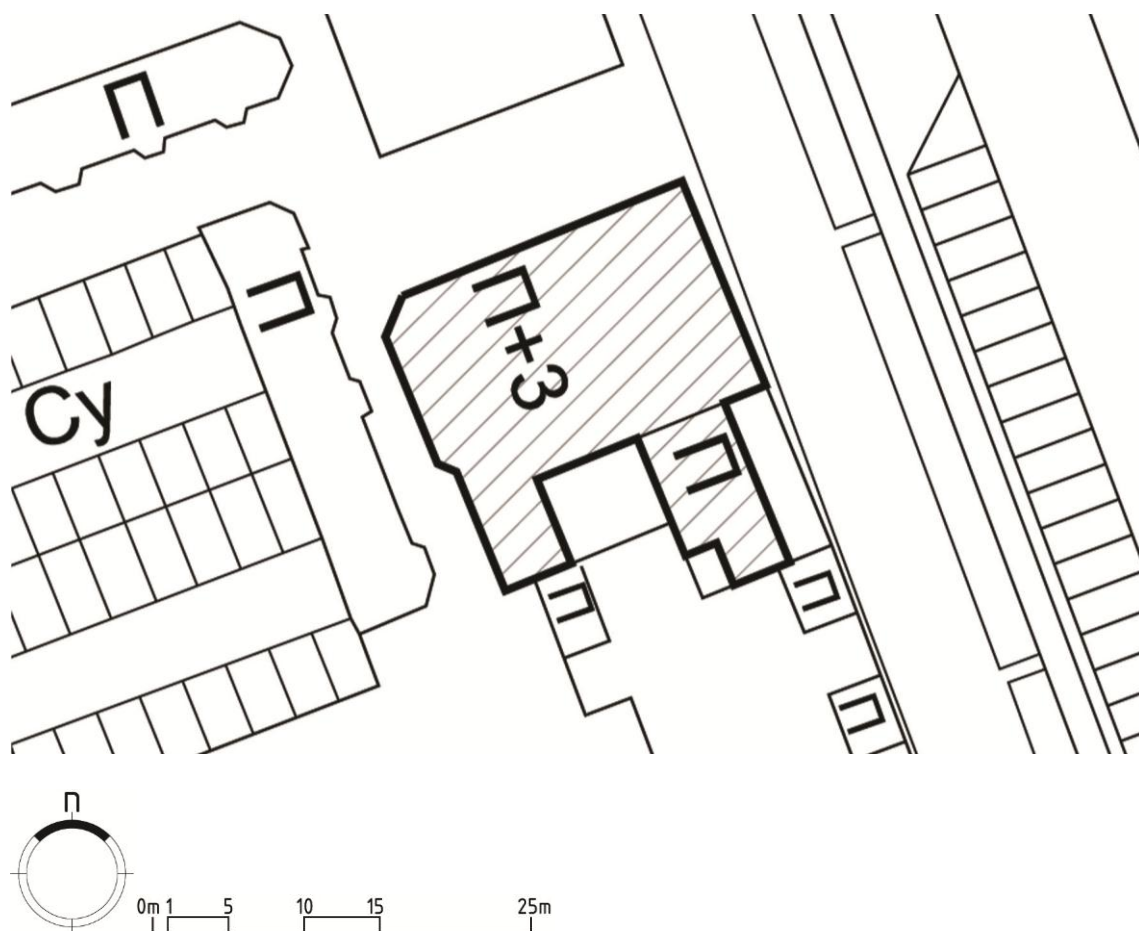
Сагледавајући овај пословни објекат, а уз аналитичка сазнања са ауторовог претходног објекта на Булевару, доживљава се став архитекте да и овај објекат формира као архитектонски модул са његовог претходног дела, овај пут га не мултиплицирајући у линеарни објекат због недостатка простора на парцели. Сличног волумена са обликовним модулом објекта Леснине, овај пословни објекат створен је десет година касније кроз естетску намеру аутора за материјализацијом већ утврђеног сегмента на новији начин и у складу са својим временом.

Исто као и код стварања модула објекта на објекту Леснине на Булевару ослобођења, идеја аутора се доживљава као тежња за промишљеним стварањем компактног објекта – модуларне јединице која, у овом случају, није поновљена у низу, па овај објекат остаје као један модул формиран између два суседна објекта. Овај пословни објекат је увученог али отвореног приземља којем, са стране улице, претходи бетонско платно са једном, лучном перфорацијом – порталом за улазак у зграду. Спрат је препуштен преко приземља и ослања се на бетонски портал. Уз избор тамне боје стакла фасаде на свим спратовима, металне поделе ове фасаде и исте парапетне облоге су својом бојом стопљене са бојом стакла, чиме аутор формира посебан и јединствен волумен над другачијим приземљем објекта. За разлику од претходног дела, спратност овог објекта је већа, па је аутору омогућено да своју идеју низа (са претходног дела) материјализује кроз наглашавање сваког спрата и кроз њихово каскадно избацавање у поље тако да чине вертикални низ у оквиру горњег волумена објекта.

Тема објекта се такође препознаје као слична теми претходног ауторовог архитектонског дела на Булевару и доживљава се у квалитетно формираном и високо разрађеном, компактном објекту уз опотребу репетиције у његовом формирању. У овом случају, у теметици овог пословног објекта није заступљена репетиција самог објекта као модула, већ репетиција монолитних спратова објекта по висини. Тема одвојених и јасно

дефинисаних типова пословања овог објекта доживљава се кроз створене, засебне волумене објекта. Отворено пословање резервисано је за волумен приземља и наглашено лучним улазним порталом од перфорираног бетонског платна иза кога је приступачан пословни простор, док је полуотворено пословање смештено у горњем волумену објекта, на визуелно неприступачнијим спратовима који се засебно, каскадно, чврсто формирају у висини.

Карактер објекта доживљава се кроз ову доследност у ауторском стварању а уз обавезан и овде доживљен, креативни напредак аутора. Спекулативним размишљањем, аутор стваралачки надограђује свој претходни пројекат, осавремењава материјале а употребљавајући исту или сличну идеју (слике 45, 46, 47).

Слика 47 Основа објекта Б.О. 46А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.13. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 69

ознака: Б.О. 69

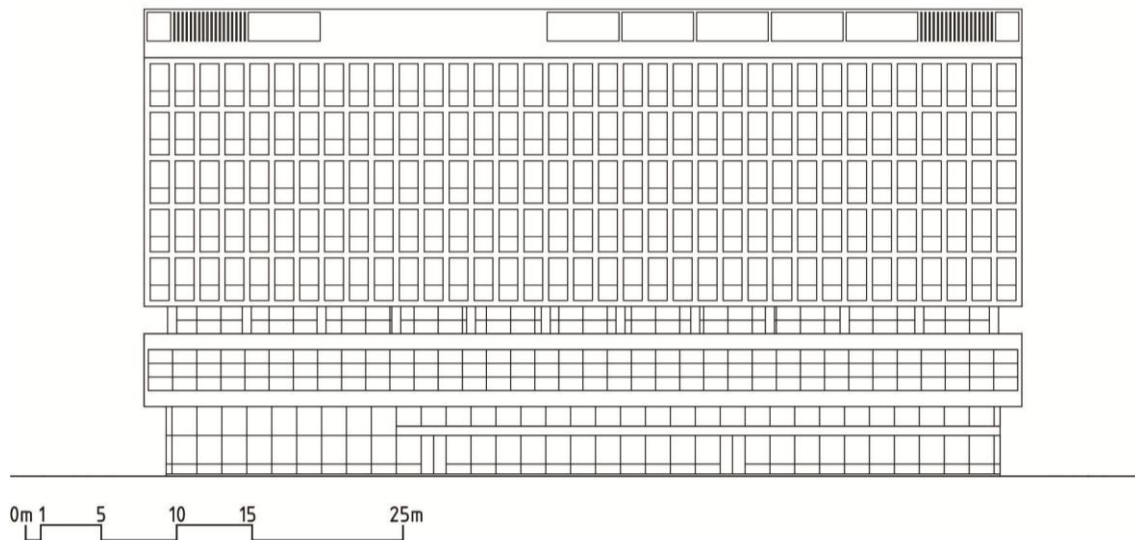
објекат: Пословни објекат (бивша управна зграда Нафтагас-а)

адреса: Булевар ослобођења 69

аутор: Милена и Сибин Ђорђевић

година изградње: 1954. година

спратност: П+7+1

Слика 48 Изглед објекта Б.О. 69, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 49 Фотографија објекта Б.О. 69, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Бивша зграда Нафтагаса по пројекту Милене и Сибина Ђорђевића, представља још један од модернистичких симбола на Булевару ослобођења. Саграђен 1954. године овај објекат представља један од првих утицаја модернизма и интернационалног стила код нас.

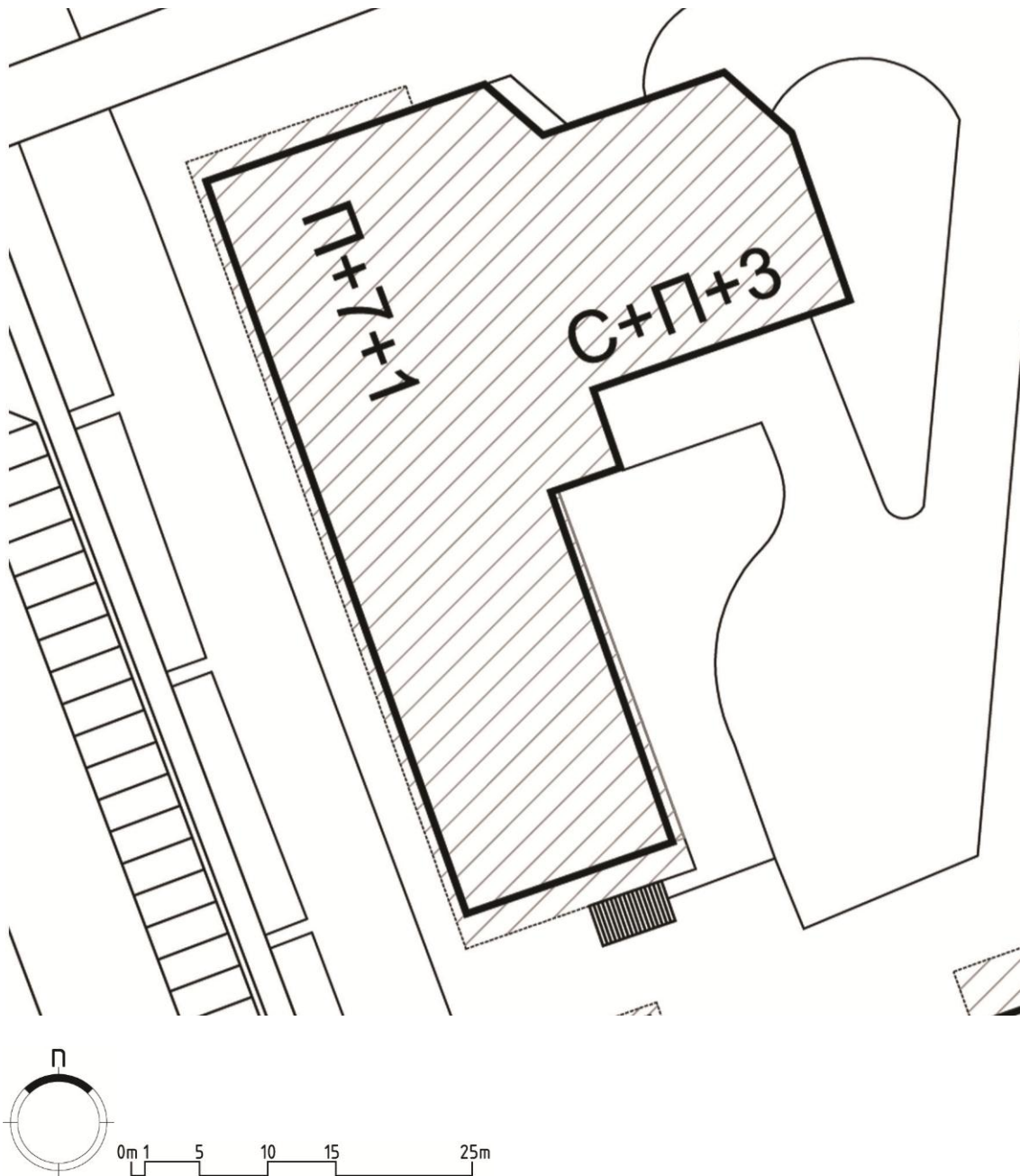
Неминовно је доживљавање да објекат у многоме подсећа на Ле Корбизјеов модел колективног становања Unite d'Habitacion који се појавио 1952. године, те употреба овог веома значајног објекта за стилски пример и одређује став аутора да, на објекту за Нафтагас, прикаже (или досегне) сам врх тадашњег архитектонског стваралаштва.

Својим интуитивним деловањем, аутор формира идеју сведеног модернистичког објекта састављеног од три главна волумена: базиса објекта, главног корпуса објекта и круну објекта, који се нижу по висини објекта. Базис је потпуно отворен и прозачан у самом доњем делу али на његовом горњем делу, аутор креира значајан бетонски оквир који базису – основи објекта, даје стаменитост и тежину. Градацију тежине по висини објекта, аутор ствара на волумену изнад базиса, где је формирана визуелно још тежа бетонска целина. Градација по визуелној тежини, а по висини објекта, завршава се потпуно прозачном круном објекта, чиме аутор затвара круг доживљавања објекта. Ако би се овим елементима, по тежини дале бројчане вредности, базис би у доњем делу носио вредност 1 као најлакши волумен, затим базис у горњем делу вредност 2, главни волумен објекта вредност 3 док би круна објекта поново носила вредност 1, чиме се елегантно ствара кружно – константно сагледавање овог објекта.

Инкорпорација градације по висини објекта доживљава се и као тема објекта, не само у макроподели већ и у микроподели фасаде попут поделе стаклених и парапетних површина. Три одређене целине, на микроплану су третиране на различите начине: приземље је потпуно застакљено по крупном растеру, следећа два спрата су третирана на исти начин, али је растер гушћи, док је за преостале спратове карактеристична модернистичка смена пуног и празног – бетонских парапета и стаклених прозора који овде

нису у непрекидној хоризонталној траци, већ су испрекидани вертикалним бетонским елементима (слике 48, 49, 50).

Овакво композиционо деловање и спекулативно размишљање аутора креирају карактер импозантног и складног објекта какав је Нафтагас. Његова сведена а јака, чисто модернистичка форма, и данас одише тим јасним карактером и свежином којма потврђује свој ванвременски квалитет.

Слика 50 Основа објекта Б.О. 69, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.14. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 71

ознака: Б.О. 71

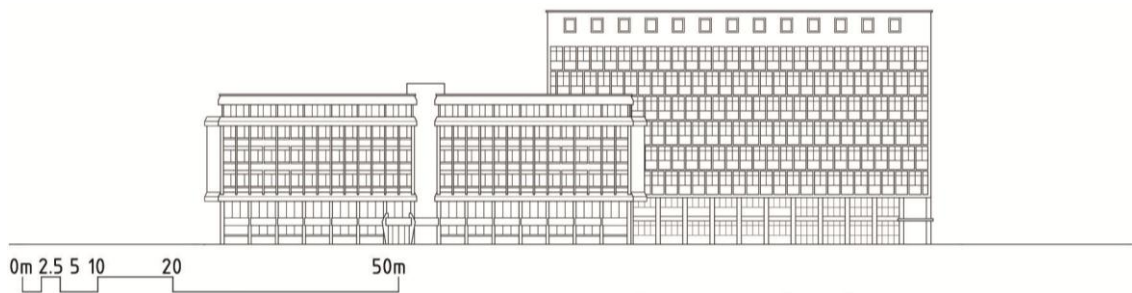
објекат: Пословни објекат (Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Полицијска управа Нови Сад)

адреса: Булевар ослобођења 71

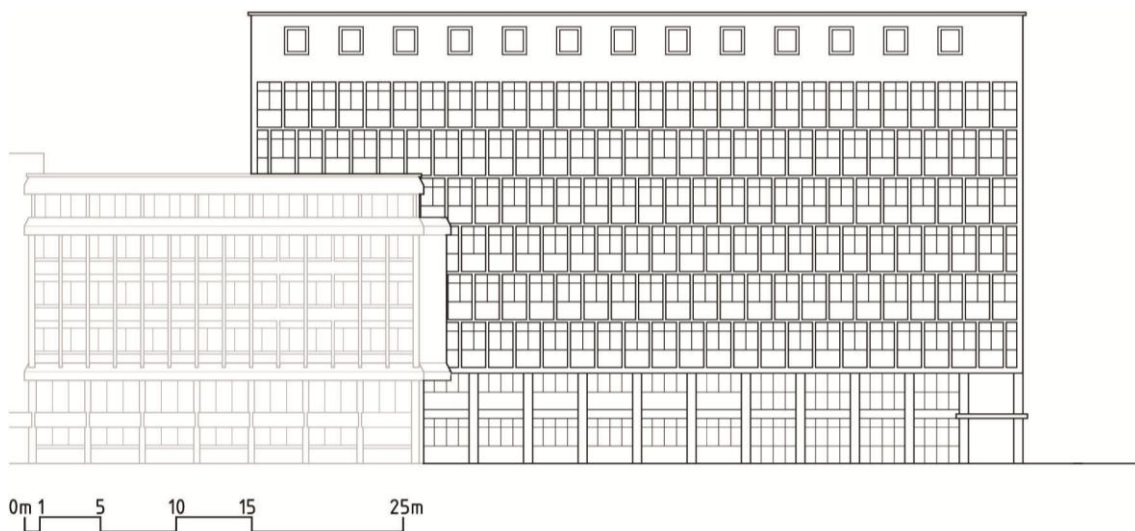
аутор: Александар Келемен, Риста Шекерински

година изградње: 1954. година (објекат бр.1), око 1975. године⁴⁰(објекат бр.2)

спратност: П+7+1, П+4+1

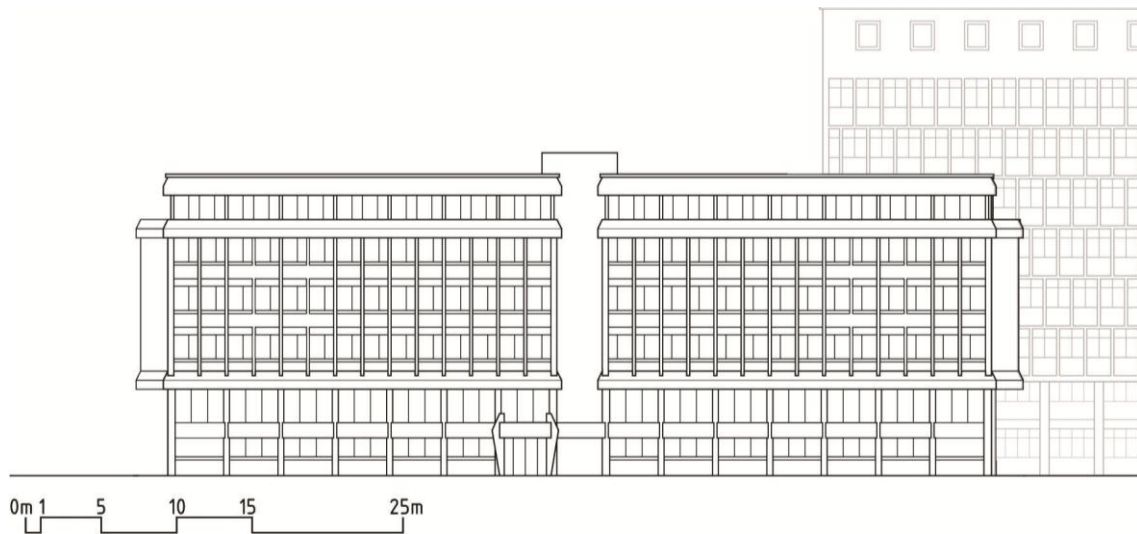

**Слика 51 Изглед објекта Б.О. 71 у целини, размера 1:1000
(извор: Н. Радусиновић)**

**Слика 52 Изглед дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 1), размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

⁴⁰ Оквирна година изградње по информацији аутора дисертације.

**Слика 53 Изглед дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 2), размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

**Слика 54 Фотографија дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 1), приближна
размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)**

**Слика 55 Фотографија дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 2), приближна
размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)**

Објекат Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Полицијска управа Нови Сад (некада Покрајински секретаријат унутрашњих послова) пројектовали су 1954. године архитекте Александар Келемен и Риста Шекерински. Уједно, објекат обележен бројем 1 је и један од првих објеката насталих на новој траси Булевара ослобођења. Овај шестоспратни објекат изведен је у духу чисте модерне док је, уз интерпретацију принципа овог стила, седамдесетих година XX века дограђена кровна тераса објекта и претворена у етажу а затим изграђен и анекс испред њега (објекат бр. 2) у постмодернистичком стилу, далеко скромнијег волумена. Оба објекта се налазе на истој адреси и пројектована су од стране истог аутора. Први објекат (објекат бр. 1), пројектован је у интернационалном стилу а, као анекс објекта бр. 1, објекат бр. 2 је пројектован у посмодернистичком стилу уз јасну и простудирану визуелну повезаност са основним објектом (слике 51, 52, 53).

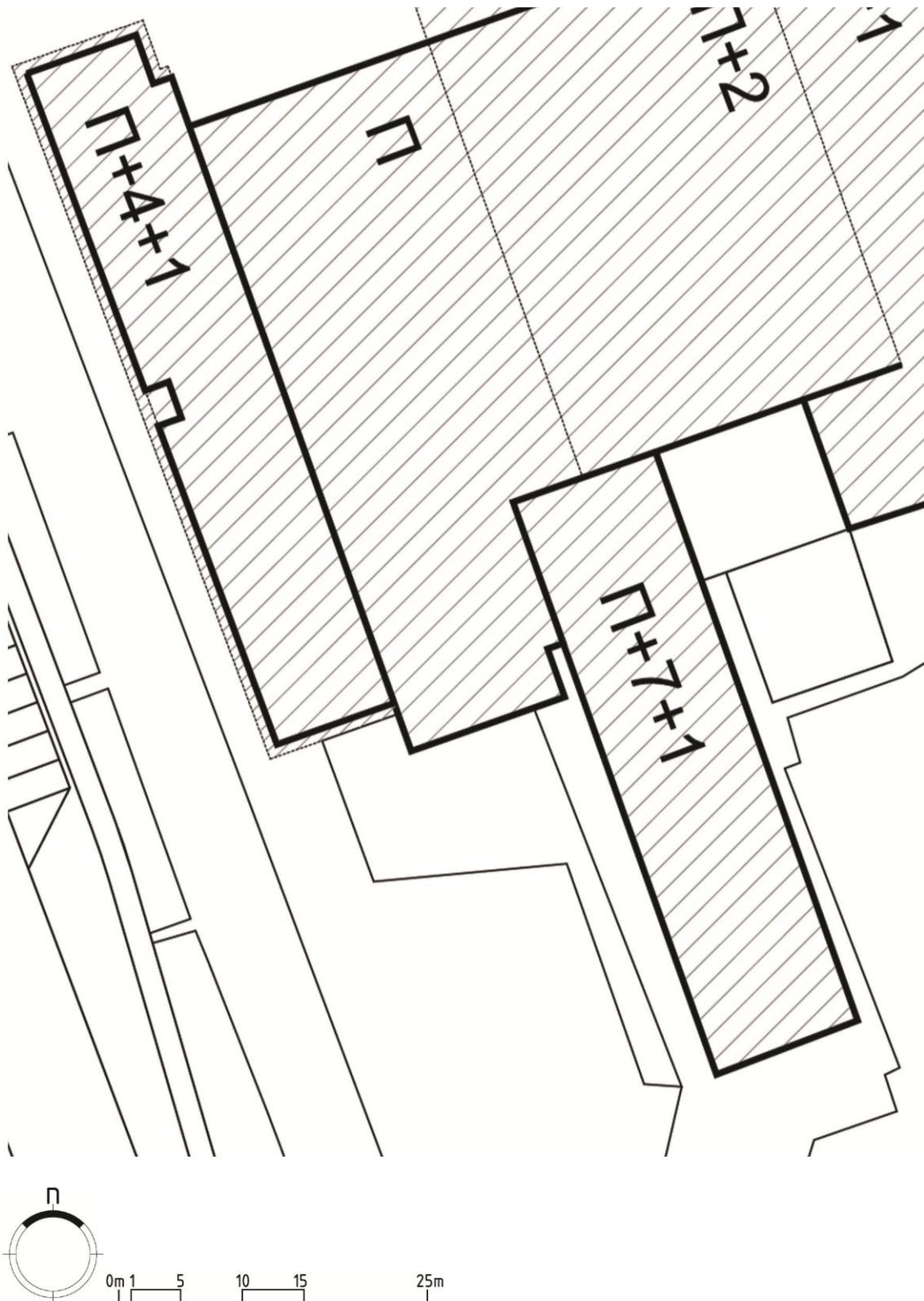
Повезано са временом настанка првог објекта а и тадашњим друштвеним уређењем, објекат бр. 1 одише јасном естетском намером аутора да створи објекат тадашњег Покрајинског секретаријата унутрашњих послова (данас Министарства унутрашњих послова Републике Србије) чији је естетски доживљај прецизно одређен његовом функцијом и инициран естетичким потенцирањем уређених, јасно дефинисаних, сведених и строгих елемената интернационалног стила. Са истоветним ставом, двадесет година касније, аутор приступа и стварању објекта бр. 2, користећи исте елементе али у духу другог архитектонског стила, са циљем стварања објекта који ће својом темом и карактером подржавати тему и карактер основног објекта (објекта бр. 1) Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Данас сагледавајући ове објекте, ауторова идеја о стварању чврстог и ауторитативног објекта јасно се доживљава из обликовности објекта бр. 1 док се истовремено, поред своје улоге у стварању објекта бр. 1, може тумачити и као основна идеја целог комплекса. Својим интуитивним деловањем у кретивном процесу, аутор транспонује задату функцију на облике и фасаде оба објекта употребом чврсто дефинисаних волумена, јасне

поделе волумена по функционални целинама и уређених фасадних подела по вертикали и по хоризонтали.

Тему уређености, у два различита стилска периода, аутор ствара пројектовањем објеката оштрих волуметрија, са дефинисаним хоризонталним поделама тих волумена на отворене и полуотворене просторе и са јасном архитектонском обрадом самих фасада објеката. Оба објекта правилних и оштрих волумена, јасно су подељена по висини на приземни и горњи део. Приземни делови својом двоструком спратном висином и количином стаклених површина, формирају улазне - отворене просторе објеката. Висину приземља првобитно формираног објекта бр. 1, аутор тачно понавља и на објекту бр. 2, формирајући тиме истоветан доживљај. Волумени над приземљима оба објекта материјализовани су као простори полуотвореног пословања, где димензије волумена над приземљем објекта бр. 1 ствара доживљај примарности овог објекта у комплексу, док се објекат бр. 2 доживљава као објекат у функцији визуелне подршке основном објекту. Репетиција хоризонталних трака прозора и вертикалних фасадних елемената, инкорпорирана је на горњим волуменима оба објекта по јасно утврђеном растеру. Осна симетрија објекта која је присутна на првопројектованом објекту бр. 1, поновљена је од стране аутора и на објекту бр. 2, потврђујући тиме идеју стаменитости и надограђујући је у тему објекта уређеног пословног садржаја. Визуелној строгости горњих спратова објеката супротстављена је отвореност приземља оба објекта, чиме овај естетски дуалитет отворених и полуотворених пословних простора, уткан у објекат имагинативном снагом аутора, заокружује и представља тему засебних објеката као и тему уређености и организованости целог комплекса.

Заједно укомпоновани спекулативним размишљањем аутора, претходно поменути, употребљени естетски елементи формирају сведен а упечатљив карактер објекта Министарства унутрашњих послова Републике Србије (слике 54, 55, 56).

Слика 56 Основа објекта Б.О. 71, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.15. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 56А

ознака: Б.О. 56А

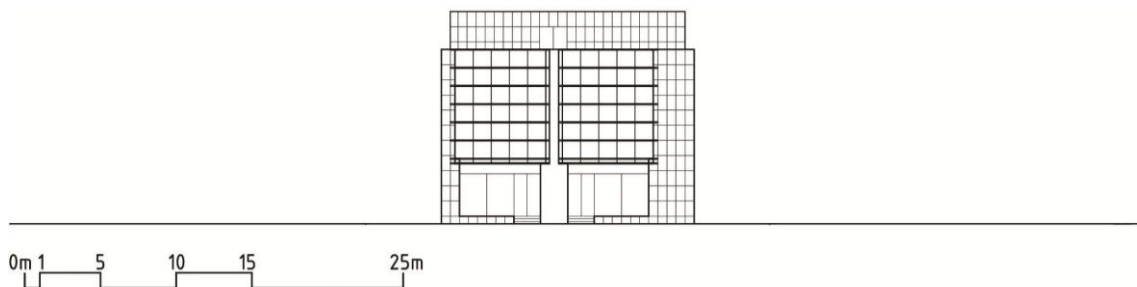
објекат: Пословни објекат "Raiffeisen" банка

адреса: Булевар ослобођења 56А

аутор: Ласло Силађи

година изградње: 2007. година

спратност: П+3

Слика 57 Изглед објекта Б.О. 56А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 58 Фотографија објекта Б.О. 56А, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

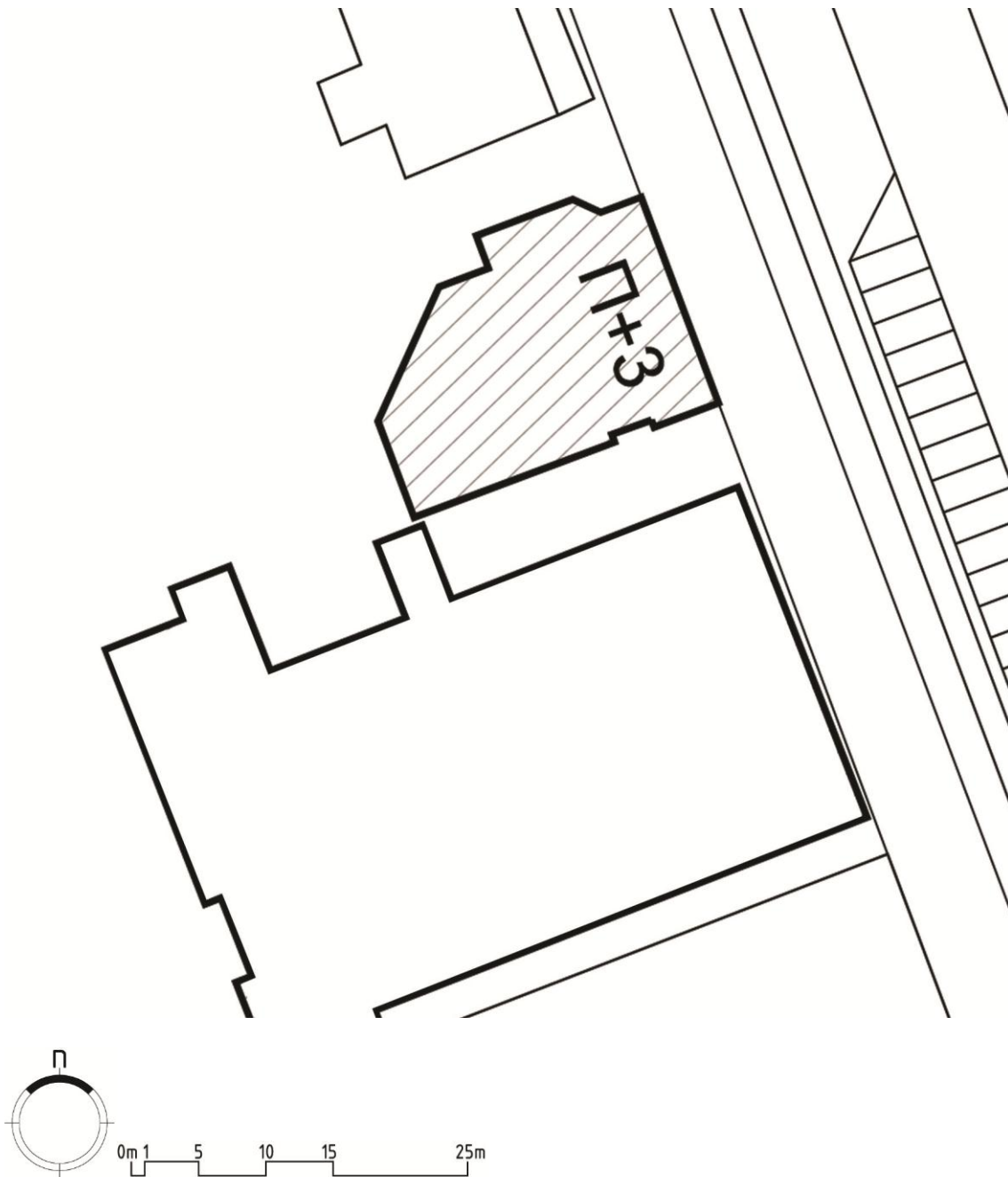
Архитекта Ласло Силађи пројектовао је 2007. године објекат на Булевару ослобођења 56А у Новом Саду, као наменски објекат Рајфајзен банке.

Посматрајући објекат и његов волумен а знајући да је објекат намењен банци, доживљава се идеја аутора да се, у недостатку озбиљности габарита потребног да би се нагласила моћ једне банкарске куће, определи за коришћења и уградњу скупљих материјала и на тај начин покуша да истакне снагу познате аустријске банке.

У жељи и са идејом стварања стаменог, банкарског објекта, уочава се покушај естетске комуникације аутора, са суседним објектом Прекршајног суда, архитекте Душана Крстића. Овиме, архитекта Силађи своје интуитивно деловање усмерава на интерпретацију већ савремено интерпретираног објекта архитекте Крстића који садржи значајки интерпретиране и инкорпориране, одабране, класичне архитектонске елементе.

Почетни став а затим и интуитивно деловање аутора, у овом случају резултују у теми објекта као интерпретацији интерпретације, у којој су нестале обликовна стаменитост и јачина видљиве у суседном објекту. Архитектонски - ауторски помак представља акцентована употреба скупљиих материјала на фасади како би се истакао високи финансијски потенцијал банкарске установе унутар објекта.

Карактер објекта као банкарске установе доживљава се ако се зна почетни став аутора или ако се он наслути кроз цену коштања гранита, мермера, инокса и рефлектујућег стакла, употребљених на фасади овог објекта (слике 57, 58, 59).

Слика 59 Основа објекта Б.О. 56А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.16. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 58

ознака: Б.О. 58

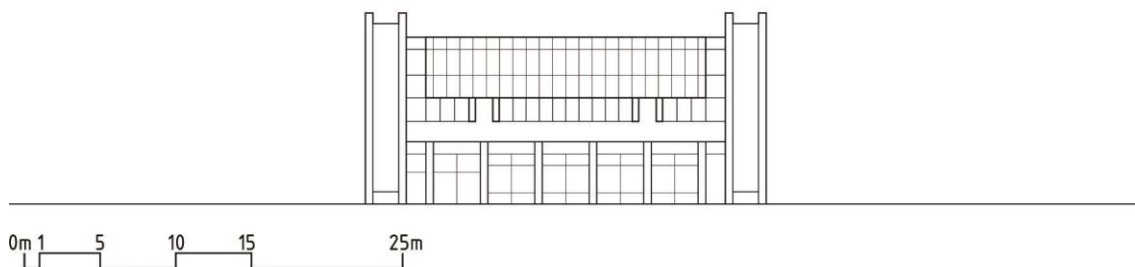
објекат: Јавни објекат (Прекршајни суд у Новом Саду)

адреса: Булевар ослобођења 58

аутор: Душан Крстић

година изградње: 1988. година

спратност: П+2

Слика 60 Изглед објекта Б.О. 58, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 61 Фотографија објекта Б.О. 58, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Први од три објекта архитекте Душана Крстића на Булевару ослобођења, на који се наилази идући од Железничке станице, је објекат Прекршајног суда, Ова двоспратна зграда на адреси Булевар ослобођења 58, смештена је, заједно са Рајфајзен банком са њене северне стране, између високих стамбених објеката па је волуменом умерено заклоњена.

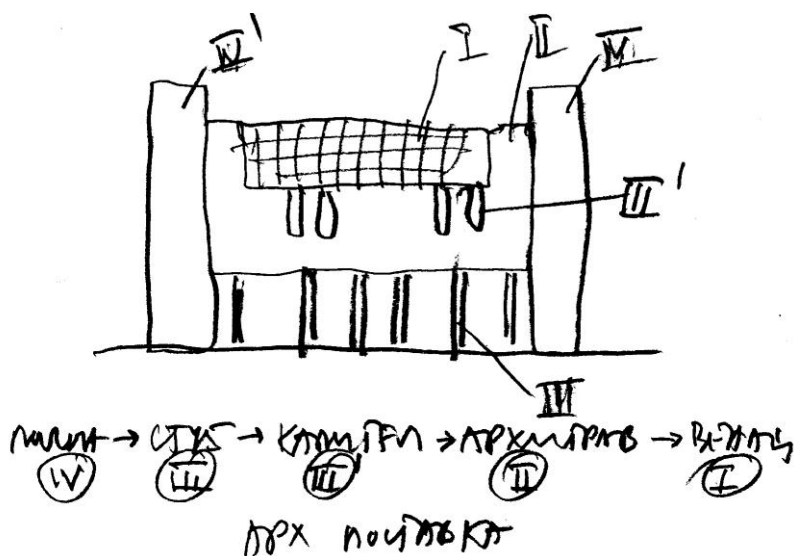
Иако скромног волумена на Булевару ослобођења, у овом некада објекту банке а данас објекту Прекршајног суда, јасно се доживљава став

аутора да креира снажан и стамен објекат који ће недвосмислено представљати ауторитет садржаја у њему – банке или правне државне институције.

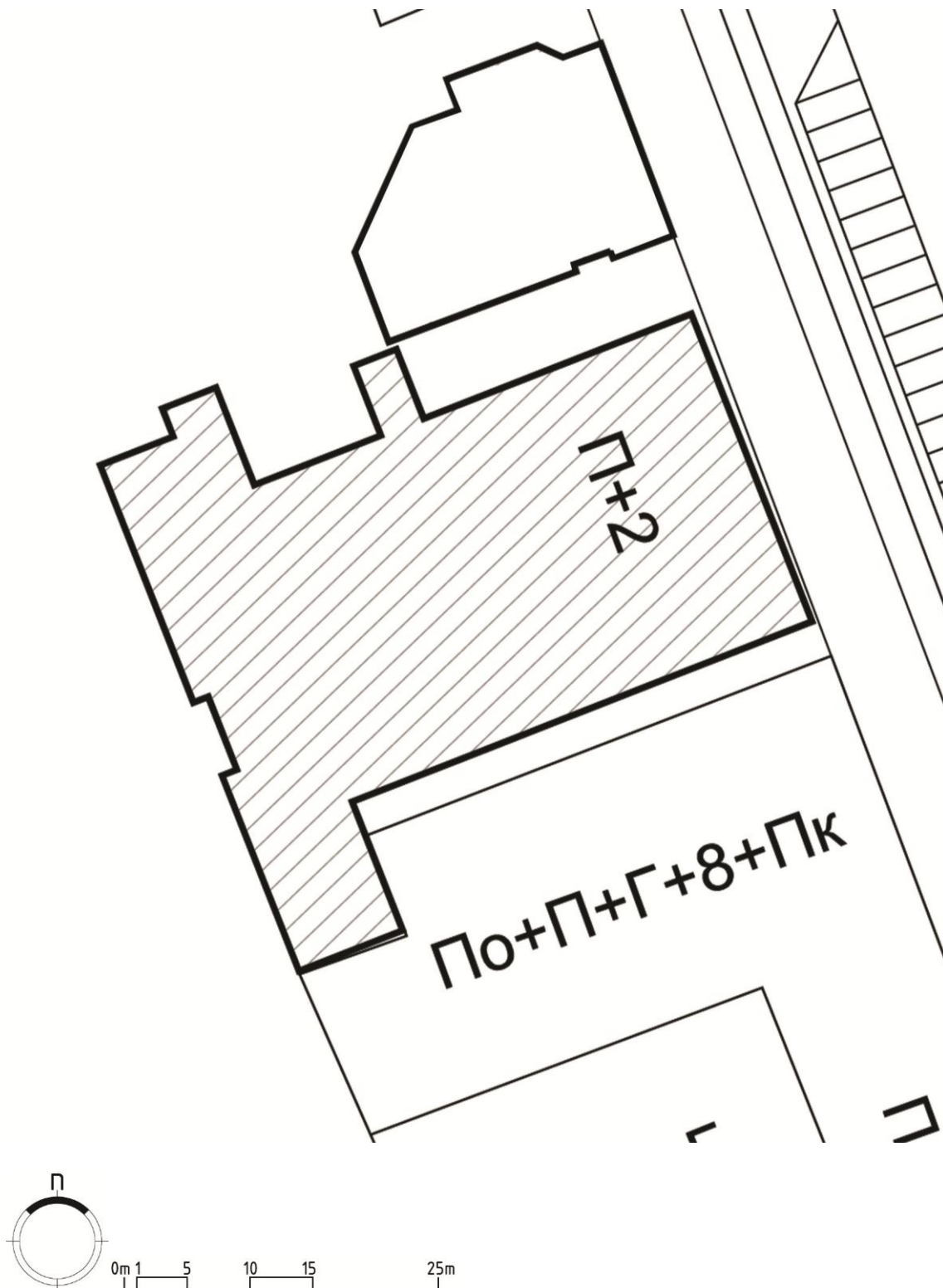
Интуитивни приступ проистекао из става аутора, доживљава се у његовој јасној идеји да, зналачки интерпретираном на савремен начин, симболиком строгог класичног стила (као оличењем ауторитета) створи објекат од ауторитета и високих естетских вредности.

Својом имагинативном снагом, аутор зналачки интерпретира архитектонске елементе класичне архитектуре и модификујући их, компонује тако да чине целокупну фасаду објекта. Тема објекта као стамене институције, доживљава се кроз умешну композицију ових класичних елемената, попут египатских пилона и грчких стубова, капитела, архитрава и венца (слика 62). Коришћењем савремених материјала и боја ови елементи су вешто транспоновани у садашњицу (слике 60, 61, 63).

Тему објекта, аутор зналачки претаче у карактер објекта. Овај објекат се тако, по свом карактеру доживљава као класичан по ауторитативности а истовремено савремен по употреби и материјализацији архитектонских елемената. Ово је објекат чији симболички дуалитет одише снагом и универзалношћу и тиме прераста објекте много већег волумена поред њега.

Слика 62 Аналитичка скица објекта Б.О. 58 (извор: Н. Радусиновић)

Слика 63 Основа објекта Б.О. 58, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.17. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 81

ознака: Б.О. 81

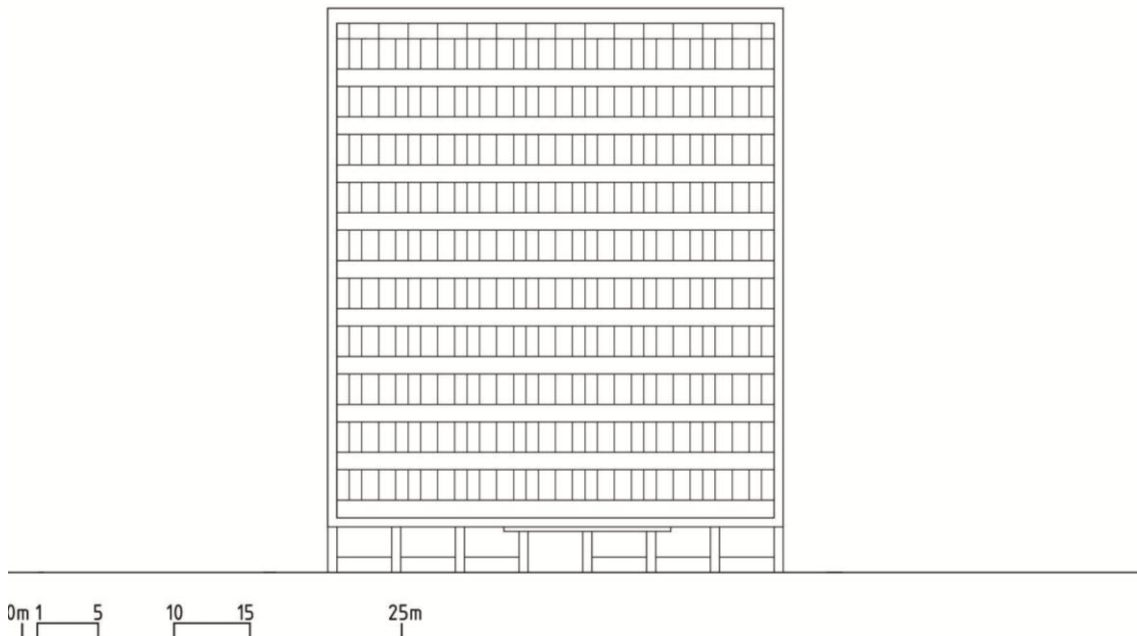
објекат: Пословни објекат “Дневник”

адреса: Булевар ослобођења 81

аутор: Павле Жилник

година изградње: 1967. година

спратност: П+10

Слика 64 Изглед објекта Б.О. 81, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

Пословна зграда најстарије новинско-издавачке и штампарске куће у Војводини саграђена је 1967. године по пројекту Павла Жилника. Ова десетоспратна кула представљала је симбол моћног медија.⁴¹

Управо је то и била естетска намера аутора – створити пословну зграду Дневника у строгом функционалистичком модернизму која ће својим једноставним изразом на најбољи начин презентовати кућу за коју је направљена.

⁴¹ Митровић, В.: 2010. *Архитектура XX века у Војводини*, Музеј савремене уметности Војводине, Академска књига, Нови Сад.

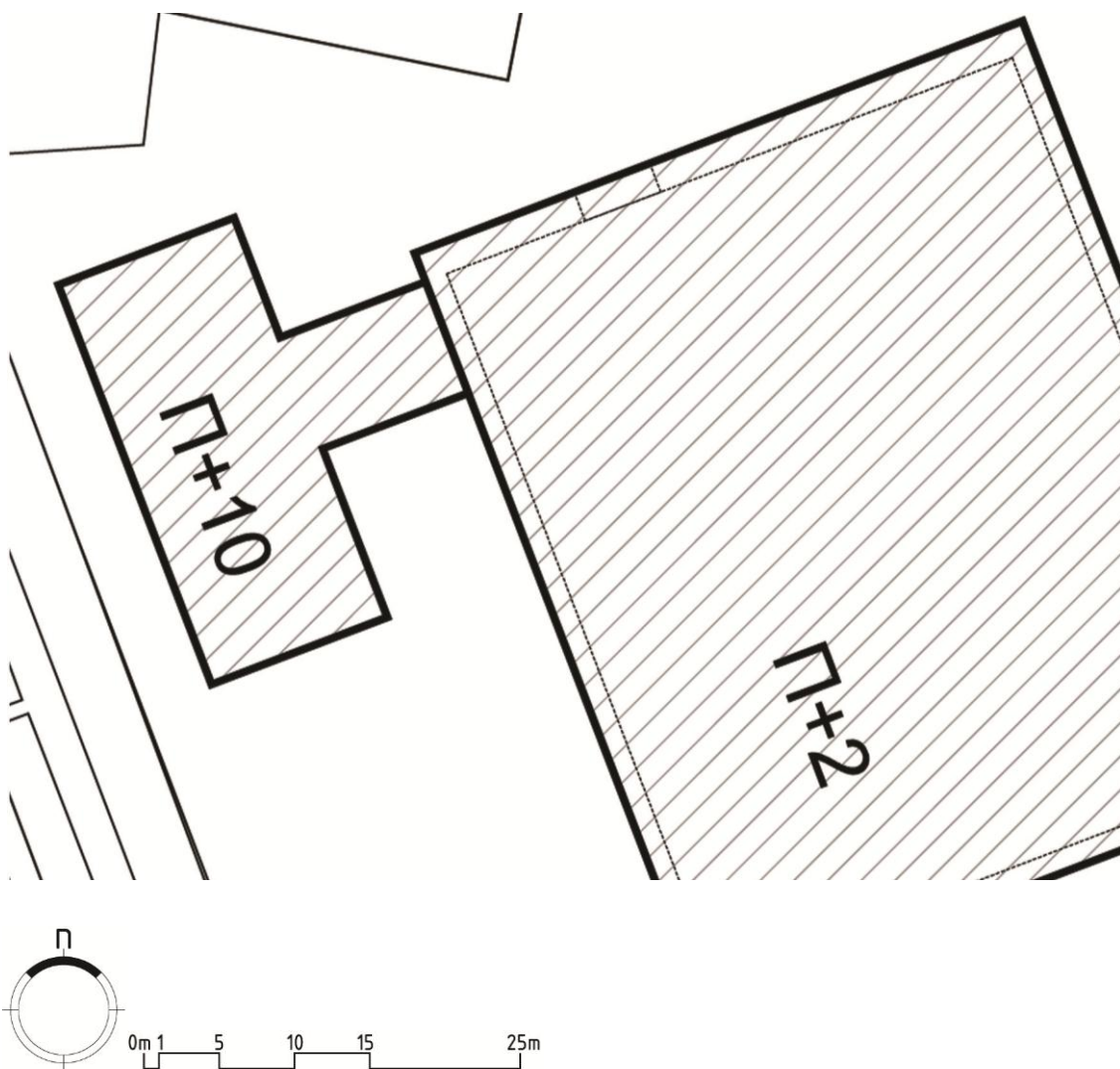
**Слика 65 Фотографија објекта Б.О. 81, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Слично као и на објектима Агровојводине (Б.О. 127) и Нафтагаса (Б.О. 69) и на овом објекту доживљава се идеја аутора за креирањем објекта уз поштовање свих модернистичких начела и интернационалног стила. Елеганцију овог објекта, кроз интуитивно деловање, аутор постиже визуелном градацијом објекта по доживљајној тежини обликовних елемената. Објекат је елегантно сворен од два елемента – базиса и корпуса, где је базис потпуно прозрачан, док је корпус (са бетонским хоризонталама и оквиром) визуелно тежи. Завршавајући корпус и објекат потпуно отвореном, хоризонталном, стакленом, траком, идентичном оној на базису, аутор креира циркуларно доживљавање објекта кроз градацију по тежини елемената где, са крајњим елементом, враћа пажњу посматрача на почетак сагледавања. Бројчано обележавајући, ако отворени базис носи број 1 а тежи корпус број 2, онда стаклена трака на врху корпуса носи број 1 и враћа сагледавање на базис (са истим бројем), чинећи доживљавање градације константним.

Тему елегантаног модернистичког објекта издавачке куће, створеног комбинацијом и градацијом два основна елемента, аутор надограђује и

смишљеним, микро обликовањем корпуса. Комбинацијом хоризонталних прозорских трака и пуних бетонских парапета а затим уоквирених бетонским рамом, главна фасада се доживљава као страница новина са редовима текста (наизменичне хоризонталне траке прозора и бетона) и белим маргинама новинске странице (бетонски рам корпуса).

Овако доживљавјући објекат, схвата се карактер објекта који није само представа и праћење интернационалног стила, већ је зграда Дневника са једне стране оличење правилности, елеганције и „строгости“, а са друге стране смишљене и контролисане доживљајне игре који и данас плене својом универзалношћу (слике 64, 65, 66).

Слика 66 Основа објекта Б.О. 81, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.18. ФУТОШКА УЛИЦА 1А

ознака: Ф.У. 1А

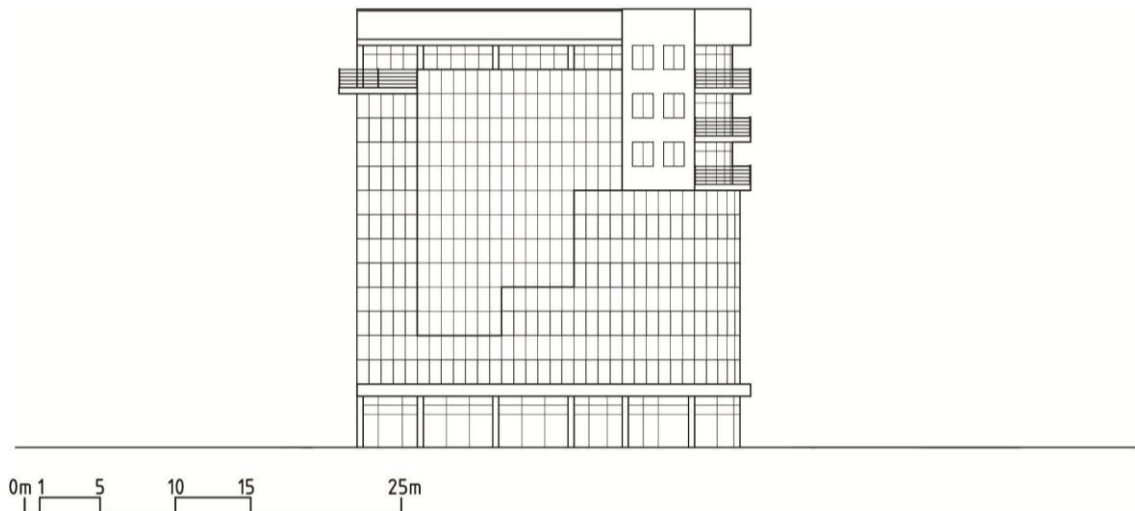
објекат: Пословни објекат “Метално”

адреса: Футошка улица 1

аутор: Тијана и Васо Кресовић

година изградње: 2004 - 2005. година

спратност: Су+П+6+Пк

Слика 67 Изглед објекта Ф.У. 1А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 68 Фотографија објекта Ф.У. 1А, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Пословни објекат Метално налази се на углу Булевара ослобођења и Футошке улице у Новом Саду. Заузимајући значајно место, на фреквентној раскрсници, овај седмоспратни објекат својим делом фасаде чини и део архитектонске слике Булевара. Пројектовали су га Тијана и Васо Кресовић а изграђен је 2005. године.

Због свог потенцијала и значаја у градском урбаном ткиву, оваква локација на укрштању две веома важне градске саобраћајнице, захтева специфичан и пажљив приступ пројектовању објекта на њој. Како је ужи центар града удаљен само пар стотина метара и како је градска пијаца (Футошка пијаца) лоцирана на североисточном углу раскрснице и већ представља урбану реперну тачку, ова локација се чини још захтевнијом за архитектонско стварање објекта као нове реперне тачке и Булевара а и града.

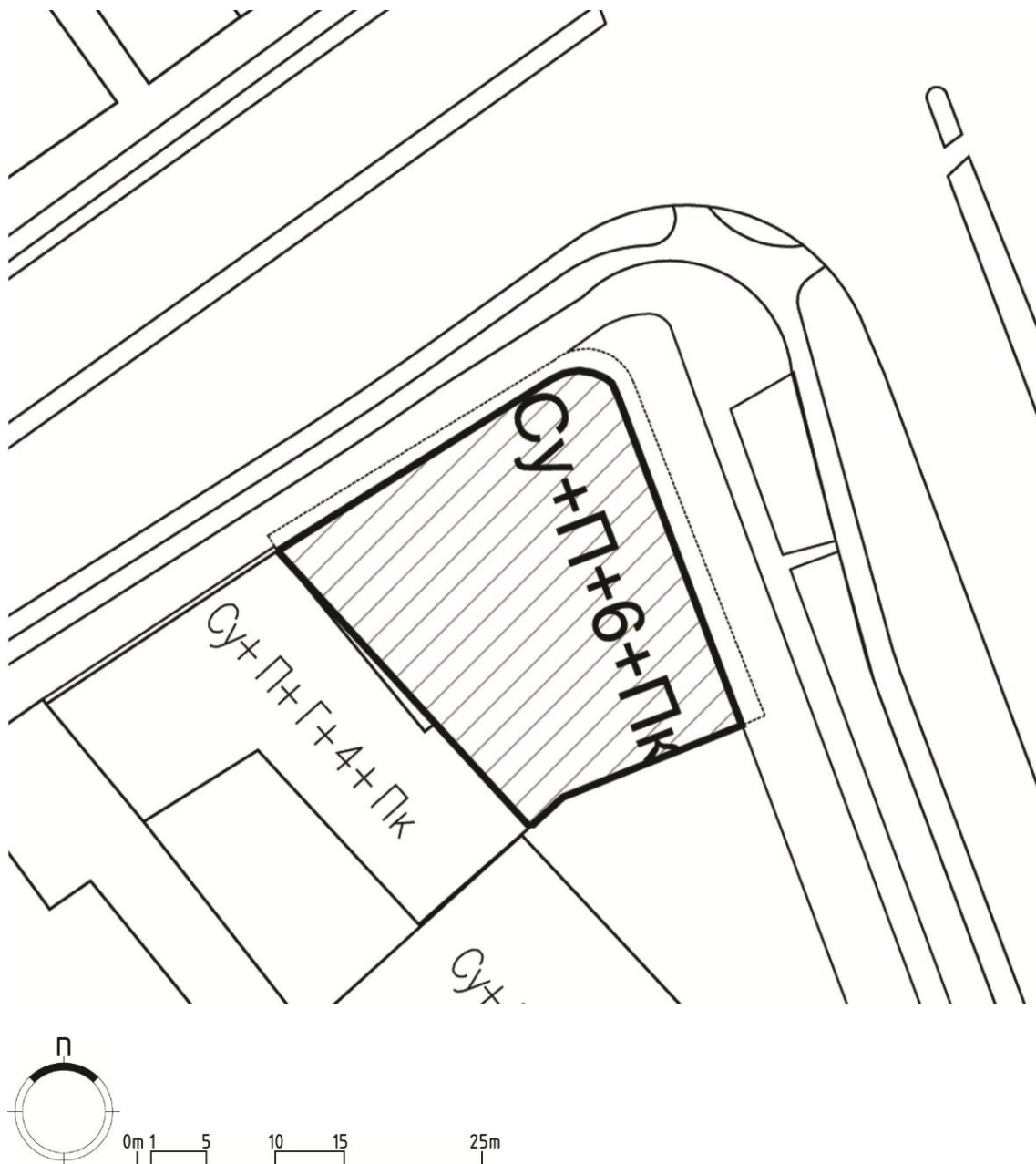
Кроз овако сагледане почетне параметре за стварање архитектонског дела, може се препознати став аутора овог објекта и његова естетска намера да истицањем објекта покуша да формира нови урбани репер Булевара ослобођења.

У потрази за идејом, која би проистицала из поменуте естетске намере, аутор тежи да досегне естетску вредност објекта (а тиме и оправда важност локације) преузимањем различитих архитектонских стилова и елемената са фасада објеката Булевара ослобођења а затим их инкорпорира у свој објекат.

За темом објекта као значајне, реперне тачке Булевара ослобођења, аутор трага кроз даљње комбиновње постојећих стилова са објеката Булевара ослобођења као и Града Новог Сада. На централном корпусу примећује се интерпретација модернистичке игре хоризонталних прозорских трака и пуних парапета (која овде постаје смена непрекидне хоризонтале стакла и гранитних плоча). Након тога, аутор на овако креираној подлози, независно формира савремени део фасаде од стакла а затим објекат по висини завршава својим одговором на венац класицистичких објеката. Сам угао објекта је заобљен (заокругљен), чини се,

у ауторовој тежњи за креирањем теме озбиљног, пословног објекта попут познатог објекта Извршног већа Војводине, архитекте Драгише Брашована из 1939. године.

Карактер објекта се, као резултат оваквог деловања аутора, доживљава као комбинаторика стилских елемената са индивидуалном интерпретацијом више архитектонских стилова заступљених у Новом Саду а уз трендовско праћење и уградњу, тада нових, материјала (слике 67, 68, 69).

Слика 69 Основа објекта Ф.У. 1А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.19. АУГУСТА ЦЕСАРЦА 18

ознака: А.Ц. 18

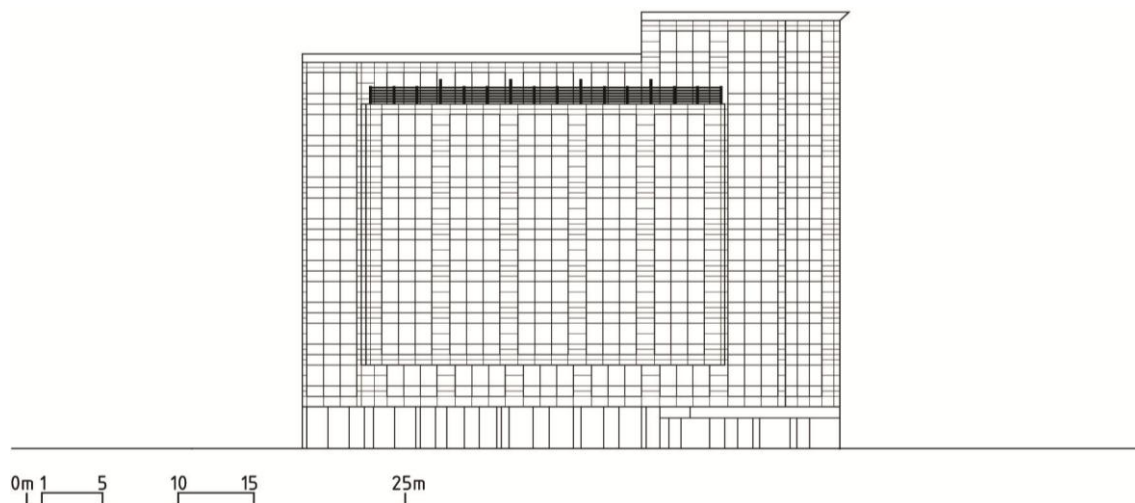
објекат: Пословни објекат “Олимп”

адреса: Аугуста Цесарца 18

аутор: /

година изградње: око 2007. године⁴²

спратност: Су+П+Г+7+Пк

Слика 70 Изглед објекта А.Ц. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 71 Фотографија објекта А.Ц. 18, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

⁴² Оквирна година изградње по информацији аутора дисертације.

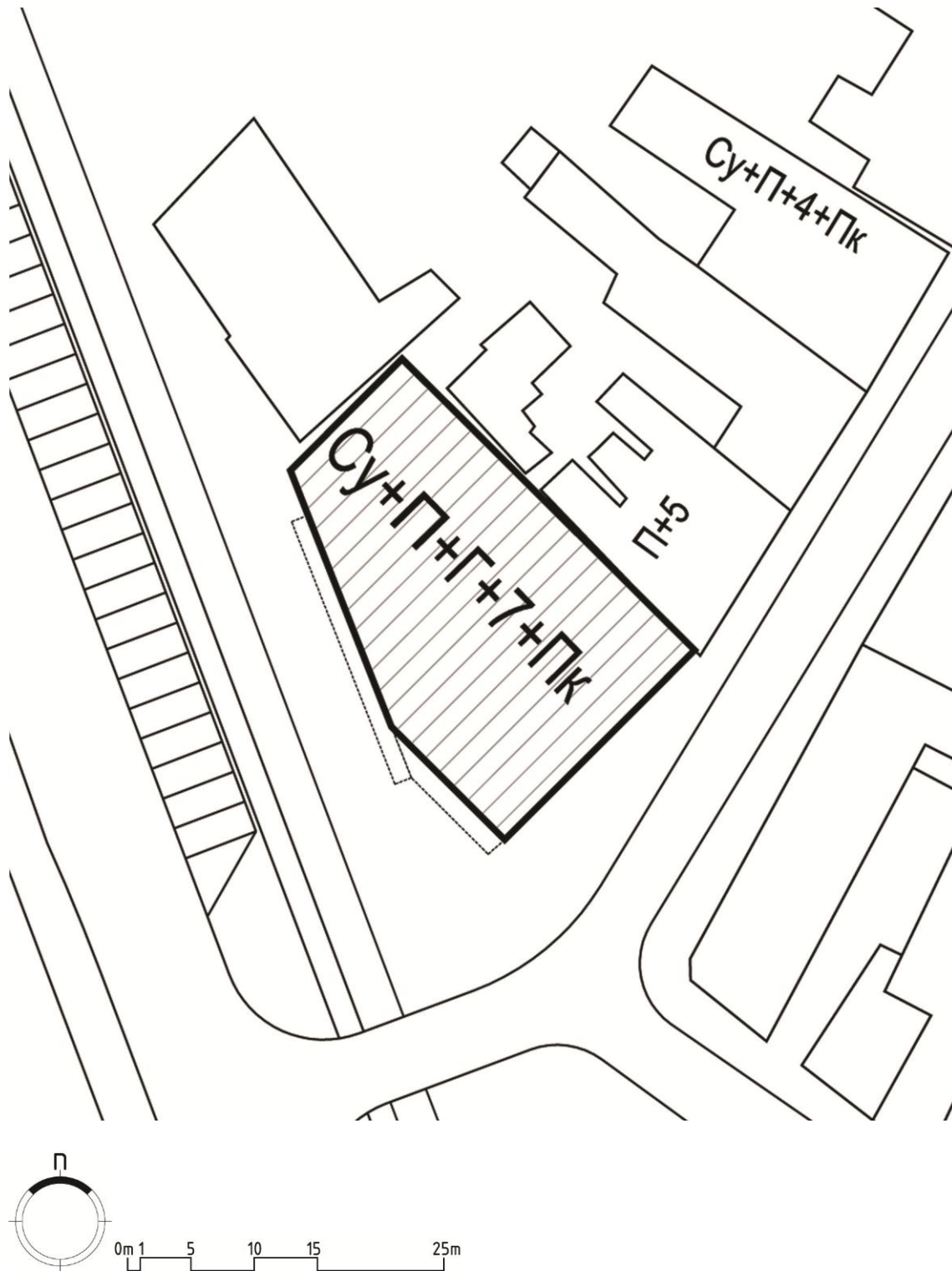
Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и улице Аугуста Цесарца је саграђен око 2007. године. Иако му је адреса у Улици Аугуста Цесарца, својом дужом страном и фасадом је лоциран на Булевару ослобођења, чиме чини део фронта ове градске саобраћајнице и својом архитектуром утиче на естетику самог Булевара ослобођења.

Анализирајући овај објекат са аспекта заступљености и употребе доживљајних естетских елемената у стварању архитектонског дела, могуће је доживети ауторов став за формирањем пословног објекта кроз његов избор материјала фасаде. Како су стакло и метални фасадни панели, по тренду, били карактеристични за објекте ове врсте, аутор се опредељује за њихову употребу на фасади овог објекта.

Ако се као естетска намера аутора овог објекта, схвати његова тежња за маниристичком употребом модерних материјала датог времена, идеја аутора о будућем објекту може да се формира само у том, суженом пољу деловања. У формирању овог објекта, ауторова идеја не разликује се од његовог почетног става.

Тежња за формирањем теме овог објекта, уочава се кроз опредељење аутора за употребом интерпретације класичних архитектонских елемената, попут венца објекта, а уз присутно уверење да је архитектонски класицизам карактеристичан за објекте сигурног пословања. Са жељом развоја почетног става у тему објекта пословног карактера, алуминијумски фасадни панели и стаклене површине покривају целу фасаду (од приземља до венца) у логично правилном растеру, који се нарушава у закошеном делу фасаде а затим постаје видљива и проблематика усклађивања неправилног конструктивног система и растера фасаде.

Заступљеност става, идеје или имагинације аутора овог објекта, одређује и заступљеност ауторовог спекулативног размишљања односно постојање карактера објекта (слике 70, 71, 72).

Слика 72 Основа објекта А.Ц. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.20. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 76

ознака: Б.О. 76

објекат: Пословни објекат “Панонска банка”

адреса: Булевар ослобођења 76

аутор: Душан Крстић

година изградње: 1989. година

спратност: П+4

Слика 73 Изглед објекта Б.О. 76, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 74 Фотографија објекта Б.О. 76, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

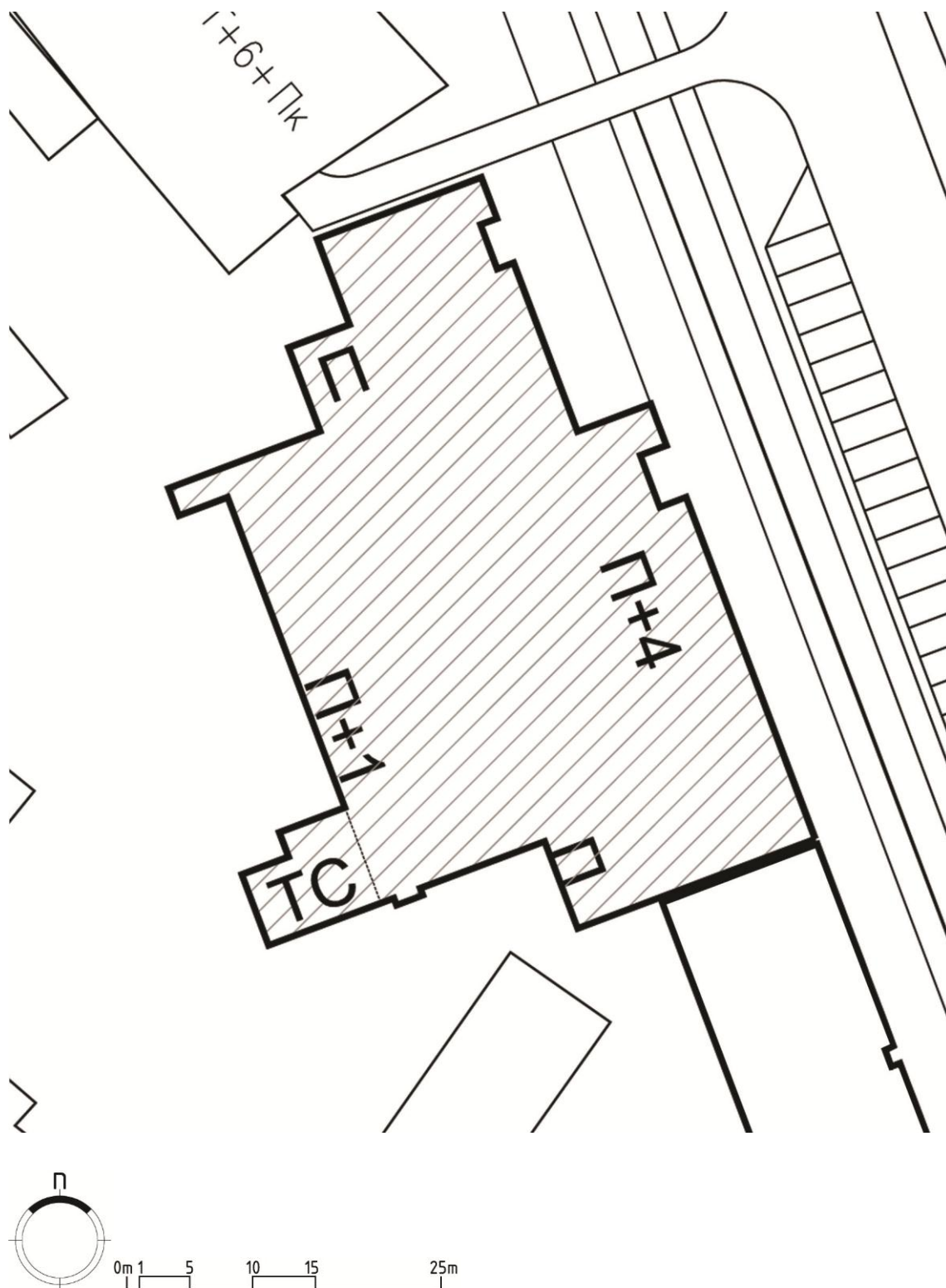
Пословни објекат Панонске банке на Булевару ослобођења 76 у Новом Саду, пројектовао је архитекта Душан Крстић. Изграђен је 1989. године, исте године када и суседни објекат за Данубиус, који је дело истог аутора. Овај и суседни објекат, два су повезана објеката а заједно са објектом Прекршајног суда на Булевару ослобођења 58, чине три објекта истог аутора, створених и саграђених у препознатљивом стилу архитекте Крстића.

Посматрајући објекат Панонске банке заједно са поменутиим објектима истог аутора, доживљава се став аутора за стварањем објекта финансијског пословања, покренуте, драмтичне а складне композиције. Аутор своју естетску намеру и став, не ограничава само на овај објекат већ га проширује на стварање јединствене композиције своја два објекта на овом делу Булевара, сачињене од два концептуално иста али тематски различита објекта на бројевима 76 и 78, Булевара ослобођења.

Овакав став, својим интуитивним деловањем аутор даље развија у идеју спонтаног и ненаметљивог уклапања различитих обликовних елемената у циљу формирања објекта недвосмислено пословне функције.

Тема озбиљне и динамичне пословности, протеже се кроз објекат и доживљава кроз комбинацију наглашених, вертикалних бетонских кубуса који стоје као учвршћење трактова састављених од хоризонталних прозорских трака. За разлику од ауторовог симетричног и стаменитог објекта Прекршајног суда на Булевару ослобођења, бетонске вертикале и волумени са прозорским хоризонталама, иако су постављени у паровима, својом асиметричношћу подржавају тему динамичног а сигурног пословања у читавој композицији фасаде.

Кроз остварену естетску намеру аутора развијену у идеју а затим и кроз имагинативно и јасно креативно деловање аутора, лако се доживљава карактер овог дела као пословног објекта насталог драматичним а складним уклапањем и понављањем једног пара различитих волумена у чврсту целину, а којим се даље остварује и успешна естетска комуникација са суседним објектом истог аутора (слике 73, 74, 75).

Слика 75 Основа објекта Б.О. 76, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.21. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 78

ознака: Б.О. 78

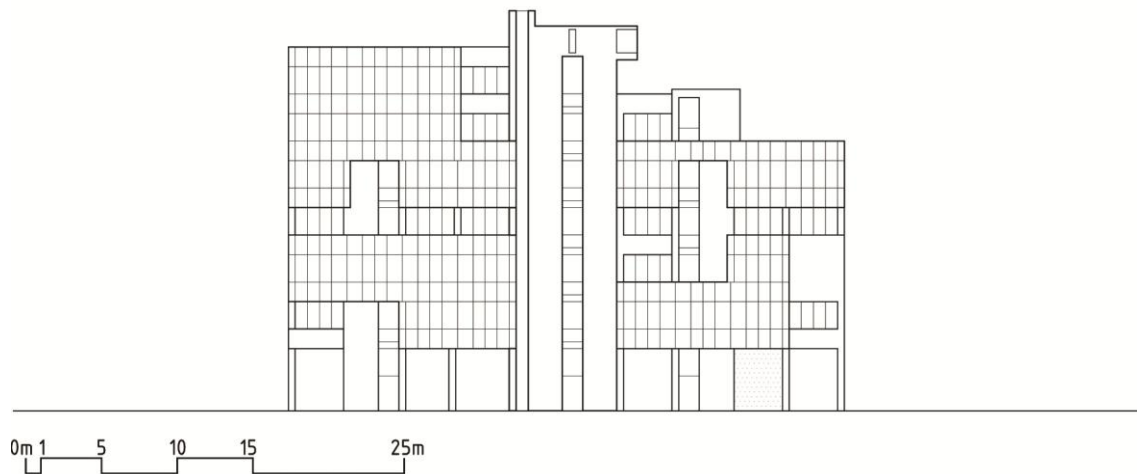
објекат: Пословни објекат “Данубиус”

адреса: Булевар ослобођења 78

аутор: Душан Крстић

година изградње: 1989. година

спратност: П+4, П+6

Слика 76 Изглед објекта Б.О. 78, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 77 Фотографија објекта Б.О. 78, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Лоциран на Булевару ослобођења 78, у наставку објекта Панонске банке са јужне стране, објекат Данубиуса је трећи објекат аутора Душана Крстића који је изграђен на овој градској саобраћајници. Како су објекти Панонске банке и Данубиуса спојени, овај пословни објекат може да представља и други део јединствене архитектонске целине на том делу Булевара.

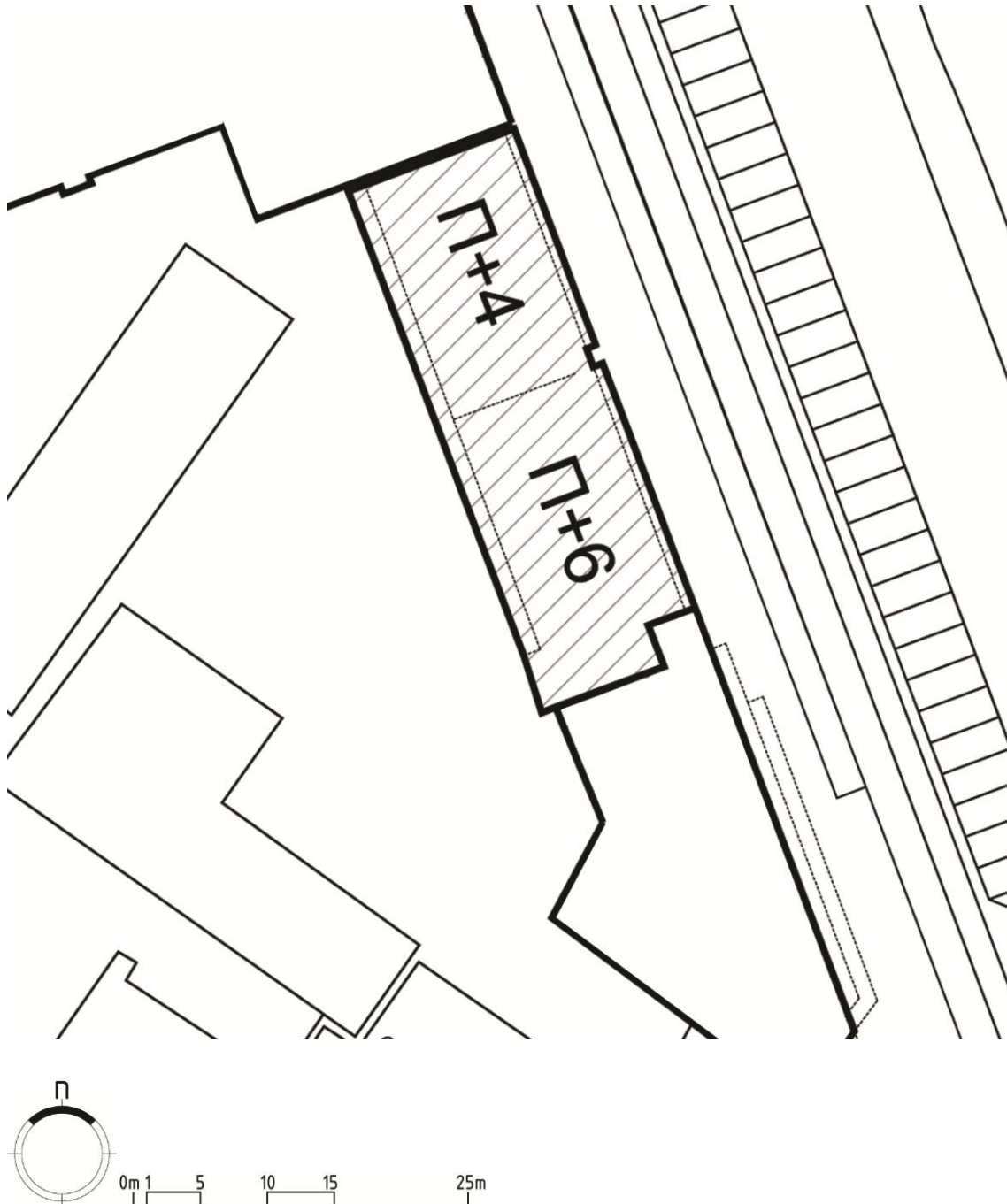
Као и на објектима Панонске банке на Булевару ослобођења 76 и објекта Прекршајног суда на Булевару ослобођења 58, овај објекат одише естетском намером аутора, карактеристичном за архитекту Крстића, за стварањем стаменитог а динамичног, атрактивног и организованог пословног објекта. Естетску намеру везану за сам објекат, аутор надограђује и усложњава у своју, овде лако доживљену, естетску намеру за стварањем јединствене пословне целине састављене од два, суседна ауторска дела.

Са формираном идејом пословног објекта складне динамичности, аутор ствара доминантну, прорезима наглашену, бетонску вертикалу која дели објекат на два, асиметрична дела. Овиме постигнут доживљај стаменитости објекта, аутор затим претвара у изузетну динамичност, наглашавањем асиметричности и самим обликовањем стаклених волумена са страна, сада већ, визуелно покренуте „осовине“.

Својим имагинативним деловањем, аутор ствара тему објекта доживљену кроз истакнуту уравнотеженост асиметричних, динамичних волумена и стамените, бетонске осовине објекта. Како су овакви архитектонски елементи инкорпорирани и у суседни објекат истог аутора, уравнотеженост се осећа и на нивоу комплекса. Тиме се ауторов имагинативни рад, уткан у објекат Данубиуса, истовремено доживљава и из овог објекта као засебне грађевине и из овог објекта као саставног дела ауторске целине, на овом простору Булевара ослобођења.

Карактер овог објекта доживљава се кроз ауторово зрело и препознатљиво компоновање архитектонских елемената у динамичну а елегантну, разиграну а организовану, транспарентну а сигурну целину пословног објекта. Без трендовских претензија или потенцираног прорачуна,

стамени бетонски корпус носи динамичне стаклене волумене уметничком снагом архитекте Крстића, доживљеном из његовог става, идеје, имагинације и спекулативног размишљања утканих у ово уметничко дело (слике 76, 77, 78).

Слика 78 Основа објекта Б.О. 78, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.22. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 80

ознака: Б.О. 80

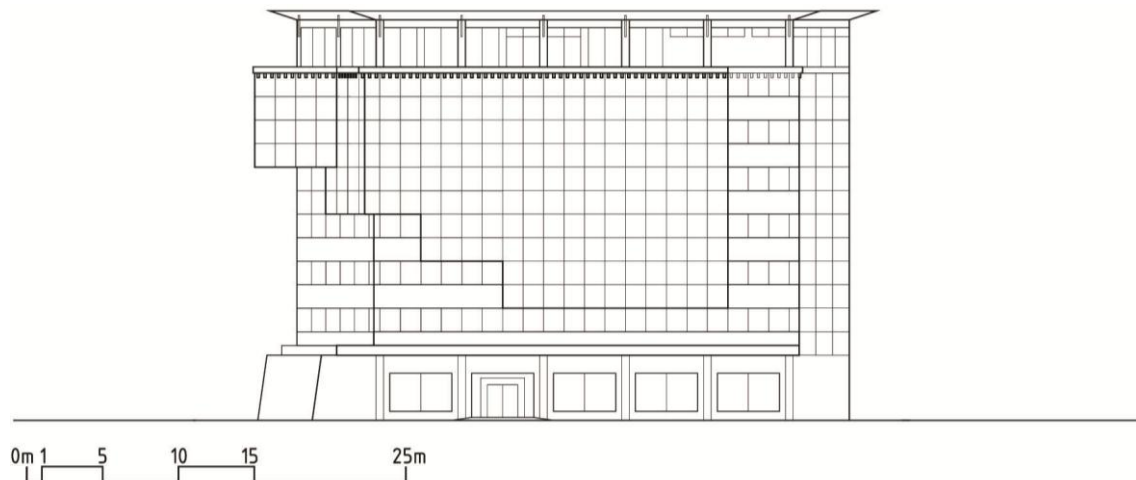
објекат: Пословни објекат “ОТР” банка

адреса: Булевар ослобођења 80

аутор: /

година изградње: око 2004. године⁴³

спратност: По+П+6+Пк

Слика 79 Изглед објекта Б.О. 80, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 80 Фотографија објекта Б.О. 80, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

⁴³ Оквирна година изградње по информацији аутора дисертације.

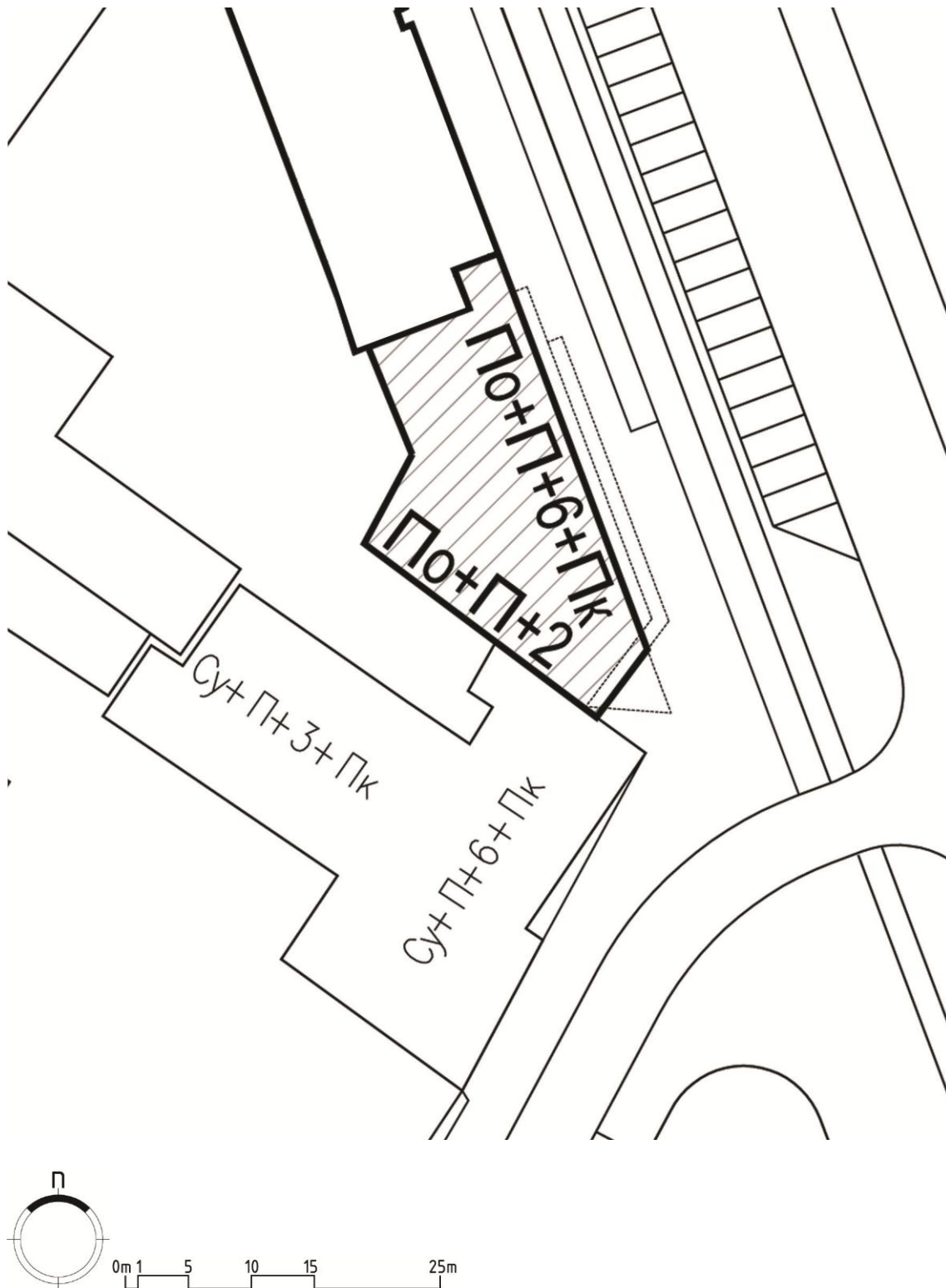
Објекат ОТП банке, намењен пословању, налази се на углу Булевара ослобођења и Улице Данила Киша. Адреса овог објекта ја на Булевару ослобођења бр. 80 и као саставни део фронта ове саобраћајнице, има значајан утицај на естетску слику архитектонско - урбанистичке целине Булевара.

Уз монументално обликовање и употребу скупих материјала, аутор изражава свој став за формирањем објекта кроз естетско потенцирање његове намене, којим би дочарао пословно-финансијско, затворено и добро чувано функционисање овог објекта.

Са видљивим уверењем аутора овог објекта да се класицистички стил грађевина чешће примењује у стварању финансијских установа, доживљава се идеја аутора да, кроз посмодернистичку интерпретацију архитектонских елемената класичних објеката, створи пословно – финансијски објекат стаменитог и сигурног утиска. Тако, већину архитектонских елемената употребљених на фасади овог објекта чине интерпретирани класични архитектонски елементи, попут каменог базиса (у овом случају од гранитних плоча), слога камених блокова (у овом случају редова камених парапета и прозора), сведенијег горњег дела објекта (у овом случају од стакла), каменог венца над целим објектом (у овом случају од нерђајућег челика). Одступајући од интерпретације класичних објеката, аутор допуњава волумен објекта наглашеним еркером који заузима значајан део бочне фасаде.

Тема објекта ОТП банке, може се доживети у ауторовом потенцирању класицизма као стила резервисаног за објекте финансијског пословања а кроз наглашену употребу интерпретраних класичних архитектонских фасадних елеманата.

Карактер објекта, као и при употреби осталих доживљајних естетских елемената, аутор тежи да досегне кроз количину употребљених фасадних елемената у посмодернистичком стилу. Тиме се представе скупцености уграђених материјала и високе инвестиционе вредности овог објекта, доживљавају као примарни показатељи карактера овог објекта (слике 79, 80, 81).

Слика 81 Основа објекта Б.О. 80, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.23. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 92

ознака: Б.О. 92

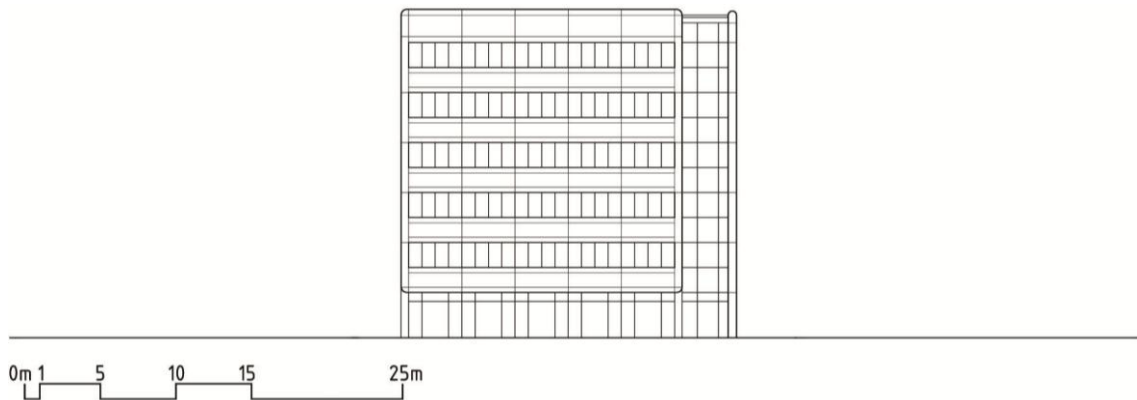
објекат: Пословни објекат

адреса: Булевар ослобођења 92

аутор: Владимир Вражић

година изградње: 1987. година

спратност: П+5

Слика 82 Изглед објекта Б.О. 92, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 83 Фотографија објекта Б.О. 92, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Иако се не налази на самој, прометној раскрсници Булевара ослобођења и улице Браће Рибникар, овај слободностојећи објекат је лоциран недалеко од тог укрштања градских саобраћајница, југозападно од њега а на крају следе улице Ласла Гала. Ширина следе улице са северне стране објекта, омогућава његово несметано сагледавање док му је јужна страна засењена стамбеним објектом далеко веће спратности.

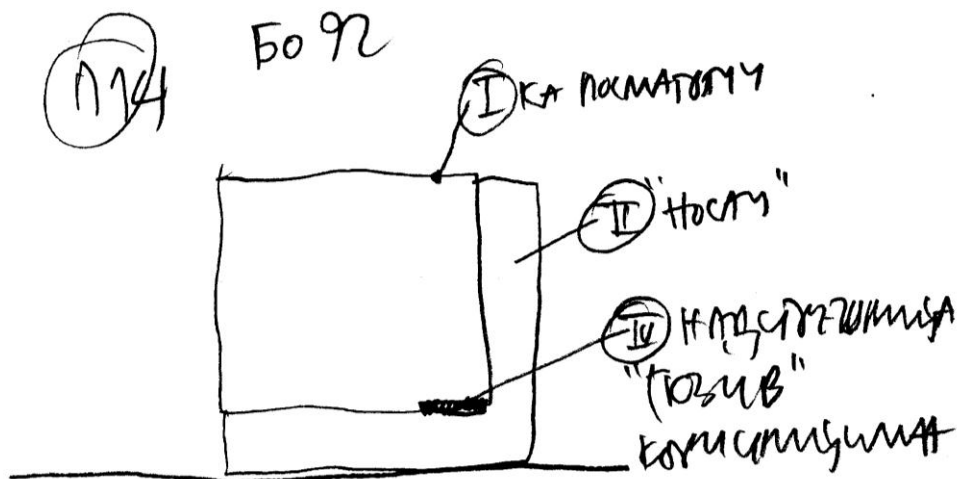
Свестан задате, мале спратности овог пословног објекта, затим високе спратности стамбеног објекта са јужне стране локације и отвореном сагледавању значајне раскрснице са северне стране локације, аутор приступа креативном процесу са естетском намером креирања савременог, лако уочљивог, човекомерног пословног објекта који би заслужио позицију градског оријентира. Користећи малу спратност свог објекта, већу спратност суседног стамбеног објекта и слободан правац сагледавања објекта са раскрснице, аутор формира акцентовани пословни објекат, димензија и облика блиских човеку.

Са идејом у стварању уочљивог и приступачног објекта, аутор наглашава објекат избором боје и материјала фасаде а затим га даље приближава човеку начином обликовања волумена објекта. Из несвакидашње боје металне фасаде и видно заобљених свих ивица главног волумена овог објекта, лако се доживљава тежња ауторовог интитивног деловања за стварањем савременог дела које је блиско кориснику и упечатљиво посматрачу а уз тенденцију ка израстању у угаони објекат - градски архитектонски репер.

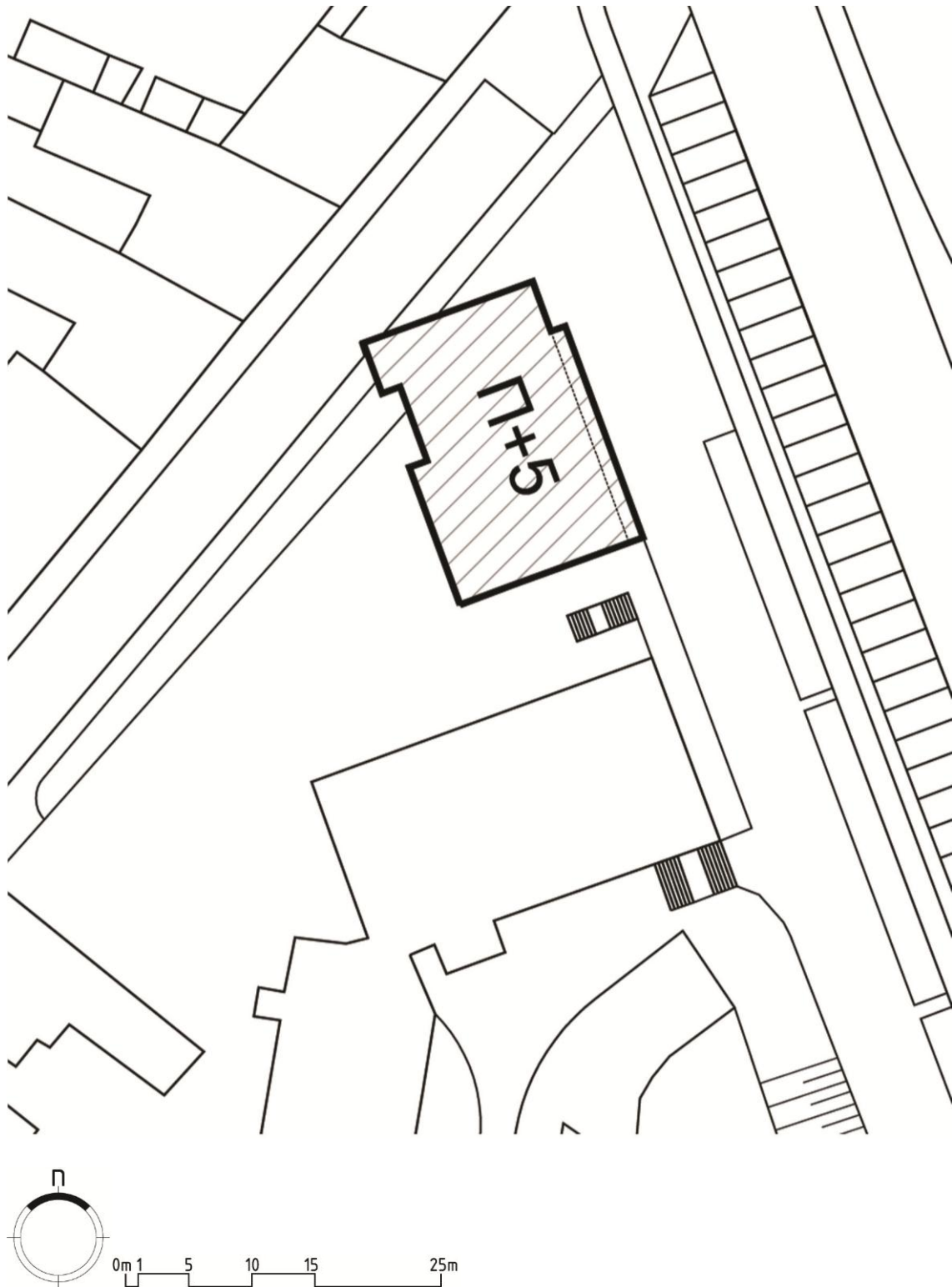
Уз опредељење за топлом бојом и заобљеним ивицама објекта, тема овог, недвосмислено пословног, објекта се даље доживљава кроз распоред његових маса. Главни, горњи волумен објекта препуштен је преко стакленог - отвореног приземља и покренут је ка улици, а тиме и приближен посматрачу. Цео главни волумен је састављен од стаклених хоризонтала прозора и парпетних трака које су, као и ивице волумена објекта, заобљене са ставом стварања облика блиских човеку. Наглашавајући човекомерност, аутор формира значајну надстрешницу над улазом, истих заобљених ивица и

боје фасаде, стварајући доживљај дободошлице корисницима објекта. Застакљени, вертикални кубус на северној страни објекта, наставак је застакљене хоризонтале приземља и, у облику обрнутог латиничног слова „Л“, чини посебан волумен који носи и подржава цео главни део објекта и акцентује га током сагледавања (слика 84).

Карактер овог пословног објекта, проистекао из основане естетске намере аутора и његовог интуитивног и имагинативног деловања, доживљава се у атрактивности и човекомерности овог савременог дела, потврђујући његову уметничку вредност која је досегнута вишестраним сагледавањем и решавањем креативних проблема а затим интерним развијањем и компоновањем естетских елемената у уметничко дело (слике 82, 83, 85).

Слика 84 Аналитичка скица објекта Б.О. 92 (извор: Н. Радусиновић)

Слика 85 Основа објекта Б.О. 92, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.24. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 100

ознака: Б.О. 100

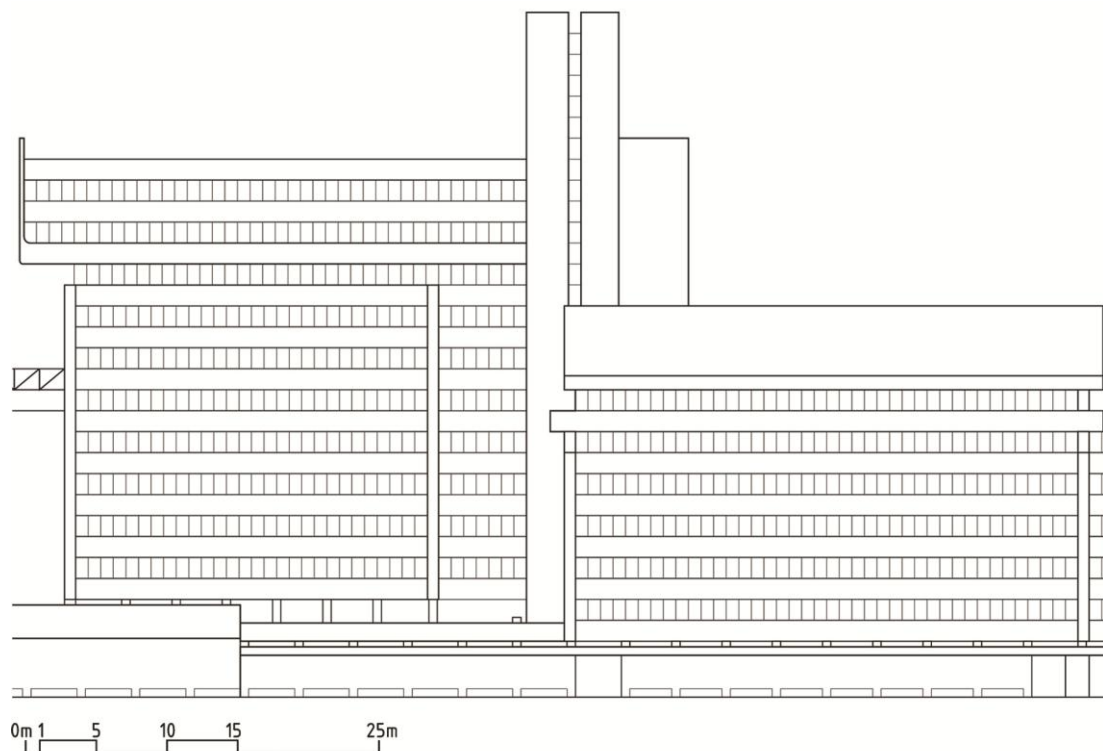
објекат: Пословни објекат “Електровојводина”

адреса: Булевар ослобођења 100

аутор: Милан Матовић

година изградње: 1977-1978. год. централни корпус, 1989. год. диспечерски центар

спратност: П+6, П+10, П+5

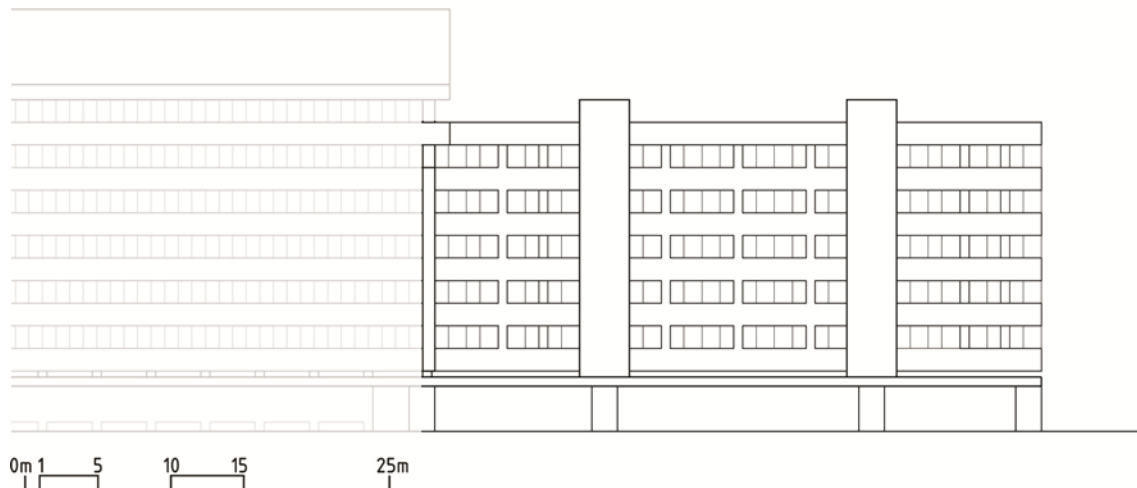

**Слика 86 Изглед главног објекта Б.О. 100 - пословног садржаја, размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Зграда Електровојводине изведена је по пројекту познатог новосадског архитекта Милана Матовића. Главни, централни пословни објекат изграђен је у периоду 1977-1978. године заједно са стамбеним корпусом у продужетку на северној страни (који није предмет ове анализе), док је, у сарадњи са архитектом Б. Ивановићем, диспечерски центар Електровојводине дограђен 1989. године са јужне стране главне грађевине а као посебан објекат повезан

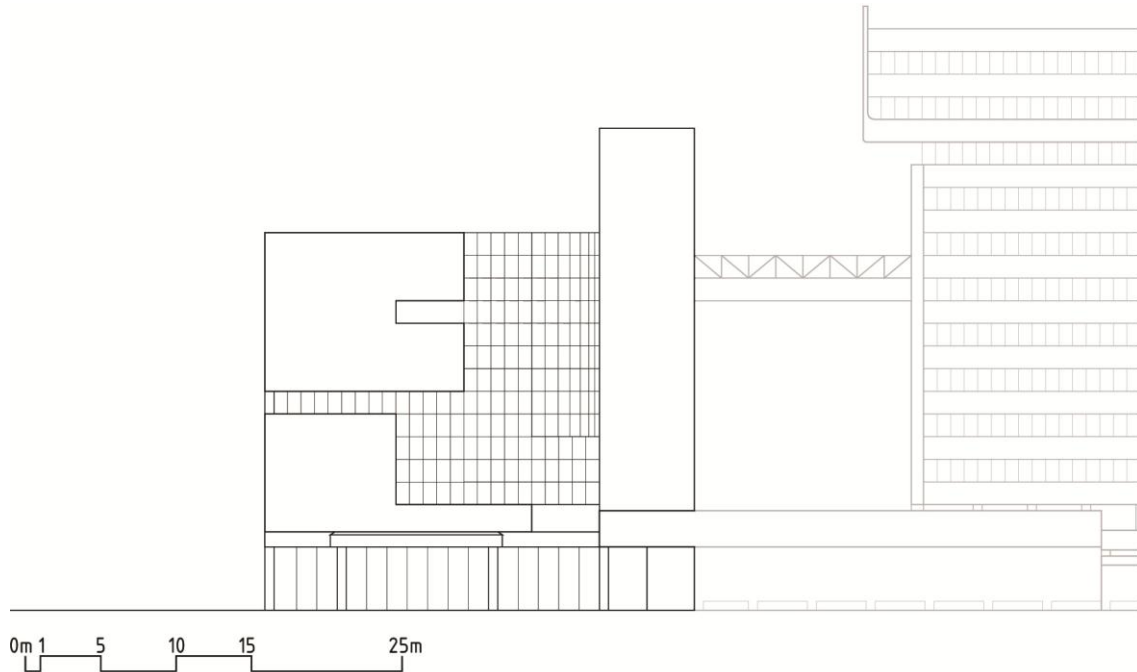
пасарелом са основним објектом.⁴⁴ Овај импресивни комплекс грађевина, аргументовано глорификује армирани бетон у грађењу, материјализацији и естетском доживљају и због тога представља једно од најзначајнијих савремених архитектонских остварења Новог Сада.

Сагледавањем и доживљавањем естетских елемената зграде Електовојводине може се осетити јасно исказан став аутора и његова естетска намера за стварањем дела као симбола времена и тадашњег „тренда“ у архитектури и уметности, али исто тако и за стварањем уметничког дела - ванвременског доживљавања пословног објекта из сфере енергетике са јасно исказаном, енергичном динамичношћу и засигурно осетљивим протоком енергије (слике 89, 90, 91).

**Слика 87 Изглед главног објекта Б.О. 100 - стамбеног садржаја, размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

⁴⁴ Јовановић, С.: 2002. *Ин мемориам: Милан Матовић*. ДаНС, 37, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 62.; Митровић, В.: 2007. *Прилог историји архитектуре социјалистичког шопинга*, ДаНС, 60, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 13.; Митровић, В.: 2010. *Архитектура XX века у Војводини*, Музеј савремене уметности Војводине, Академска књига, Нови Сад, стр. 295.; Јовановић Поповић, М., Игњатовић, Д.: 2011. *Видети енергију*, Београд, стр. 121-122.

**Слика 88 Изглед дограђеног диспечерског центра објекта Б.О. 100,
размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)**

**Слика 89 Фотографија главног објекта Б.О. 100 - пословног садржаја,
приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)**

Слика 90 Фотографија главног објекта Б.О. 100 - стамбеног садржаја, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

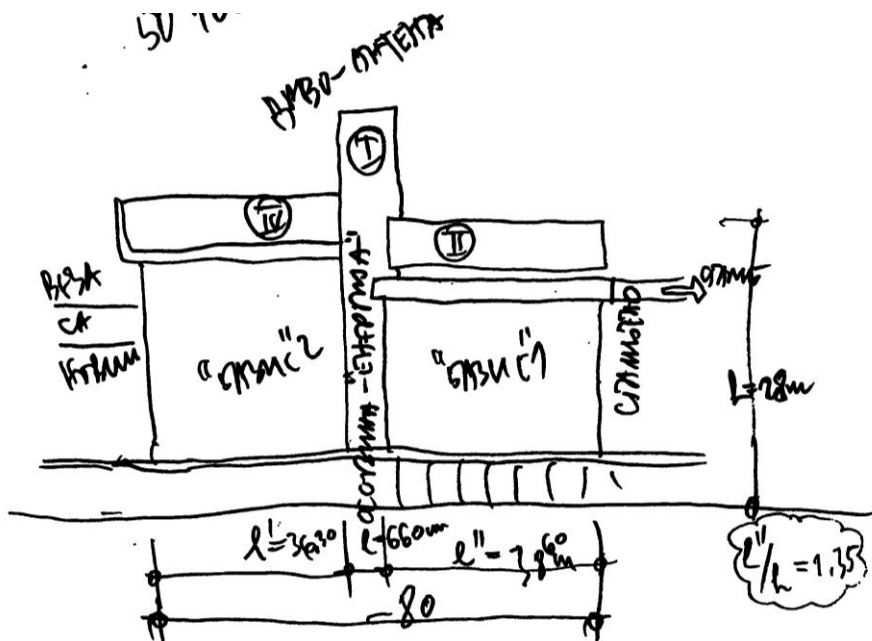

Слика 91 Фотографија дограђеног диспечерског центра објекта Б.О. 100, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

Доследност у претакању естетске намере у идеју објекта са приказаним и осетљивим протоком енергије, аутор исказује формирањем главног објекта састављеног од посебних волумена који би својом поставком а онда својом интеракцијом дочаравали проток, сажимање и усмеравање енергије појединачних делова објекта у посебне, највише делове објекта који даље ту доживљену енергију емитују вертикално у отворени простор и природу изнад грађевине. Потврда ауторове идеје о протоку енергије и његове доследности у томе, може се наћи и у његовом објекту диспечерског центра Електровојводине, дограђеном једну декаду касније, где је иста идеја евидентна али је овај пут, кроз поставку волумена објекта, енергија усмерена ка посматрачу и Булевару ослобођења чинећи тако (енергетску) целину доживљену од вертикалног и хоризонталног простирања енергије (слике 92, 93, 94).

Са јасном естетском намером или ставом као и са развијеном идејом, аутор својом имагинацијом формира и тему овог пословног објекта из области енергетике као објекта који ће „зрачити енергијом“ а једанаест година касније, аутор исту тему потврђује и кроз дограђени објекат диспечерског центра који је у служби главног објекта. Главни објекат формиран је као целина састављена од елемената компонованих тако да својом материјализацијом и поставком остварују доживљај протока енергије. Нижи, бочни волумени значајних димензија, сажети су око централног и највишег стожера који хоризонталну енергију бочних волумена, доживљену из чврсте прибијености уз њега, преноси у своју вертикалу и затим је „емитује“ вертикално у простор изнад објекта. Оба бочна волумена представљена су и као базиси амиранобетонских „кровних“ елемената, који својом покренутошћу и обликом употпуњују вертикално емитовање енергије и то из ширине јужног базиса и из дубине северног базиса а паралелно са енергијом емитованом вертикално, из осовине - стожера објекта (слике 86, 87). Потврда теме протока енергије уочава се и доградњом диспечерског центра у који је иста тема инкорпорирана уз другачију материјализацију условљену другим периодом стварања и где се, кроз поставку пасареле која

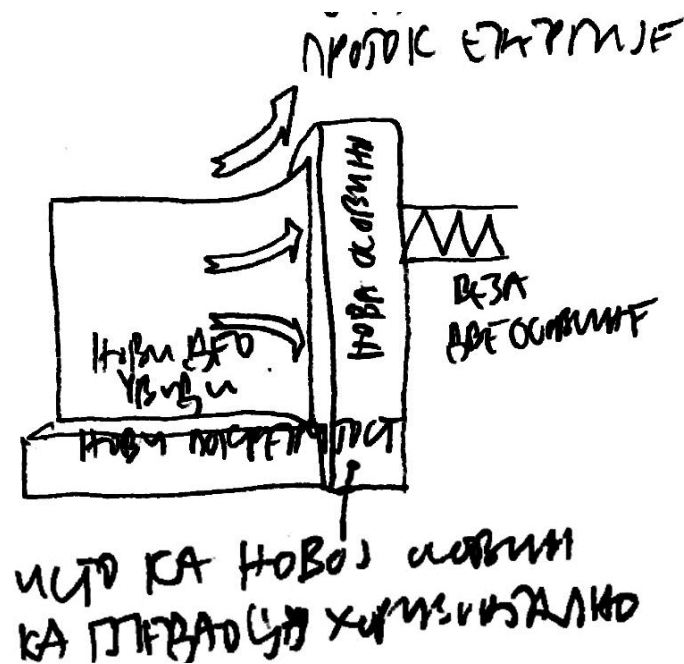
спаја два објекта а затим и кроз исто покренуто и заталасано уливање стакла у армирани бетон, остварује доживљај протока и емитовања енергије али овај пут по хоризонтали а ка Булевару ослобођења односно посматрачу (слика 88).

Слика 92 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 - главни корпус објекта
 (извор: Н. Радусиновић)

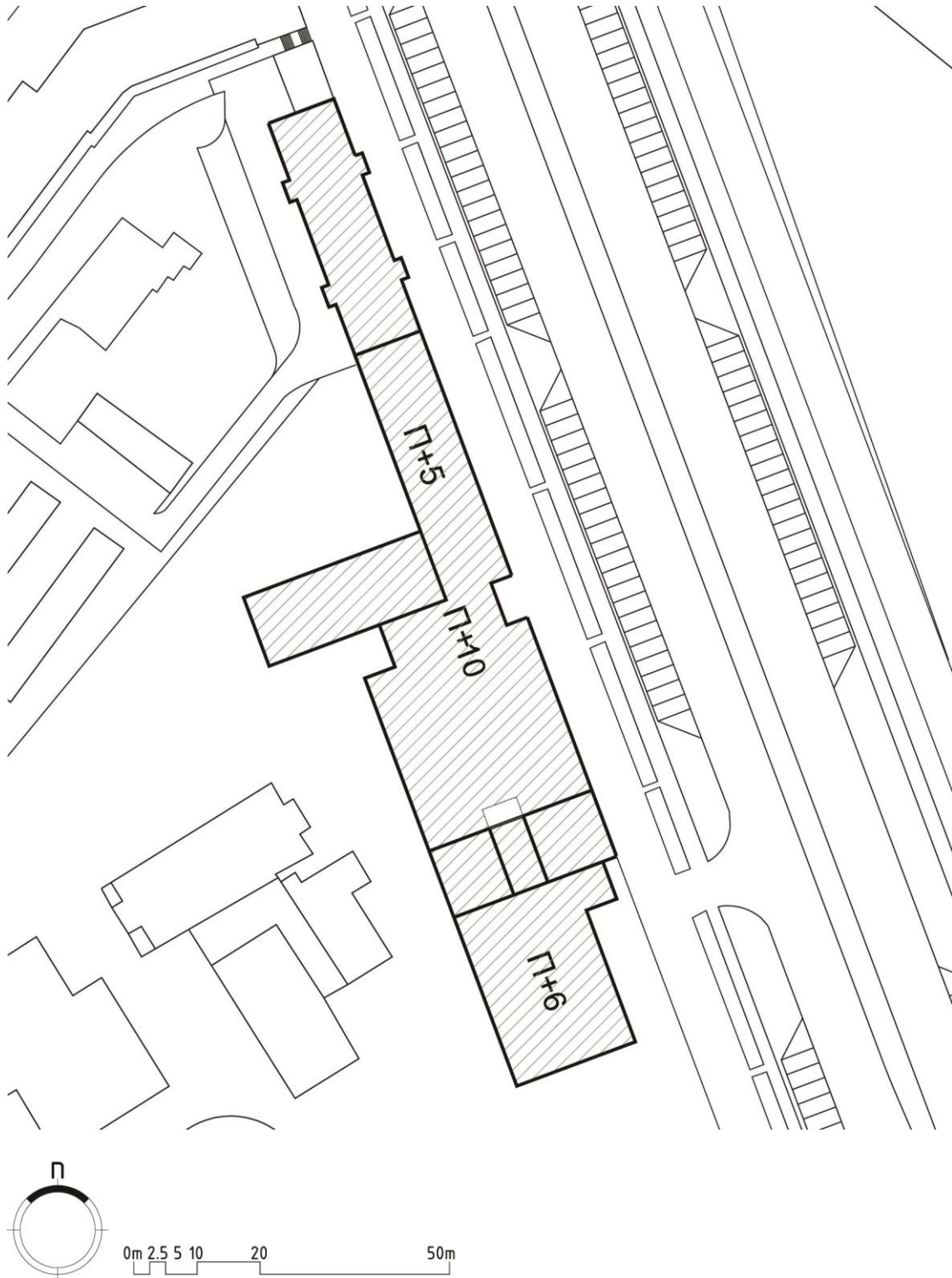

Слика 93 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 - главни корпус објекта
 (извор: Н. Радусиновић)

Слика 94 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 – дограђени диспечерски центар
(извор: Н. Радусиновић)

Упечатљив карактер ових пословних објеката у служби енергетике (појединачно и као комплекс) као објеката који се недвосмислено доживљавају као емитери енергије, произилази из јасно формиране естетске намере или става аутора, његове интуиције или идеје, имагинације или теме објекта у тежњи за стварањем уметничког – архитектонског дела. Крајњим кораком у кретивном процесу и стварању уметничког дела, аутор је спекулативним размишљањем уткао своје искуство у овај комплекс пословних објеката и у распону од једанаест година, формирао комплекс са комплетираним естетским доживљајем природног кружења енергије а оствареним кроз проток, сажимање и усмеравање доживљене енергије у све четири димензије (слика 95).

Слика 95 Основа објекта Б.О. 100 у целини, размера 1:1000
(извор: Н. Радусиновић)

4.25. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 127

ознака: Б.О. 127

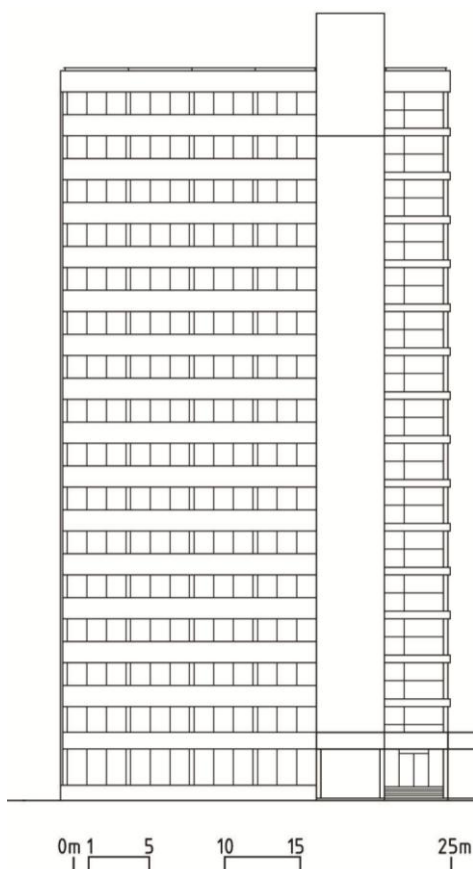
објекат: Пословни објекат “Агровојводина”

адреса: Булевар ослобођења 127

аутор: Жива Бугарски, брачни пар Шелкен

година изградње: 1966. година

спратност: П+15

Слика 96 Изглед објекта Б.О. 127, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 97 Фотографија објекта Б.О. 92, приближна р 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Објекат Агровојводине саграђен је 1966. године у реализацији ГИК „Бетон“, а по пројекту архитектке Живе Бугарског и брачног пара Шелкен. Овај петнаестоспратни пословни објекат је први у низу објеката пословног блока на Булевару ослобођења који се простире од раскрснице са Булеваром

Цара Лазара до раскрснице са улицом Народног фронта.⁴⁵ Свих пет пословних објеката који заузимају поменути градски блок и својим фасадама чине фронт Булевара ослобођења, пројектовао је архитекта Жива Бугарски.

Након стварања првог објекта, аутор је пројектовању осталих објеката овог градског блока приступио са тежњом ка визуелном, естетском и архитектонском повезивању свих објеката у једну целину. Своју основну естетску намеру повезивања свих објеката у један целовити низ, аутор остварује и у основама и на фасадама свих објеката блока. Кроз употребу јединственог конструктивног растера као и кроз употребу заједничких фасадних елемената, аутор је изградио читав градски блок и створио групу посебних објеката различитих функција, маса и волумена а истовремено спрегнутих заједничким архитектонским елементима који прожимају све објекте и протежу се кроз њих у целом градском блоку. При стварању овог доживљаја целовитости блока у оку посматрача и корисника, аутор је посебну пажњу усредредио на ниво приземља објеката (ниво близак и пропорционалан кориснику и посматрачу) пројектујући надстрешницу или препусте који се протежу кроз цео блок и у непрекинутој хоризонталној линији, повезују прве етаже свих објеката блока.

Анализирајући објекат Агровојводине са аспекта заступљености доживљајних естетских параметара у његовој архитектури, јасно се доживљава естетска намера (као првог доживљајног естетског елемента) аутора за стварањем савременог, интернационалног, иновативног и организованог пословног објекта - симбола модернистичке архитектуре у Новом Саду.

Интуитивним и стваралачким деловањем, архитекта Бугарски усложњава и надограђује свој почетни став у идеју стварања реперног пословног објекта са јасно утканим, завидним бројем начела

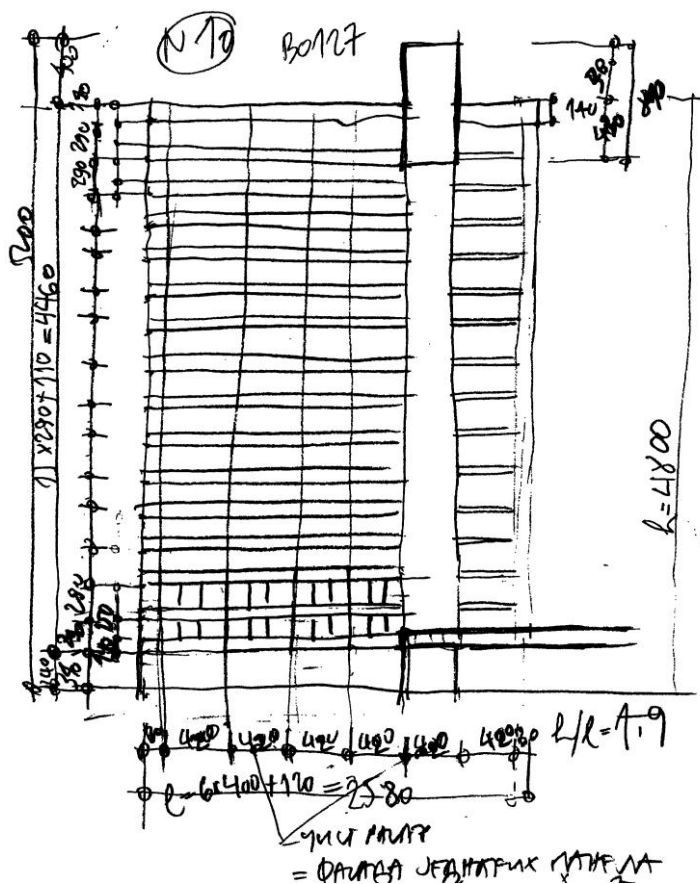
⁴⁵ Јовановић, С.: 2002. *Ин мемориам: Жива Бугарски*, ДаНС, 37, Друштво Архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 63.; Јовановић Поповић, М., Игњатовић, Д.: 2011. *Видети енергију*, Београд, стр. 117-118.

интернационалног стила. Ова идеја аутора објекта, јасно се доживљава из зналачки пројектованог и осетљиво компонованог архитектонског -уметничког дела, униформног конструктивног растера, савременог конструктивног система, лаких вертикалних и хоризонталних комуникација, прегледних основа, максимално осветљених простора, слободне организације функција, јасно дефинисаних волумена, акцентоване архитектонско - конструктивне форме и иновативне архитектонске комуникације. Даљњим интуитивним деловањем, архитекта шири своју идеју ван самог објекта и транспонује је на цео градски блок. У досегнутој, архитектонској комуникацији објекта целог блока, аутор акцентује исту висину приземних етажа свих објеката кроз стварање надстершнице (или препуста) која се, по истоветном конструктивном растеру, преноси над приземљима суседног и осталих објеката до краја градског блока.

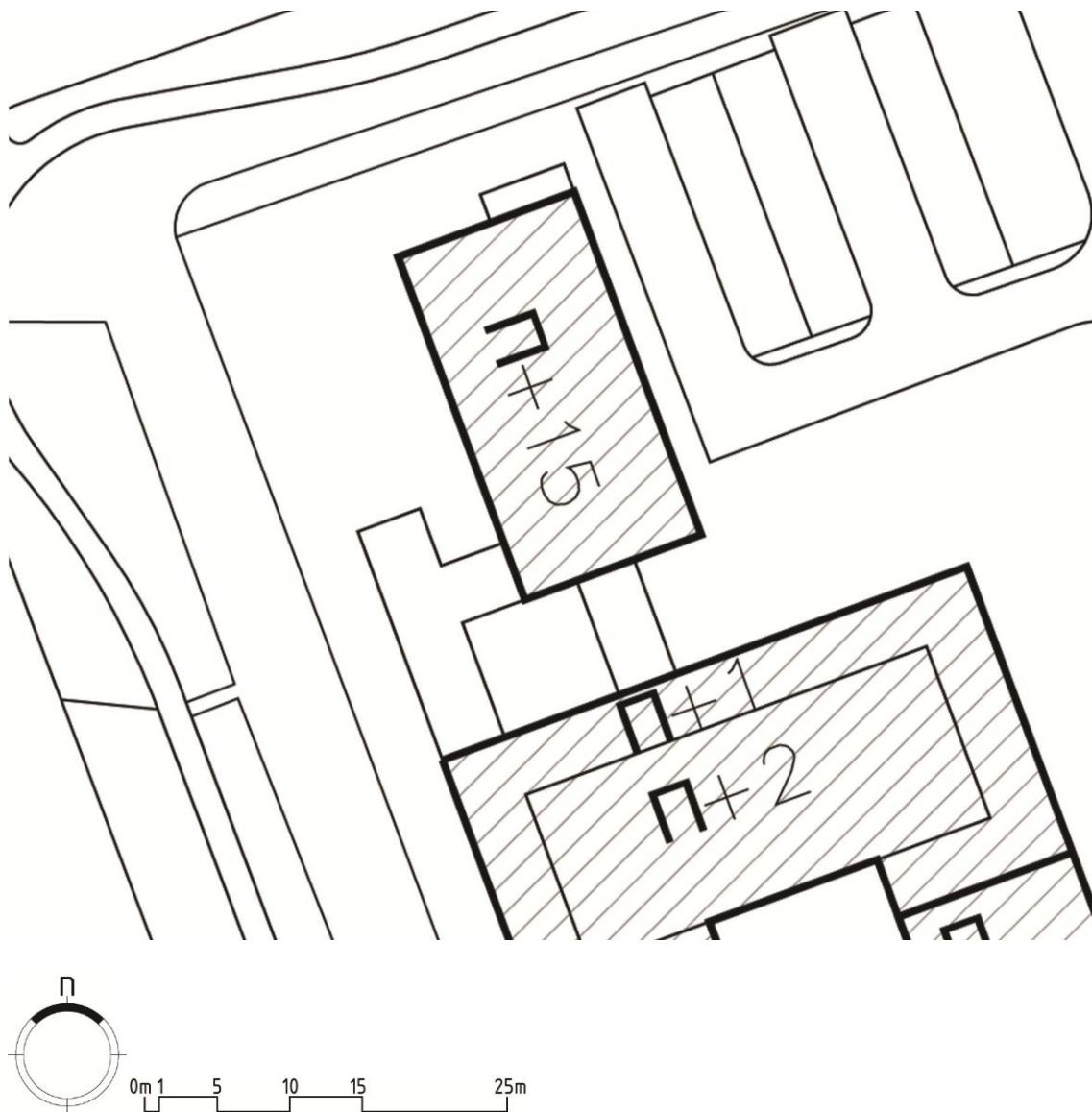
Сводећи општи естетски доживљај фронта читавог градског блока на засебно доживљавање заступљених естетских параметара појединих објеката овог низа, зграда Агровојводине се може препознати као дело са најупечатљивијом темом међу њима. Као савремени, интернационални, пословни објекат значајне висине и волумена, ова петнаестоспратна зграда на југоисточном углу прометне раскрснице Булевара ослобођења и Булевара цара Лазара, својом темом заслужује и место једног од најзначајнијих оријентира града. Зграда Агровојводине је тако, попут савремених објеката светских метропола, формирана на једнообразном конструктивном растеру 4.2m x 4.2m, у армиранобетонском скелетном конструктивном систему, са прегледно организованим основама у вертикалном низу од петнаест спратова, са армиранобетонским комуникационим језгром које повезује све основе по вертикали и са позиционирањем комуникационог језгра за најоптималније функционисање основе. Форма овог савременог објекта састављена је од смена хоризонталних прозорских трака и префабрикованих бетонских парапета у јединственој композицији са вертикалним бетонским акцентом, формираним од вертикалног комуникационог језгра објекта. Постављена асиметрично на главној фасади објекта, ова „осовина“ додатно

наглашава висину објекта својом издуженом, непрекинутом, армиранобетонском површином. Посматрајући га засебно, тема објекта Агровојводине је читљива и лако уочљива (слика 98). Истовремено, посматрајући фронт целог блока ка Булевару ослобођења, тема овог објекта снажно подржава општу тему јединственог, савременог, пословног градског блока (слике 96, 97, 99).

У оствареном и могућем естетском сагледавању од посебног ка општем (и обрнуто), лежи и снага карактера овог објекта, чији аутор се није зауставио на самом објекту у свом спекулативном размишљању, већ обухватио и цео градски блок, стварајући тако и карактер целине. Постојање и ниво заступљености спекулативног размишљања аутора, односно карактера објекта, се тако може доживети посматрањем јединствене целине објеката као и посматрањем појединачних објеката у оквиру целине, из чега произилази несумњива вредност уметничког стваралаштва аутора.

Слика 98 Аналитичка скица објекта Б.О. 127 (извор: Н. Радусиновић)

Слика 99 Основа објекта Б.О. 127, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.26. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 129

ознака: Б.О. 129

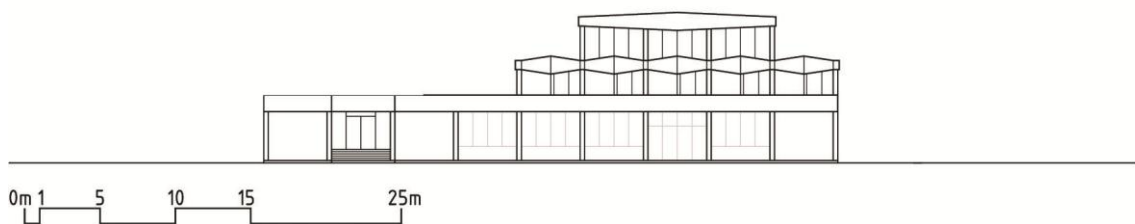
објекат: Пословни објекат “Новел”

адреса: Булевар ослобођења 129

аутор: Жива Бугарски

година изградње: 1966. година

спратност: П+2

Слика 100 Изглед објекта Б.О. 129, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

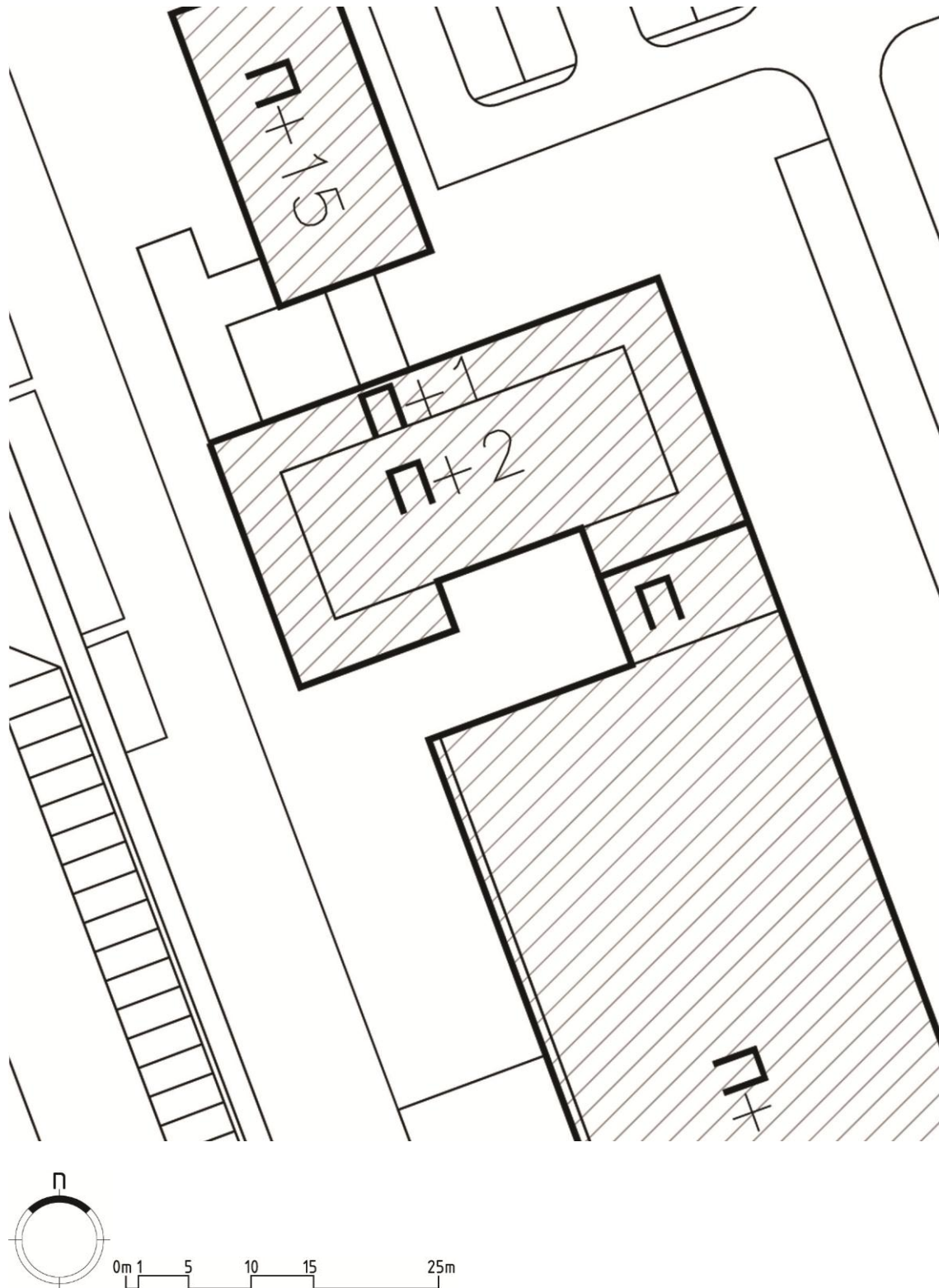

**Слика 101 Фотографија објекта Б.О. 129, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Упоређујући га са суседним објектом Агровојводине, двоспратни пословни објекат аутора Живе Бугарског, наизглед малог волумена то може да буде само на први поглед. Естетичка анализа овог објекта одмах приказује креативну снагу аутора који, на истој потки - у истом конструктивном растеру, супротставља а затим ствара архитектонски баланс између два објекта, супротна по својим волуменима и архитектонским обликовањима.

Са естетском намером стварања савременог пословног објекта који је у архитектонском балансу са објектом Агровојводине поред њега, употребљавјући исти конструктивни растер од 4.2m x 4.2m као и у суседном објекту, аутор прво остварује симболичну везу ова два објекта а затим, одвајајући овај пословни објекат од суседног за једно поље истог растера, формира цео пословни објекат по истоветном конструктивном растеру, у основи и на фасади. Став аутора да чврсто повеже и изједначи објекте драстично различитих волумена, доживљава се у ауторовом намерном и контролисаном естетском усложњавању мањег објекта како би створио визуелни баланс са упрошћеним а већим објектом поред.

Идеја баланса усложњеног а мањег и упрошћеног а већег објекта, прожима се кроз детаљно обликовање волумена и фасаде овог објекта, насупрот сведенијег суседног објекта. Овом објекту, аутор појачава естетски доживљај усложњавањем облика односно формирањем посебних волумена фасаде (хоризонталних архитектонских елемената), вертикално низаних тако да својим обликом и градацијом сачињавају објекат. Приземље састављено од стаклених површина, визелно је потпуно отворено и наткривено равном бетонском натстрешницом значајније висине, која се пружа све до суседног објекта и повезује се са њим. Следећа етажа, формирана је као „тешка“ бетонска хоризонтала која је усложњена (заталасана) низом делтоидних форми, док последња етажа (раван кров објекта) одступа од хоризонтале својим обликом широког делтоида, чиме ствара динамичан доживљај покренутости објекта по висини (слика 102).

Слика 103 Основа објекта Б.О. 129, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.27. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 131

ознака: Б.О. 131

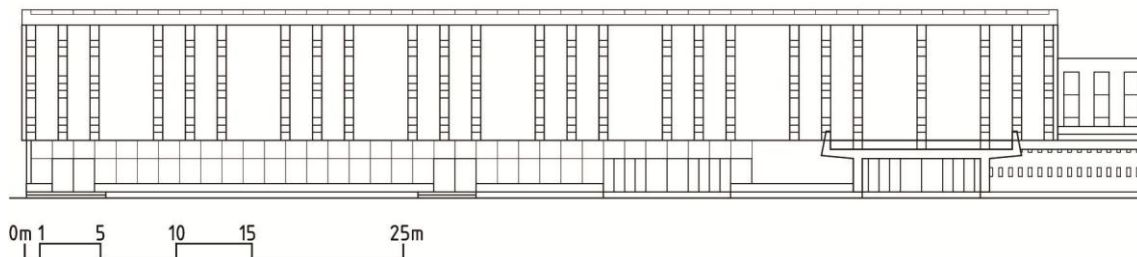
објекат: Пословни објекат Ауто-мото савез Србије, п.о. Нови Сад

адреса: Булевар ослобођења 131

аутор: Жива Бугарски, Лазар Матовић

година изградње: 1965. година

спратност: П+2

Слика 104 Изглед објекта Б.О. 131, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 105 Фотографија објекта Б.О. 131, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Изграђен годину дана пре два суседна објекта са његове северне стране, објекат Ауто-мото савеза Србије, пословни огранак Нови Сад је треће ауторско дело архитекте Живе Бугарског у низу објеката градског блока на Булевару ослобођења, између Булевара Цара Лазара и улице Народног фронта у Новом Саду.

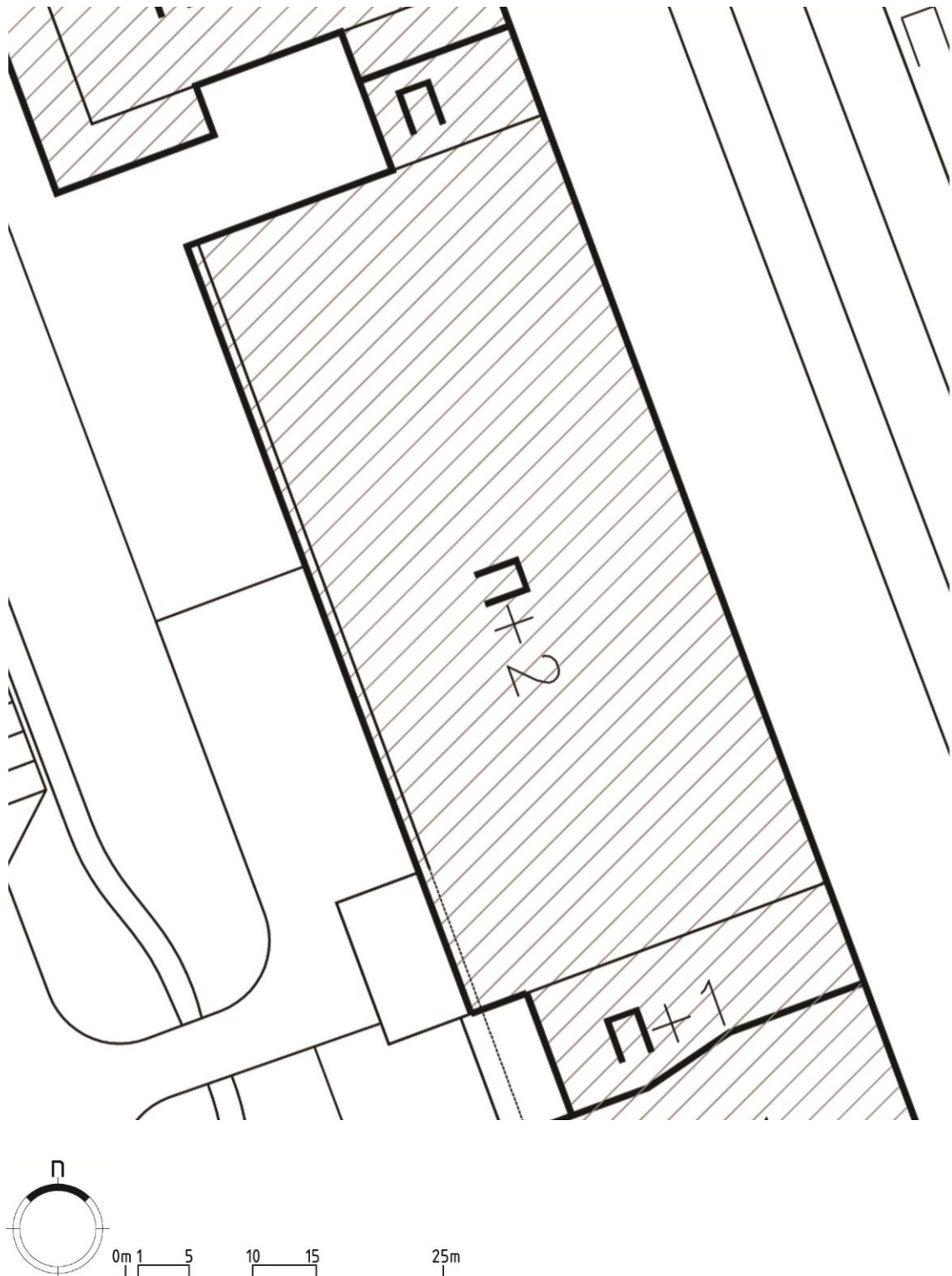
Објекат АМСС-а, гледано са северне стране овог градског блока на Булевару ослобођења, наставља низ архитектонских дела истог аутора. Као објекат спратне гараже, он заузима значајну дужину самог блока прожету естетском намером и ставом аутора за стварањем јединственог, пословног фронта Булевара, формираног у истом конструктивном растеру и повезаног истим архитектонским елементом – континуалном линијом једнаких висина приземља свих објеката која је наглашена и утврђена линијом надстрешнице или препуста над њима.

Интуитивним деловањем, са идејом стварања савременог пословног објекта као саставног дела јединственог блока пословних објеката различите намене, аутор наставља стварање низа објеката на измењен али доследан начин. Квадратни конструктивни растер од 4.2m x 4.2m, који се протеже кроз цео блок, наставља се и кроз овај објекат али у модификованом облику због специфичне функције објекта. Ротацијом конструктивног растера за 45 степени, ствара се простор за оптимално функционисање гаражног простора унутар објекта а где је ортогонални размак стубова, као и конструктивни растер фасаде, једнак дужини дијагонале квадрата чије су странице дужине 4.2m. Овиме аутор надограђује свој став, потврђујући идеју континуалности конструктивног растера у целини градског блока, састављеног од објеката потпуно различитих пословних намена.

Формирајући модификовану потку објекта, истовремено доследну конструктивном растеру целог блока, аутор (такође доследно) прати своје архитектонске ставове у обликовању овог објекта и лако формира тему иновативног пословног објекта, интернационалног стила, у служби транспорта и саобраћаја. Његова функција и садржај, елегантно су транспоновани на фасаду објекта ауторовим имагинативним деловањем, формирајући недвосмислену тему овог пословног објекта – објекта јавне гараже, ауто сервиса и администрације Ауто-мото савеза Србије.

Кроз намену и функцију објекта које су ненаметљиво изражене на његовој фасади, карактер овог дела се јасно доживљава. Својом естетском

вредношћу, објекат истовремено подржава низ објеката блока а затим га и усложњава својим карактером. (слике 104, 105, 106).

Слика 106 Основа објекта Б.О. 131, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.28. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 133

ознака: Б.О. 133

објекат: Пословни објекат

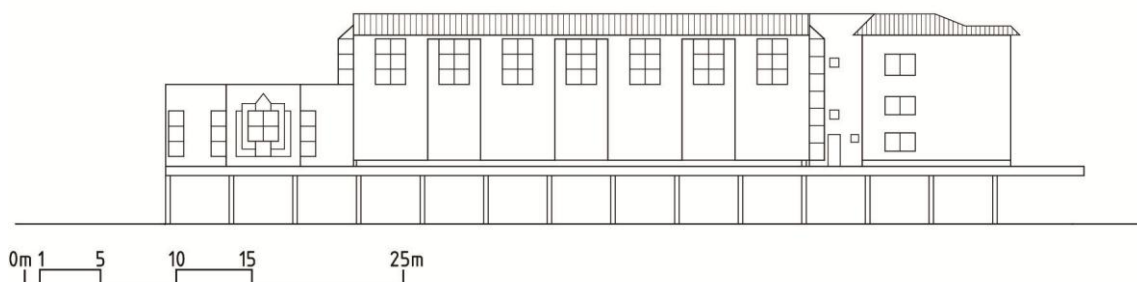
адреса: Булевар ослобођења 133

аутор: Жива Бугарски

година изградње: 1965. година

година реконструкције – доградње: око 1995. године⁴⁶

спратност: П+2

Слика 107 Изглед објекта Б.О. 133, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 108 Фотографија објекта Б.О. 133, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

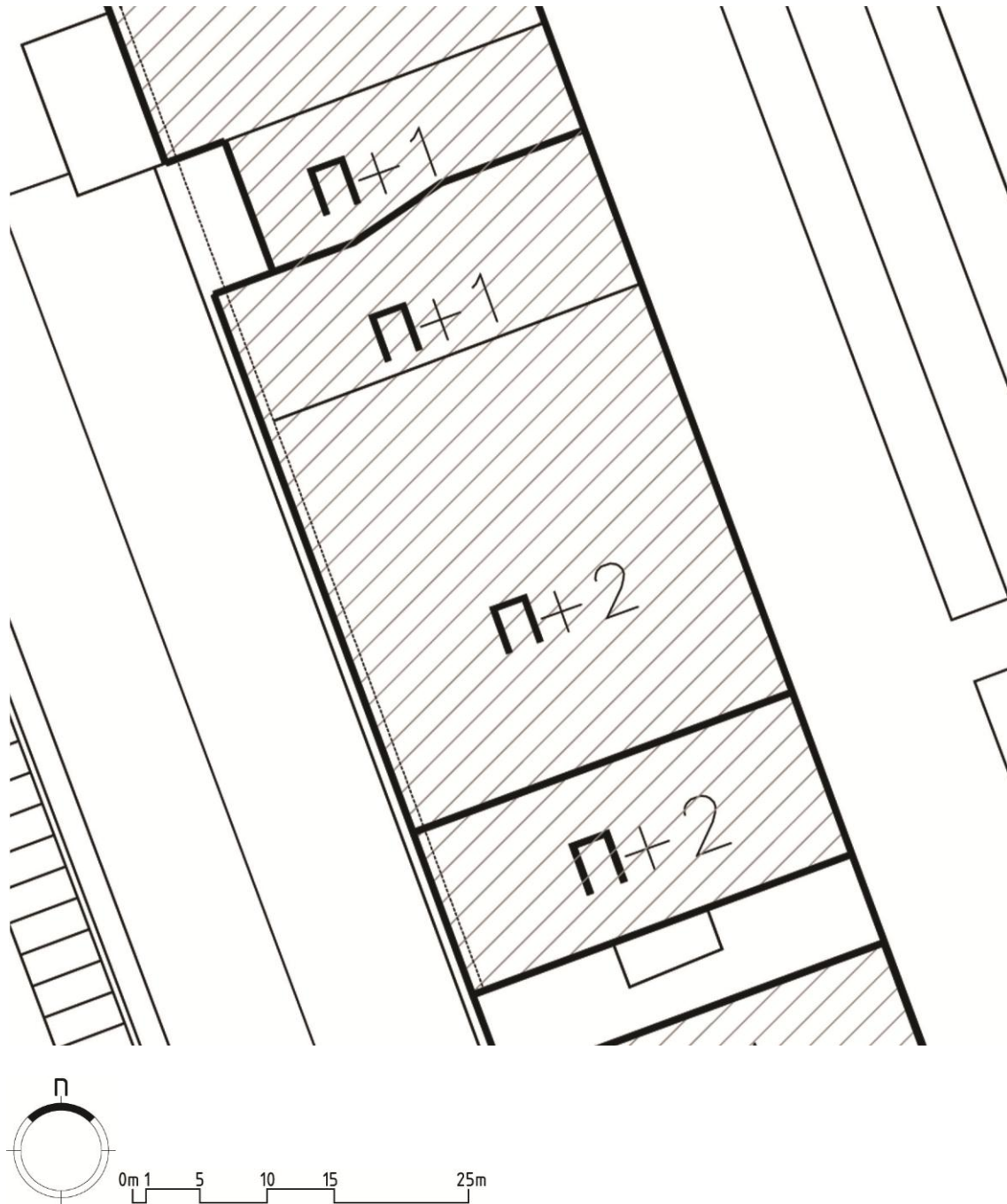
⁴⁶ Оквирна година доградње по информацији аутора дисертације.

По оригиналном плану архитекте Живе Бугарског, након спратне гараже на северној страни, уследило је стварање објекта некадашњег салона намештаја. Са својим модернистичким ставом, примењеним на целом блоку, аутор приступа и овом изазову са естетском намером стварања атрактивног пословног објекта уз акцентовану употребу армираног бетона у истом конструктивном растеру а који је сам аутор задао читавом низу објеката блока.

У том низу, на оригиналном пројекту, аутор приказује своју усавршену и надограђену идеју стварања несвакидашњег пословног објекта кроз креиране смене пуних бетонских и „празних“ стаклених површина фасаде а затим и просторном кулминацијом у виду армиранобетонског хиперболичног параболоида који је и технички представљао значајан помак у дотадашњој архитектури Новог Сада и државе.

Из овако напредне идеје, уследили су јасна тема и уобличен карактер објекта као атрактивног, савременог и иновативног пословног објекта, произишлог из ауторовог имагинативног деловања и спекулативног размишљања у стваралачком процесу.

Сагледавајући оригинално дело архитекте Живе Бугарског, јасно се и лако доживљавају сва четири естетска параметра из групе доживљајних естетских елемената, чија заступљеност карактерише и постојање уметничког дела. Ипак, интервенцијама реконструкције и доградње оригиналног објекта које су уследиле за око три деценије касније, јасноћа доживљавања ауторовог става, ауторове идеје, теме објекта као и самог карактера објекта, могу да се доведу у питање како због нове (постмодернистичке) обраде фасаде која потпуно одступа од низа објеката истог аутора, тако и због немогућности поимања устаљеног конструктивног растера који је аутор доследно применио у свим објектима овог блока уз Булевар ослобођења у Новом Саду (слике 107, 108, 109).

Слика 109 Основа објекта Б.О. 133, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.29. НАРОДНОГ ФРОНТА 10

ознака: Н.Ф. 10

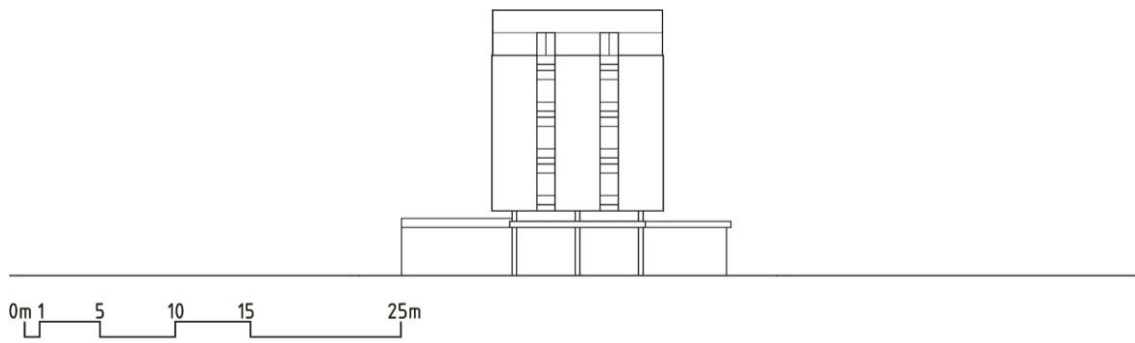
објекат: Пословни објекат “Привредна комора Нови Сад”

адреса: Народног фронта 10

аутор: Жива Бугарски

година изградње: 1965. година

спратност: П+4

Слика 110 Изглед објекта Н.Ф. 10, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

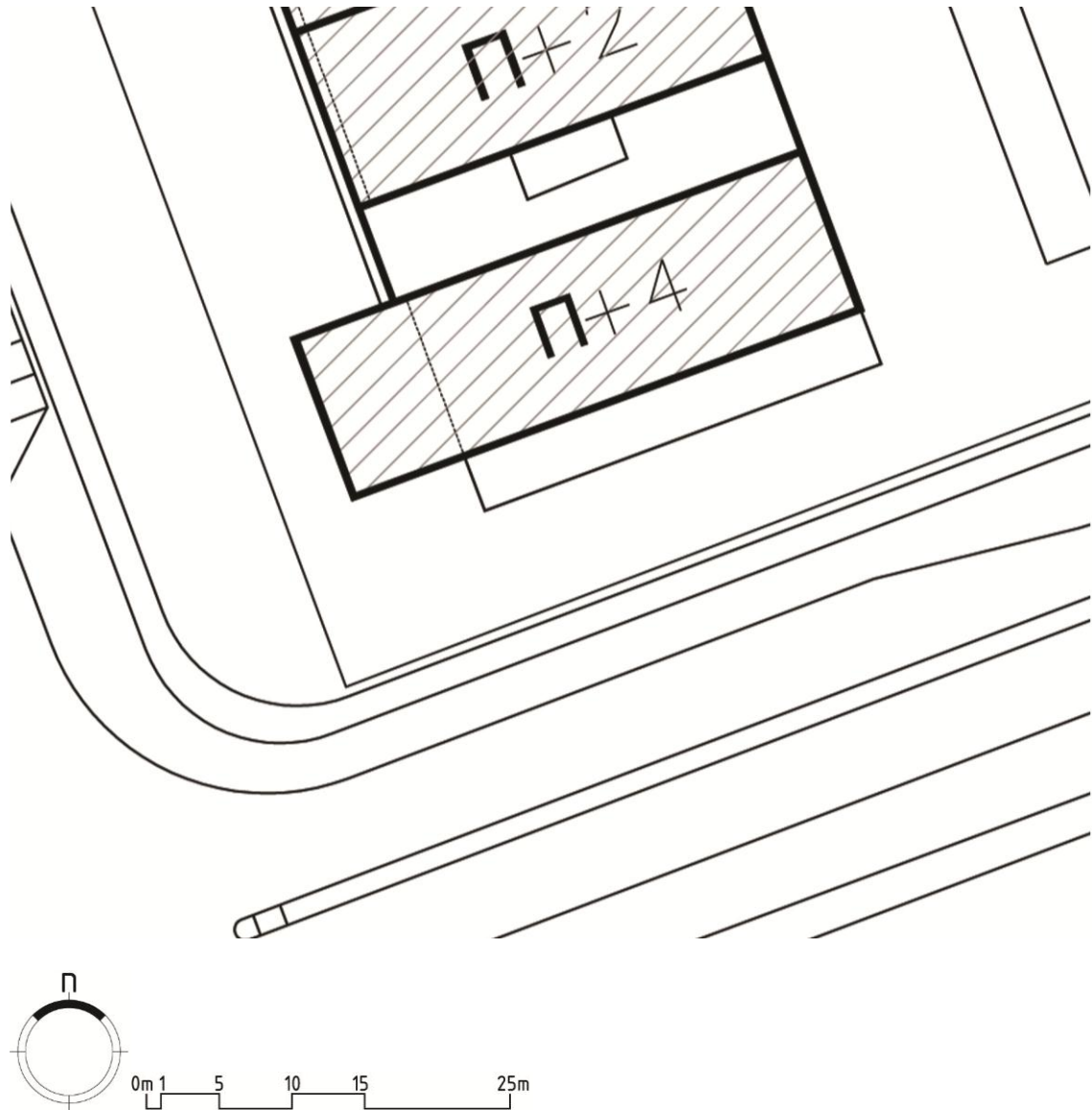
Слика 111 Фотографија објекта Н.Ф. 10, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)

Последњи од објеката у овом блоку, чији је аутор архитекта Жива Бугарски, је пословно – административни објекат Привредне коморе Нови Сад. Везано за естетичку анализу објеката Булевара ослобођења у Новом Саду, специфичност овог објекта је у његовом положају у односу на Булевар. Својом главном фасадом, овај објекат лежи у улици Народног фронта, док његова бочна страна чини део архитектонског фронта Булевара ослобођења.

Анализирајући само бочну страну овог објекта, естетска намера и идеја аутора се јасно доживљавају због чињенице да су оне већ детерминисане и задате естетским концептом читавог блока, пројектованог од стране истог аутора. Као саставни део става и идеје аутора из претходних објеката овог блока и из овог, крајњег објекта блока на Булевару, могу се доживети исте естетска намера и идеја аутора о стварању стриктно пословног објекта у интернационалном стилу, сведених линија и чврсто дефинисаних облика.

Како је објекат својом главницом лоциран на другој улици, бочни део овог објекта нема значајан удео у формирању теме пословања на Булевару ослобођења. Иако је тема пословања очигледна кроз сагледавање целог објекта, сама поставка бочне стране објекта ка Булевару може да отвори полемику о оправданости формирања споредне фасаде на месту могућег формирања угаоног објекта чија би форма подједнако третирали утицаје и Булевара ослобођења и улице Народног фронта.

Проистекао из теме објекта, пословни карактер објекта остаје доследан карактеру целог пословног блока, пројектованог од стране истог архитекте (слике 110, 111, 112).

Слика 112 Основа објекта Н.Ф. 10, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

4.30. БУЛЕВАР ОСЛОБОЂЕЊА 102

ознака: Б.О. 102

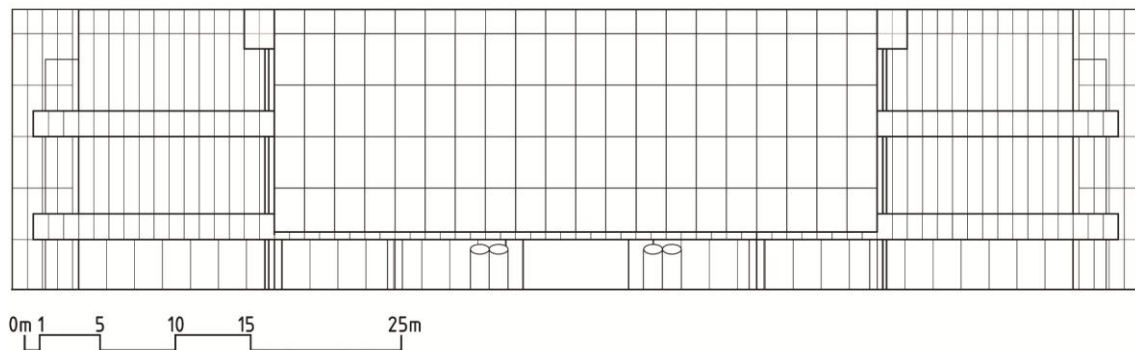
објекат: Пословно-продајни објекат “Меркатор”

адреса: Булевар ослобођења 102

аутор: Владимир Кожељ, Дамир Мерковић

година изградње: 2006-2007. година

спратност: С+П+2

Слика 113 Изглед објекта Б.О. 102, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)

**Слика 114 Фотографија објекта Б.О. 102, приближна размера 1:500
(извор: Н. Радусиновић)**

Меркатор центар је међу последњим у низу изграђених јавних објеката на Булевару ослобођења у Новом Саду. Узимајући у обзир то да се он налази на важној и изразито фреквентној раскрсници, на углу Булевара ослобођења и Булевара Цара Лазара у Новом Саду, овај објекат спада у ред градских објеката који би својом архитектуром и естетиком требао да се избори за место реперне градске тачке, поред места социјализације.

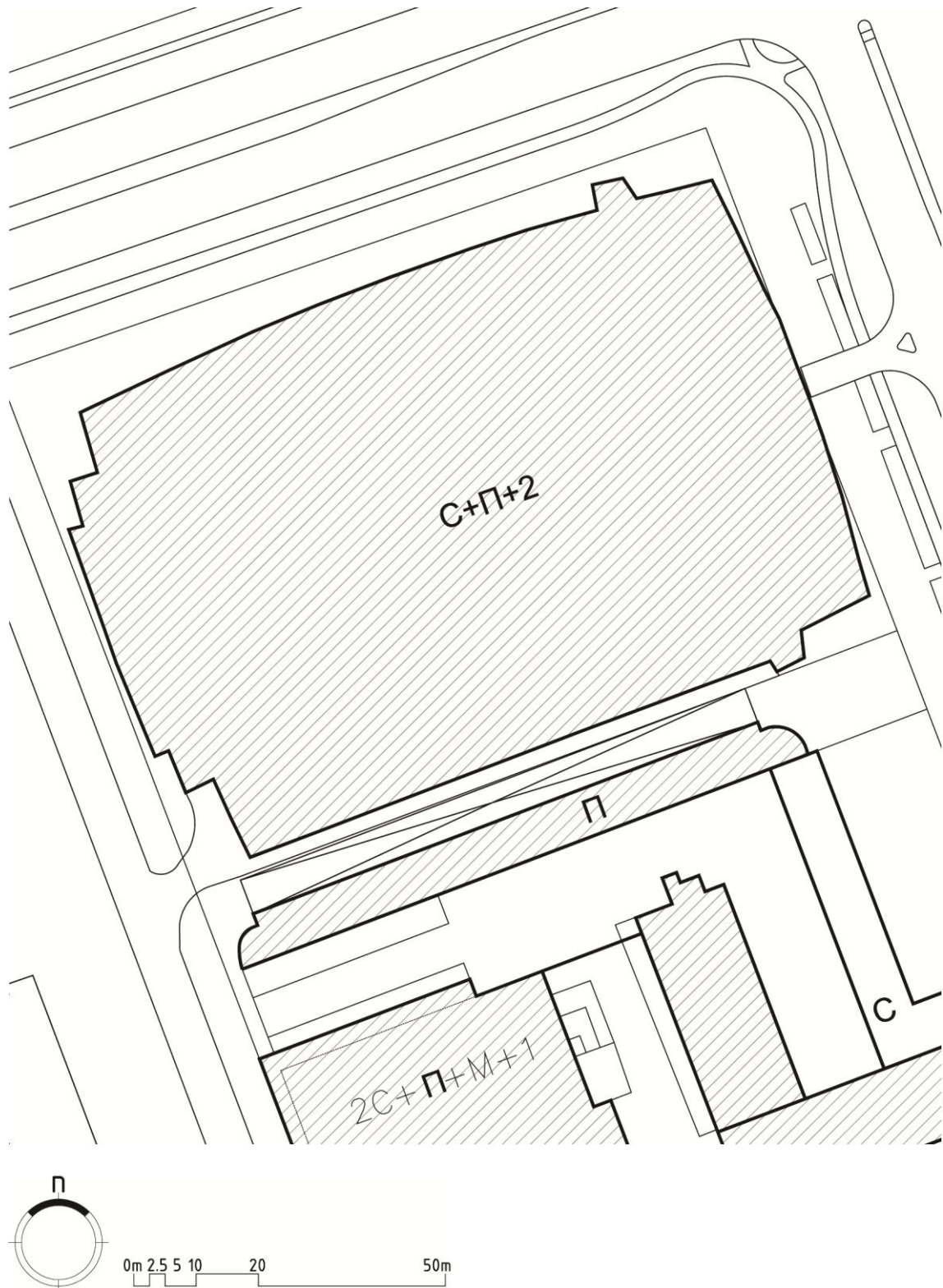
Аутор идејног пројекта, словеначки архитекта Владимир Кожељ а затим и пројектант Дамир Мерковић,⁴⁷ свој стваралачки став изражавају кроз формирање једноставне опне постављене око, препознатљиво најбитнијег, трговачког садржаја објекта. Овиме је, сагледавајући сведену фасадну опну око садржаја, препознатљив основни став аутора и почетна естетска намера за пројектовањем интровертног објекта фокусираног на потрошњу и конзумирање унутар његових оквира.

У даљњем поимању употребе доживљајних естетских елемената у стварању овог објекта, може се осетити доминација ауторовог почетног става којег разрађује и претаче у идеју примарности успешне трговине унутар објекта а без осликавања унутрашњих садржаја на фасади самог објекта. Иако веома разрађене идеје о трговини унутар објекта, сама фасада објекта одаје осећај симплификоване и неутралне идеје аутора. Увођење транспарентних стаклених површина у фасадну опну овог трговинског објекта назнака је могуће ауторове идеје о отварању објекта ка посетиоцима али је, својом поставком на горњи део објекта, овај једини „прозор“ објекта остао недоступан пролазницима али користан потрошачима унутар објекта за сагледавање овог значајног градског окружења.

⁴⁷ Мерковић, Д.: 2007. *Меркатор центар у Новом Саду*, ДаНС, 60, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 20-21.

Како ауторова примарна идеја успешног трговања остаје резервисана само за просторе унутар фасадне опне, решење за дочаравање теме овог дела пронађено је у уочљивој поставци маркетиншког обележја трговинског ланца на фасади објекта, као једно од, чини се, малобројних преосталих решења. Овиме је, може се рећи, целокупна тема објекта садржана у маркетиншком обележју које, својим димензијама и упечатљивом поставком на фасади објекта, даље потенцира и дочарава сам карактер објекта.

Иако се карактер објекта само пословне намене препознаје кроз значајне димензије саме грађевине као и кроз зналачки пројектоване и лако сагледиве бочне верикалне комуникације обложене стаклом, карактер објекта трговачке намене доживљава се само преко маркетиншког обележја са фасаде објекта. Ауторово стремљење ка квалитетној изradi и дефинисању бочног степеништа и лифтовске вертикале у стакленој опни, свакако доприноси његовом делу на опажајном естетском нивоу, док карактер овог објекта, са аспекта употребе естетских елемената на доживљајном нивоу, остаје непојмљив или пак несталан поготово ако се он доживљава само преко меркетиншког обележја, уз знање услова тржишне привреде и лако могућих промена власника а тиме и маркетиншких обележја (слике 113, 114, 115).

Слика 115 Основа објекта Б.О. 102, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)

4.31. НАРОДНОГ ФРОНТА 12

ознака: Н.Ф. 12

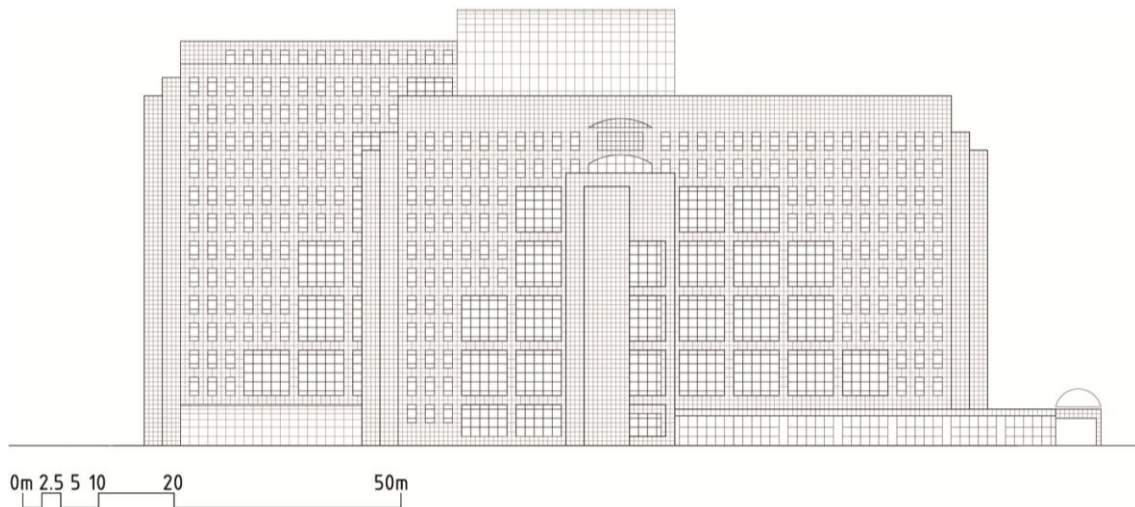
објекат: Пословно-административни комплекс Нафтне индустрије Србије

адреса: Народног фронта 12

аутор: Александар Кековић, Зоран Жупањац, Иван Пантовић, Сава Вукелић

година изградње: 1998-1999. година

спратност: С+П+М+1, С+П+М+9, С+П+М+11

Слика 116 Изглед објекта Н.Ф. 12, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)

Зграда Нафтне индустрије Србије (НИС) изведена је по идејном пројекту првонаграђеног решења на конкурс за комплекс објекта Нафтагас центра, расписаном 1985. године. Изградња победничког решења групе аутора РО Енергопројект (проф. Александар Кековић, Зоран Жупањевац, Иван Пантић и проф. Сава Вукелић) започета је 1989. године. Период инфлације у СР Југославији почетком деведесетих година условио је продужење изградње, те је објекат завршен и пуштен у функцију у октобру 1999. године, на педесетчетворогодишњицу ослобођења Новог Сада од фашизма. Иако адреса овог објекта припада улици Народног фронта у Новом Саду, фасада НИС-а чини саставни део изгледа Булевара ослобођења, па је зато и представљен у овој естетичкој анализи. Исто тако овај објекат са естетичког становишта чини значајан допринос фронту Булевара ослобођења и неизоставни је део предметне естетичке целине.

**Слика 117 Фотографија објекта Н.Ф. 12, приближна размера 1:1000
(извор: Н. Радусиновић)**

Већ уласком у Нови Сад са моста Слободе, објекат НИС-а се доживљава као доминантна, монументална грађевина која представља градску капију и симбол Новог Сада, с обзиром на његову позицију и велики простор који ангажује. Управо је естетска намера, односно став аутора, да се објекат доживи на овакав начин уследила да се креативни процес аутора усмери у том, прецизно одређеном правцу. Ова, одмах осетљива, естетска намера аутора доживљава се као вредност објекта и огледа се у његовој препознатљивости, ауторитативности и (привидној) транспарентности.⁴⁸

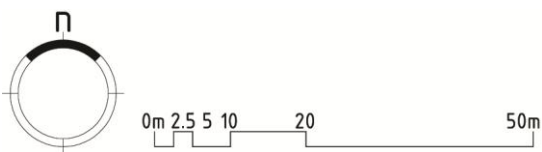
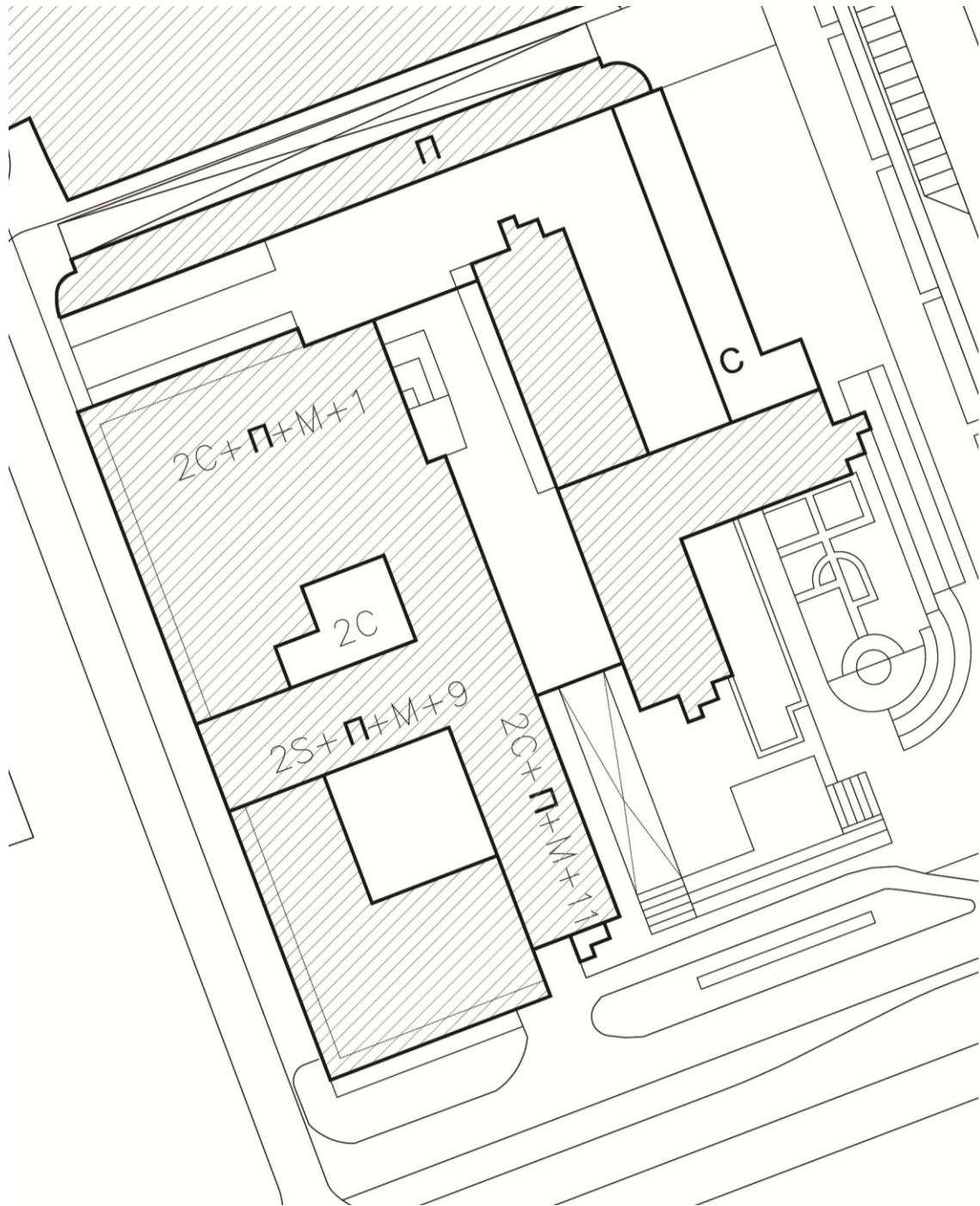
Сагледавањем објекта НИС-а, евидентано је присуство идеје аутора о стварању упечатљивог пословног објекта који ће истовремено зрачити и

⁴⁸ Јовановић, С.: 1999. *Пословна зграда НИС – НАФТАГАС*, ДаНС, 24, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, стр. 11.; Форкапић, Ј.: 2005. *Центар НИС – Нафтагас*, ДаНС, 52, Друштво архитеката Новог Сада, стр. 32-33.; Митровић, В.: 2010. *Архитектура XX века у Војводини*, Музеј савремене уметности Војводине, Академска књига, Нови Сад, стр.317-318.; Јовановић Поповић, М., Игњатовић, Д.: 2011. *Видети енергију*, Београд, стр. 129-132.

стаменитошћу као и транспарентношћу, остварујући тако доживљај јединства две супротности. Са простором замишљеног споја два висока тракта у облику слова „Т“ (у основи), жижа интересовања помера се са ових волумена на засвођени стаклени хол, који тиме представља њихову транспарентну раздјељеност али у исто време и нераскидиву повезаност. Фасаде чврстих волумена објекта се заснивају на односу „пуних“ и „празних“ поља, распоређених по правилном растеру. Истовремено, овај распоред масивног зида (пуног) и прозорских отвора (празног) на фасади, по већ утврђеном растеру, трансформише се у увећане стаклене површине које, својом каскадном поставком, формирају утисак отварања објекта у нивоу партера, где се објекат симболично приближава посматрачу и корисницима и где монументалност прелази у, човеку блиску, отвореност.

Артикулисана тежња пројектантског тима да употребом актуелних, квалитетних и скувих материјала, као и импресивним волуменом створи упечатљив објекат и својеврсан симбол моћи, доживљава се у потпуности као тема овог пословног објекта Нафтне индустрије Србије, остварена имагинативним деловањем аутора.

Спекулативним размишљањем, кроз исцрпан креативни процес, аутори овог објекта стварају сложено архитектонско дело које одише истовременом стаменитошћу и прозрачношћу, наговештавајући тиме и нове процесе у архитектури а даље и у држави. Доживљени карактер овог дела као поузданог, сигурног а опет транспарентног објекта, једног од основних делова привреде државе, може се доживети и као симбол почетка процеса промена које у монументалност уводе транспарентност, са тежњом у давању доприноса и досезању бољитка друштву. Грађен у време економске кризе у земљи, објекат у који су уграђени креативност, знање и најскупљи материјали, засигурно је изборио своје место као симбол друштвено - политичког уређења друштва које га је подигло у највећој кризи у новијој историји земље (слике 116, 117, 118).

Слика 118 Основа објекта Н.Ф. 12, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)

Трећи део:

5. РЕЗУЛТАТИ И ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА

Од објеката јавне намене лоцираних на аналитичком узорку, са становишта заступљености раније представљене групе доживљајних естетских аспеката, анализирано је 26 објеката чија је адреса на Булевару ослобођења у Новом Саду, као и додатних 5 објеката чија адреса није на Булевару ослобођења. Анализирани јавни објекти, чија адреса је на Булевару ослобођења (по редоследу из табела 1 и 2), су у овом раду означени као: Б.О. 3, Б.О. 2А, Б.О. 5, Б.О. 11, Б.О. 27, Б.О. 31, Б.О. 18, Б.О. 30, Б.О. 30Б, Б.О. 30А, Б.О. 46А, Б.О. 69, Б.О. 71, Б.О. 56А, Б.О. 58, Б.О. 81, Б.О. 76, Б.О. 78, Б.О. 80, Б.О. 92, Б.О. 100, Б.О. 127, Б.О. 129, Б.О. 131, Б.О. 133 и Б.О. 102, и представљају објекте чије су адресе на Булевару ослобођења са бројевима 3, 2А, 5, 11, 27, 31, 18, 30, 30Б, 30А, 46А, 69, 71, 56А, 58, 81, 76, 78, 80, 92, 100, 127, 129, 131, 133 и 102. Иако адреса пет, горе поменутих, објеката није на Булевару ослобођења, они се налазе на самом булевару и чине његов фронт тј. фронт саобраћајнице, што их чини неопходним за ово истраживање. Ови објекти су представљени ознакама (по редоследу из табела 1 и 2): Б.Ј.Т. 6, Ф.У. 1А, А.Ц. 18, Н.Ф. 10 и Н.Ф. 12, односно представљају објекте чије адресе су: Булевар Јаше Томића 6, Футошка улица 1А, Аугуста Цесарца 18, Народног фронта 10 и Народног фронта 12. Тиме је обухваћено и анализирано укупно 31 објеката, односно свих 31 објекат јавне намене на Булевару ослобођења у Новом Саду а који заједно чине аналитичку целину.

Извршена анализа појединачних објеката, са становишта постојања односно одсуства поменутих естетских доживљајних аспеката, омогућава и даљње вредновање истих објекта са становишта нивоа заступљености сваког од поменута четири доживљајна естетска елемента појединачно. Оваква, детаљнија анализа објеката у овом раду је затим, поред утврђивања присуства односно одсуства естетских елемената, омогућила и процену квантитета (нивоа) заступљености поменута четири естетска елемента групе доживљајних естетских аспеката а на појединачним објектима. Приказ

резултата анализе присуства употребе као и нивоа употребе доживљајних естетских елемената на објектима из архитектонско-урбанистичке аналитичке целине, тако представља објекте (а самим тим и ауторстваоце тих објеката) вредноване кроз бројчане вредности. Овиме, приказане вредности представљају, бројем вредновану, заступљеност као и ниво употребе групе доживљајних естетских елемената, а тиме и бројчано вредновану заступљеност естетичке свести (свесности) односно креативног процеса аутора-ствараоца. Максималну вредност, у овом раду, носе објекти са пуном заступљеношћу сва четири доживљајна естетска елемента и носе ознаку "4", док је минимална вредност приказана ознаком "0" која обележава одсуство сва четири доживљајна естетска елемента. Прегледом објеката са бројчано представљеним нивоом (квантитетом) заступљености поменути четири естетска елемента доживљајне групе естетских аспеката, омогућено је нумеричко (бодовано) сагледавање естетског нивоа објеката као и нивоа естетичке свести аутора појединачних објеката аналитичке целине (табела 2). Највишу вредност носе објекти под ознакама Б.Ј.Т. 6, Б.О. 11, Б.О. 31, Б.О. 92, Б.О. 100, Б.О. 129, Б.О. 131 а најнижу вредност носе објекти под ознакама Ф.У. 1А и А.Ц. 18.

Табела 2 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења са вредновањем нивоа заступљености доживљајних естетских елемената

редни број објекта	ознака објекта у дисертацији (по адреси)	година изградње објекта	назив објекта	естетска намера/став аутора	интуиција/идеја аутора	имагинација/тема објекта	спекулативно размишљање / карактер објекта	УКУПНО ДОЖИВЉАЈНИХ ЕСТЕТСКИХ ЕЛЕМЕНАТА
01	Б.Ј.Т. 6	1964.	Железничка станица Нови Сад	1	1	1	1	4
02	Б.О. 3	2000.	Пословни објекат „Техно биро“	0	1	0	1/2	1 1/2
03	Б.О. 2А	2000.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Јаше Томића	1	0	0	1/2	1 1/2
04	Б.О. 5	1987.	Пословни објекат „Ерсте банка“	1	1/2	1	1	3 1/2
05	Б.О. 11	2001.	Пословни објекат „Булевар“	1	1	1	1	4
06	Б.О. 27	1976.-1977.	Комерцијални објекат (бивша робна кућа „Леснина“)	1	1/2	1	1	3 1/2
07	Б.О. 31	1966.	Комерцијални објекат – „Симпо“ (бивша „Кокра“)	1	1	1	1	4
08	Б.О. 18	1972.-1974. *око 2002.	Пословни објекат „Хипо“ банка (бивши „Тунел Јефтиноће“)	1	0	0	0	1
09	Б.О. 30	2001.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Краља Петра 1 – „Лутрија Војводине“	1/2	1/2	1/2	1/2	2
10	Б.О. 30Б	*око 2005.	Спратна гаража у улици Бранимира Ђосића	0	0	0	1	1

11	Б.О. 30А	*око 1995.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 30 А	0	0	1/2	1/2	1
12	Б.О. 46А	1988.	Пословни објекат „Унија“	1/2	1/2	1	1	3
13	Б.О. 69	1954.	Пословни објекат „Нафтагас“	1	1	1/2	1	3 1/2
14	Б.О. 71	1954.	Министарство унутрашњих послова	1/2	1	1	1	3 1/2
15	Б.О. 56А	2007.	Пословни објекат „Рајфајзен“ банка	1/2	0	0	0	1/2
16	Б.О. 58	1988.	Прекршајни суд у Новом Саду (бивша „Привредна банка“)	1	1/2	1	1/2	3
17	Б.О. 81	1967.	Пословни комплекс „Дневник“	1	1	1/2	1	3 1/2
18	Ф.У. 1А	2004.-2005.	Пословни објекат „Метално“	0	0	0	0	0
19	А.Ц. 18	*око 2007.	Пословни објекат „Олимп“	0	0	0	0	0
20	Б.О. 76	1989.	Пословни објекат „Банка Интеза“ (бивша „Панонска банка“)	1	1	1/2	1/2	3
21	Б.О. 78	1989.	Пословни објекат „Данубиус“	1	1	1/2	1	3 1/2
22	Б.О. 80	*око 2004.	Пословни објекат „ОТП банка“	1	1/2	1/2	1/2	2 1/2
23	Б.О. 92	1987.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 92	1	1	1	1	4
24	Б.О. 100	1977.-1978. 1989.	Комплекс „Електровојводина“	1	1	1	1	4
25	Б.О. 127	1966.	Пословни објекат „Агровојводина“	1	1	1/2	1	3 1/2
26	Б.О. 129	1966.	Пословни објекат „Новел“	1	1	1	1	4
27	Б.О. 131	1965.	„Ауто-мото савез Србије“, Нови Сад	1	1	1	1	4
28	Б.О. 133	1965. *око 1995.	Пословни објекат	0	0	0	1/2	1/2
29	Н.Ф. 10	1965.	Пословни објекат „Привредна комора Нови Сад“	1	1	1	1	4
30	Б.О. 102	2006.-2007.	Пословно тржни објекат „Меркатор“	1/2	0	0	0	1/2
31	Н.Ф. 12	1998.-1999.	Пословно-административни комплекс „НИС“	1	1/2	0	1	2 1/2

Такође, постављањем вреднованих објеката у хијерархијски низ у односу на годину њихове изградње, омогућено је представљање свеукупног естетског нивоа архитектуре периода односно естетичке свести периода у коме су појединачни објекти стварани а тиме и нивоа саме естетичке свести аутора тих објеката створених у датом периоду (табела 3).

Табела 3 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења дати у хијерархијском низу по години изградње

редни број објекта	ознака објекта (по адреси)	ГОДИНА ИЗГРАДЊЕ ОБЈЕКТА	назив објекта	естетска намера/став аутора	интуиција/идеја аутора	имагинација/тема објекта	спекулативно размишљање / карактер објекта	УКУПНО ДОЖИВЉАЈНИХ ЕСТЕТИКСИХ ЕЛЕМЕНАТА
13	Б.О. 69	1954.	Пословни објекат „Нафтагас“	1	1	1/2	1	3 1/2
14	Б.О. 71	1954.	Министарство унутрашњих послова	1/2	1	1	1	3 1/2
01	Б.Ј.Т. 6	1964.	Железничка станица Нови Сад	1	1	1	1	4
29	Н.Ф. 10	1965.	Пословни објекат „Привредна комора Нови Сад“	1	1	1	1	4
27	Б.О. 131	1965.	„Ауто-мото савез Србије“, Нови Сад	1	1	1	1	4
07	Б.О. 31	1966.	Комерцијални објекат – „Симпо“ (бивша „Кокра“)	1	1	1	1	4
25	Б.О. 127	1966.	Пословни објекат „Агровојводина“	1	1	1/2	1	3 1/2
26	Б.О. 129	1966.	Пословни објекат „Новел“	1	1	1	1	4
17	Б.О. 81	1967.	Пословни комплекс „Дневник“	1	1	1/2	1	3 1/2
06	Б.О. 27	1976.-1977.	Комерцијални објекат (бивша робна кућа „Леснина“)	1	1/2	1	1	3 1/2

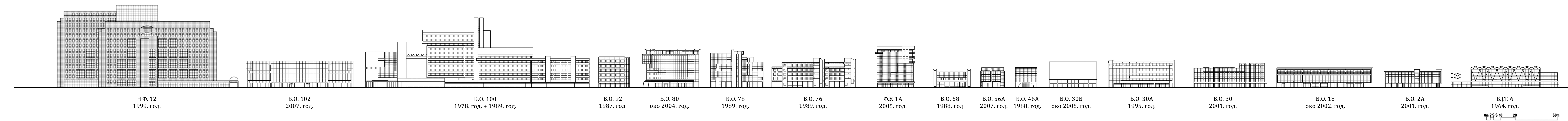
24	Б.О. 100	1977.-1978. 1989.	Комплекс „Електровојводина“	1	1	1	1	4
23	Б.О. 92	1987.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 92	1	1	1	1	4
04	Б.О. 5	1987.	Пословни објекат „Ерсте банка“	1	1/2	1	1	3 1/2
16	Б.О. 58	1988.	Прекршајни суд у Новом Саду (бивша „Привредна банка“)	1	1/2	1	1/2	3
12	Б.О. 46А	1988.	Пословни објекат „Унија“	1/2	1/2	1	1	3
21	Б.О. 78	1989.	Пословни објекат „Данубиус“	1	1	1/2	1	3 1/2
20	Б.О. 76	1989.	Пословни објекат „Банка Интеза“ (бивша „Панонска банка“)	1	1	1/2	1/2	3
11	Б.О. 30А	*око 1995.	Пословни објекат на Булевару ослобођења 30 А	0	0	1/2	1/2	1
28	Б.О. 133	1965. *око 1995.	Пословни објекат	0	0	0	1/2	1/2
31	Н.Ф. 12	1998.-1999.	Пословно- административни комплекс „НИС“	1	1/2	0	1	2 1/2
02	Б.О. 3	2000.	Пословни објекат „Техно биро“	0	1	0	1/2	1 1/2
03	Б.О. 2А	2000.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Јаше Томића	1	0	0	1/2	1 1/2
09	Б.О. 30	2001.	Пословни објекат на углу Булевара ослобођења и Булевара Краља Петра 1 – „Лутрија Војводине“	1/2	1/2	1/2	1/2	2
05	Б.О. 11	2001.	Пословни објекат „Булевар“	1	1	1	1	4
08	Б.О. 18	1972.-1974. *око 2002.	Пословни објекат „Хипо“ банка (бивши „Тунел Јефтиноће“)	1	0	0	0	1
22	Б.О. 80	*око 2004.	Пословни објекат „ОТП банка“	1	1/2	1/2	1/2	2 1/2
10	Б.О. 30Б	*око 2005.	Спратна гаража у улици Бранимира Ћосића	0	0	0	1	1

18	Ф.У. 1А	2004.-2005.	Пословни објекат „Метално“	0	0	0	0	0
15	Б.О. 56А	2007.	Пословни објекат „Рајфајзен“ банка	1/2	0	0	0	1/2
30	Б.О. 102	2006.-2007.	Пословно тржни објекат „Меркатор“	1/2	0	0	0	1/2
19	А.Ц. 18	*око 2007.	Пословни објекат „Олимп“	0	0	0	0	0

Од анализираних 31 објекта, везано за период изградње, а у оквиру ове изграђене и завршене архитектонско-урбанистичке аналитичке целине, 17 објеката изграђено је у периоду од почетка изградње Булевара ослобођења као саобраћајнице (1954. године) до 1992. године тј. у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ); 8 објеката је изграђено у Савезној Републици Југославији (СРЈ) у периоду од 1992. године до 2003. године.; у државној заједници Србија и Црна Гора (СЦГ) изграђено је 3 објекта у периоду од 2003. године до 2006. године; а у Републици Србији (РС) изграђено је 3 објекта у периоду од 2006. године до данас. Вредновањем нивоа заступљености поменуте групе доживљајних естетских параметара у односу на периоде стварања ових објеката, могуће је даље формирање средњих вредности нивоа заступљености доживљајних естетских параметара за те периоде. Од објеката створених у периоду од 1954. до 1992. године (СФРЈ), средња вредност нивоа заступљености доживљајних естетских аспеката износи 3.62 јединице. Од објеката створених у периоду од 1992. до 2003. године (СРЈ), средња вредност нивоа заступљености доживљајних естетских аспеката износи 1.75 јединица. Од објеката створених у периоду од 2003. до 2006. године (СЦГ), средња вредност нивоа заступљености доживљајних естетских аспеката износи 1.17 јединице. Од објеката створених у периоду од 2006. до данас (РС), средња вредност нивоа заступљености доживљајних естетских аспеката износи 0.33 јединице.

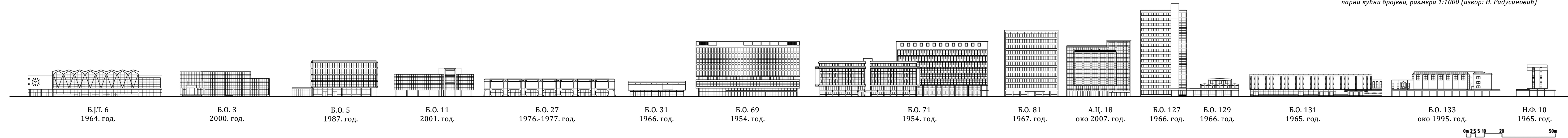
Сагледавајући резултате вредновања са становишта нивоа заступљености доживљајних естетских елемената, максималну вредност означену са бројем „4“ укупно има 7 објеката, а минималну вредност означену са бројем „0“ имају 2 објекта. Свих седам објеката са максималном вредношћу, створени су у време Социјалистичке Федеративне Републике

Југославије (у овом раду су означени ознакама: Б.Ј.Т. 6, Б.О. 11, Б.О. 31, Б.О. 92, Б.О. 100, Б.О. 129, Б.О. 131) а адресе су им на Булевару ослобођења бр. 6, 11, 31, 92, 100, 129 и 131. Два објекта са минималном вредношћу нивоа заступљености доживљајних естетских елемената створена су, један у периоду постојања државне заједнице Србија и Црна Гора (означен у овом раду ознаком Ф.У. 1А) и један за време Републике Србије (означен у овом раду ознаком А.Ц. 18) а са адресама: Футошка улица бр. 1А и Аугуста Цесарца бр. 18 (слике 119 и 120).

ПАРНА СТРАНА - према железничкој станици

Слика 119 Изгледи објеката – западна страна Булевара ослобођења, парни кућни бројеви, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)

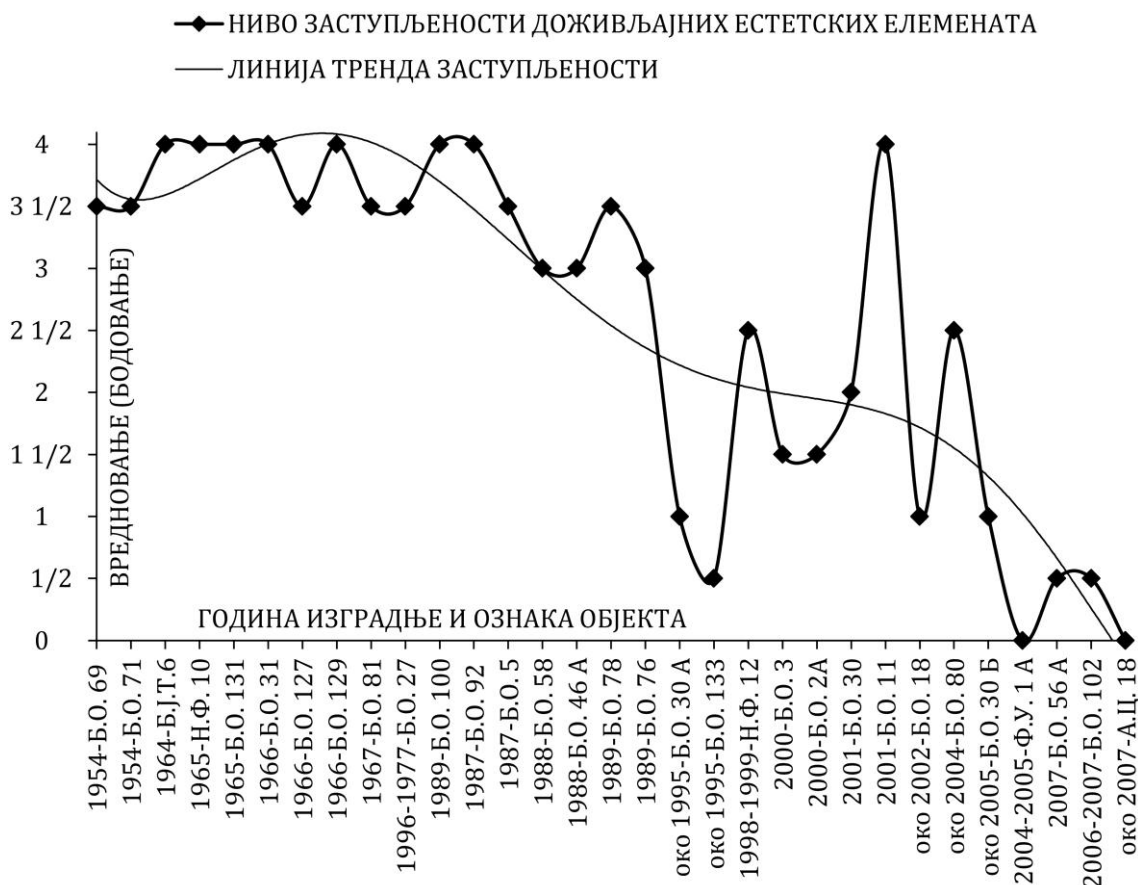
НЕПАРНА СТРАНА - од железничке станице

Слика 120 Изгледи објеката – источна страна Булевара ослобођења, непарни кућни бројеви, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)

6. ЗАКЉУЧАК

Прегледом резултата анализе заступљености и нивоа заступљености групе доживљајних естетских параметара у архитектури свих објеката јавне намене аналитичке целине – Булевару ослобођења у Новом Саду, произилази закључак да, поред тога што постоји између естетичке свести аутора, креативног процеса и употребе доживљајних естетских елемената у архитектонском делу, узрочно-последична веза постоји и између естетичке свести аутора (планске употребе естетских аспеката) и друштвене естетичке свести односно напретка друштва у стварању архитектонских-уметничких дела а кроз интензиван креативни процес аутора објеката. Такође, преглед резултата може да прикаже и супротан случај где одсуство естетичке свести и креативног процеса значи и одсуство планиране употребе естетских елемената у архитектури одређеног периода а тиме и одсуство естетичке свести у друштвеном периоду.

Синтеза резултата истраживања тако омогућава и приказ нивоа наше савремене архитектуре у истраживаном временском периоду а са аспекта заступљености естетских аспеката, естетичке свести и креативног процеса као и приказ естетичке свести друштва (успон, кулминацију, пад или стагнацију) у датим временским периодима (у односу на заступљеност ових елемената). Сагледавајући резултате вредновања заступљености естетских елемената и повезујући их са годинама изградње објеката аналитичког узорка, може се утврдити веза између присуства естетичке свести (свесности) аутора - ствараоца и присуства (естетског) напретка друштвеног система тј. зрелости друштва. Резултат вредновања приказује узрочно-последичну повезаност естетичке свести аутора објеката и (естетско) стање друштва, где опадање заступљености естетичке свести аутора предпоставља и опадање вредности друштва (слика 121).

Слика 121 Приказ вредновања нивоа заступљености доживљајних естетских елемената објекта (од „0“ до „4“) у односу на годину изградње објекта (извор: Н. Радусиновић)

Приказ синтезе резултата анализе употребе и нивоа употребе групе доживљајних естетских параметара у стварању архитектонских дела на аналитичкој целини, приказује висок и континуалан ниво употребе доживљајних естетских параметара у периоду од 1954. године до краја девете деценије XX века а тиме претпоставља и висок ниво естетичке свести аутора и друштва тог периода. Период од почетка последње деценије XX века до половине прве деценије XXI века, кроз синтезу резултата анализе, приказује несталност употребе доживљајних естетских параметара у стварању архитектонских дела односно варирање нивоа естетичке свести, како аутора тако и друштва у стварању архитектонских - уметничких дела. Период архитектонског стварања на аналитичкој целини од друге половине прве деценије XXI века до данас, 2018. године, карактеришу низак ниво

употребе али и непостојање употребе доживљајних естетских параметара у архитектури аналитичке целине. На послетку, кроз приказану линију тренда употребе и нивоа употребе доживљајних естетских елемената, синтеза резултата овог рада приказује висок ниво и континуалност, затим варирање и опадање и на крају пад и силазну тенденцију у архитектонском-уметничком стварању и нивоу развијености естетичке свести у периоду од 1954. године до данас а кроз различите друштвено политичке поретке.

Посматрајући у ширем контексту приказану синтезу резултата анализе употребе и нивоа употребе доживљајних естетских параметара а тиме и постојање естетичке свести и креативног процеса, може се закључити да, кроз архитектонско стваралаштво, друштво може бити обликовано двојачко: кроз пуну креативну снагу, визију и унутрашњу зрелост аутора – стваралаца уметничких дела, али и кроз пуку употребу архитектонске „Гешталт теорије, која сама по себи не обезбеђује квалитете естетске перцепције“.⁴⁹ Даље закључујући, висок ниво естетичке свести (отелотворене у уметничком делу кроз креативни процес и унутрашњу снагу аутора) односно постојање и ниво постојања естетичке свести аутора (препознато и доживљено у створеном архитектонском - уметничком делу), управо су пропорционални нивоу (естетске) уздигнутости целокупног друштва. Схватање архитектонског стварања као уметничког стварања, доноси и закључак да се поменута узрочно - последична повезаност између развијене естетичке свести аутора архитектонског дела и напретка друштва, може транспоновати и препознати у свим стваралачким – уметничким сферама, где стварање уметничких дела представља допринос напретку друштва док примена „Гешталт“ теорије доноси друштвену стагнацију.

У сфери сликарства, ова повезаност креативног процеса, развијене естетичке свести а тиме и доприноса естетској уздигнутости друштва у коме је уметничко дело настало, може бити објашњена кроз упоредну анализу

⁴⁹ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*, Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 8.

сликарских дела Рембранта и Андреа дел Сарта. Уколико би уметничко дело било вредновано по ауторовом знању пропорција и људске анатомије, Рембрант би свакако био најнеуспешнији сликар тог периода док би Андреа дел Сарто био најуспешнији.⁵⁰ Међутим, како професор Владимир Мако објашњава, „Рембрантово сликарство својом контемплативном снагом разара емотивну инертност и успаваност духа, док се дел Сартово и даље опажа и доживљава само преко интелектуалног усхићења спознаје савршених облика. У суштини се ради о различитим нивоима сложености, које у првом случају тумачи просторне и временске компоненте емотивног сазревања облика као манифестације жевота, док се у другом примеру визија није одмакла даље од статичког система лепог“.⁵¹

Кроз књижевност, ниво естетичке свести аутора односно естетску зрелост друштва илуструје Умберто Еко описујући своју посету једном од многобројних калифорнијских музеја воштаних фигура, где се фреска Леонарда да Винчија „Тајна вечера“ представља у тродимензионалној поставци уз емитовано објашњење посетиоцима да је оригинална фреска из доба Ренесансе до данас готово уништена, избледела и да не може да пружи уметнички ужитак какав се добија гледањем ове свеже обојене а сада и тродимензионалне представе исте фреске и која је, као таква, „засигурно стварнија од оригинала и пружа више од оригинала“.⁵² Како писац објашњава, филозофија оваквих поставки више није: “Приказујемо вам репродукцију тако да ћете пожелети да видите оригинал“, већ: “Приказујемо вам такву репродукцију да више нећете имати никакву потребу за оригиналом“,⁵³ односно стварним уметничким делом.

⁵⁰ Мако, В.: 2005. *Естетика – архитектура: седам тематских расправа*, Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 8.

⁵¹ Мако 2005: стр. 9.

⁵² Еко, У.: 1986. *Travels In Hyperreality: Essays*, Harcourt Brace and Company, New York, pg. 18.

⁵³ Еко 1986: pg. 19.

Враћајући се у сферу архитектонског - уметничког стваралаштва, закључује се да елементи опажајног нивоа попут симетрије, ритма, пропорција, итд. не чине сами по себи уметничко дело, већ њихова употреба као естетских елемената на доживљајном нивоу, узрочно-последично повезаних са креативним процесом и естетичком свешћу аутора, доводи до стварања уметничког дела а „њихова употреба, структура њиховог обједињавања, као и идејни аспекти њихове појаве, су оно што их од неестетских категорија преображава у естетске елементе комуникације.“⁵⁴ Подразумевајући њихову заступљеност, поменута целовита веза доживљајних естетских елемената, креативног процеса и естетичке свести аутора представља предуслов за стварање уметничког дела а транспонована са нивоа појединачног уметничког дела (аутора дела) на групу уметничких дела (уметничку групу, покрет), препознаје се и на нивоу целог друштва, одређујући његову естетску развијеност. Уз схватање архитектуре као показатеља развијености друштва у коме је она створена, закључује се да стремљење ка сталном напретку друштва значи друштвено неговање и развијање уметности (у овом случају архитектуре) и то кроз стални развој естетичке свести на макро нивоу тј. нивоу целокупног друштва (друштвена естетичка свест) а који је могућ само преко развијене естетичке свести и одговорности на микро нивоу, код аутора појединих уметничких дела. Овако створено, естетски високо развијено архитектонско окружење својим идентитетом враћа друштву уложене напоре у естетски развој и истовремено омогућава даљњу естетску надоградњу истог друштва на новоформираној, сада усавршеној, основи за напредно деловање и естетски успон генерација аутора а уз стално растућу естетичку свест, све комплекснији креативни процес и све већу ауторску одговорност према актуелном али и будућем друштву исто као и према актуелним али и будућим генерацијама.

⁵⁴ Мако, В.: 2005. Естетика – архитектура: седам тематских расправа, Архитектонски факултет Универзитета у Београду и Орион арт, Београд, стр. 9.

Завршне напомене:

7. ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ

Beardsley, Monroe; Schueller, Herbert: *“Aesthetic Inquiry: Essays on Art Criticism and Philosophy of Art”*, Dickenson Publishing Company, Belmont, 1967.

Benton, Tim: *“The Villas of Le Corbusier 1920-1930”*, Yale University Press, New Haven, 1987.

Борисављевић, Милутин: *“Увод у естетику”*, Француско – српска књижара, Београд, 1932.

Борисављевић, Милутин: *“Увод у научну естетику архитектуре”*, Архитектура и Урбанизам, бр. 1, Београд, 1994.

Vitruvius, Polio Marcus: *“Ten Books on Architecture”*, translation I.D. Rowland, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Gans, Deborah: *“The Le Corbusier Guide”*, third edition, introduction by Alan Plattus, Princeton architectural press, New York, 2006.

Гилберт, Кетрин Евере; Кун, Хелмут: *“Историја естетике: ревидирана и проширена”*, Дерета, Београд, 2004.

Gilbert, Rita: *“Living With Art”*, Third Edition, McGraw-Hill Inc, New York 1991.

Girouard, Mark: *“Cities and People – A Social and Architectural History”*, Yale University Press, New Haven and London, 1985.

Gossel, Peter; Leuthauser, Gabriel: *“Architecture in the Twentieth Century”*, Taschen, Köln, 2001.

Дабетић, Радоња; Митровић, Владимир: *„Железничка станица у Новом Саду: 4 деценије касније“*, ДаНС бр. 56, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2006.

Danto, Arthur Coleman: *“The Philosophical Disenfranchisement of Art”*, Columbia University Press, New York, 1986.

Davis, Charles: *“Architecture and Light: Vincenzo Scamozzi’s Statuary Installation in the Chiesetta of the Palazzo Ducale in Venice”*, Annali di architettura n°14, Vinceza, 2002.

Добровић, Никола: *“Савремена архитектура”*, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд, 1971.

Eco, Umberto: *“Travels In Hyperreality: Essays”*, Harcourt Brace and Company, New York, 1986.

Женет, Жерар: *“Уметничко дело: иманентност и трансцедентност”*, Светови, Нови Сад, 1996.

Женет, Жерар: *“Уметничко дело: естетске релације”*, Светови, Нови Сад, 1997.

Isozaki, Arata: *“GA Document Extra 05”*, A.D.A. Edita, Tokyo, 1996.

Isozaki, Arata: *“Ma, Espace – Temps du Japon”*, Exhibition Catalogue, Festival d’Autonomie, October- December, Musee des Arts Decoratifes, Paris, 1978.

Jencks, Charles: *“Towards a Symbolic Architecture – The Thematic House”*, Rizzoli, New York, 1985.

Јовановић Поповић, Милица; Игњатовић, Душан: *“Видети енергију”*, Београд, 2011.

Јовановић, Слободан: *“Конкурси: пословни објекат, Нови Сад, Булевар ослобођења”*, ДаНС бр. 25, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 1999.

Јовановић, Слободан: *“Ин мемориам: Милан Матовић”*, ДаНС бр. 37, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2002.

Јовановић, Слободан: *“Ин мемориам: Жива Бугарски”*, ДаНС бр. 37, Друштво Архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2002.

Јовановић, Слободан: *“Пословна зграда НИС – НАФТАГАС”*, ДаНС бр. 24, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 1999.

Jodidio, Philip: *“Contemporary European Architects”*, Taschen, New York, 1998.

Jodidio, Philip: *“Contemporary American Architects”*, Vol. 2, Taschen, Köln 1995.

Кастекс, Жан; Депол, Жан-Шарл; Панре, Филип: *“Урбане форме”*, Грађевинска књига, Београд, 1989.

Kato, Shuichi: *“Form, Style, Tradition: reflections on Japanese art and society”*, University of California Press, Los Angeles, 1971.

Kostof, Spiro: *“A History of Architecture: Settings and Rituals”*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

Крстоношић, Мирослав: *„Путничка железничка станица у Новом Саду“*, Архитектура и урбанизам, бр. 33 – 34, Београд, 1965.

Lynch, Kevin: *“The Image of The City”*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, 15 Ed.

Le Corbusier: *“An Analysis of Form”*, Geoffrey Baker, Van Nostrand Reinhold, New York, 1998.

Мако, Владимир: *“The art of harmony: principles of measuring and proportioning in bizantine wall painting”*, Орион Арт, Београд, 2007.

Мако, Владимир: *“Естетика – архитектура: седам тематских расправа”*, Архитектонски факултет Универзитета и Орион арт, Београд 2005.

Мако, Владимир: *“Естетика - архитектура. Књ. 2, Креативни процес између субјективног и опште-друштвеног естетског значења”*, Архитектонски факултет Универзитета и Орион арт, Београд, 2009.

Мако, Владимир: *“Лик и број”*, Архитектонски факултет, Београд, 1998.

Мако, Владимир: *“Естетичке мисли о архитектури. [Књ. 1], Доба антике”*, Архитектонски факултет Универзитета, Београд, 2011.

Мако, Владимир: *“Визија националног у динамици савременог: естетско тумачење новије српске архитектуре”*, 10. међународна изложба архитектуре Венецијански бијенале, Српски павиљон, Музеј примењене уметности, Београд, 2006.

Мако, Владимир: *“Србија - нови напори : 10. међународна изложба архитектуре Венецијски бијенале, Српски павиљон”*, Музеј примењене уметности, Београд, 2006.

Мако, Владимир: *“Барокна уметност и обликовање простора”*, Архитектонски факултет Универзитета, Београд, 1997.

Мако, Владимир: *“Историја и развој теорија архитектуре: зборник. Св. 1”*, Архитектонски факултет Универзитета, Београд, 2003.

Мако, Владимир: *“Време у Платоновом поимању хармонија и пропорција”*, Зборник радова, последипломске студије АОП, Београд, 1998.

Мако, Владимир: *“Естетика архитектонских облика кроз историју, Ново доба”*, Скрипта из предмета Естетика архитектонских облика кроз историју, Београд, 1999.

Мерковић, Дамир: *„Меркатор центар у Новом Саду“*, ДаНС бр. 60, Друштво архитеката Новог Сада, Нови сад, 2007.

Митровић, Владимир: *„Зид и антизид: стакло у архитектури Булевара ослобођења у Новом Саду“*, ДаНС бр. 52, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2005.

Митровић, Владимир: *„Архитектура XX века у Војводини“*, Музеј савремене уметности Војводине, Академска књига, Нови сад, 2010.

Митровић, Владимир: *“Прилог историји архитектуре социјалистичког шопинга”*, ДаНС бр. 60, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2007.

Митровић, Владимир: *„Архитекта Благоје Реба / Радови (1970-2000)“*, каталог изложбе, Нови Сад, 2000.

Митровић, Владимир: *„Архитекта Душан Крстић“*, каталог изложбе, Нови Сад, 2002.

Митровић, Владимир: *„Архитекта Бора Радусиновић“*, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2010.

Митровић, Владимир: „*Архитекта Сибин Ђорђевић*“, каталог изложбе, Нови Сад, 2000.

Митровић, Владимир: „*Архитекта Александар Келемен*“, каталог изложбе, Нови Сад, 2000.

Митровић, Владимир: „*Архитекта Павле Жилник*“, каталог изложбе, Нови Сад, 1995.

Noever, Peter: *“Architecture in transition: Between Deconstruction and New Modernism”*, Prestel, Munich, 1991.

Norberg –Schultz, Christian: *“Meaning in Western Architecture”*, Rizzoli, New York, 1983.

Nouvel, Jean: *“The Elements of Architecture”*, Universe Publishing, New York, 1998.

Palladio, Andrea: *“The Four Books on Architecture”*, translated by Robert Tavernor & Richard Schofield, MIT Press, Cambridge, 1997.

Перниола, Марио: *“Естетика двадесетог века”*, Светови, Нови Сад, 2005.

Piano, Renzo: *“Logbook”*, Monacelli Press, New York, 1997.

Роси, Алдо: *“Архитектура града”*, Грађевинска књига – Премис, Београд, 1996.

Rowe, Colin: *“Grad kolaž”*, Грађевинска knjiga, Beograd, 1988.

Salat, Serge; Maki, Fumihiko; Labbe, Françoise: *“Fumihiko Maki: An Aesthetic of Fragmentation”*, Rizzoli, New York, 1988.

Sharp, Dennis: *“The Illustrated Encyclopedia of Architects and Architecture”*, Quarto Publishing, New York, 1991.

Swinglehurst, Edmund: *“The Art of The Surrealists”*, Shooting Star Press, New York, 1995.

Talaye Minai, Asghar: *“Design as Aesthetic Communication”*, American University Studies, Series XX, Fine Arts, vol.9, Peter Lang, New York, 1989.

Tavernor, Robert: *“Palladio and Palladianism”*, Thames & Hudson, London, 1991.

Tafurri, Manfredo: *"The Sphere and the Labyrinth, Avant-Gardes and Architecture from Piranesi to the 1970s"*, MIT Press, Cambridge, London, 1987.

Трактенберг, Марвин; Хајман, Изабел: *"Архитектура од преисторије до постмодернизма"*, Грађевинска књига, Београд, 2006.

Фаркаш, Имре: *"Путничка железничка станица Нови Сад"*, билтен Савеза архитеката Србије бр.1, Нови Сад, 1963.

Feagin, L. Susan; Maynard, Patrick: *"Aesthetics"*, Oxford University Press, Oxford, 1997.

Форкапић, Сава: *"Центар НИС – Нафтагас – 20 година касније"*, ДаНС бр. 52, Друштво архитеката Новог Сада, Нови Сад, 2005.

Frampton, Kenneth; Moran, Michael: *"The 20th Century Architecture and Urbanism: New York"*, Architecture and Urbanism, Publishing Co, Tokyo, 1994.

Frampton, Kenneth: *"Modern Architecture: A critical History"*, Thames & Hudson, London 1992.

Хичкок, Хенри Расел; Џонсон Филип: *"Интернационални стил"*, Грађевинска књига, Београд, 1989.

Christopher, Alexander: *"A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction"*, Oxford University Press, 1977.

Curtis, William: *"Le Corbusier: Ideas and Forms"*, Phaidon Press, London, 2001.

Џенкс, Чарлс: *"Модерни покрети у архитектури"*, Грађевинска књига, Београд, 1990.

8. ПОПИС СЛИКА (ЦРТЕЖИ, ФОТОГРАФИЈЕ)

Слика 1 План Новог Сада са приказом трасе Булевара ослобођења у ширем окружењу, размера 1:35000. (подлога www.geosrbija.rs)	10
Слика 2 Данашњи изглед Булевара ослобођења и улице Народног фронта. (извор: Н. Радусиновић)	11
Слика 3 Панорама Булевара ослобођења око 1968. године. (извор: http://vgis.nsurbanizam.rs)	12
Слика 4 Булевар ослобођења пробијен до Футошке улице, око 1968. године. (извор: http://vgis.nsurbanizam.rs)	12
Слика 5 Панорама Булевара ослобођења - изграђена железничка станица (ознака: Б.Ј.Т. 6) и објекат МУП-а (ознака: Б.О. 71), око 1968. године. (извор: http://vgis.nsurbanizam.rs)	13
Слика 6 Изграђена „Кокра“, (данашњи Симпо-ознака: Б.О. 31), 1966. година. (извор: http://vgis.nsurbanizam.rs)	13
Слика 7 „Кокра“ (данас Симпо – ознака: Б.О. 31) и Тунел јефтиноће (данас банка – ознака: Б.О. 18), око 1975. године. (извор: http://www.zigns.rs)	14
Слика 8 Зграда НИС-а (ознака: Н.Ф. 12) у изградњи, 1990. године. (извор: http://vgis.nsurbanizam.rs)	14
Слика 9 План Новог Сада са приказом трасе Булевара ослобођења - завршене урбанистичке целине, размера 1:20000. (извор: Н. Радусиновић)	16
Слика 10 План Новог Сада са приказом свих јавних објеката на Булевару ослобођења - завршена урбанистичка целина, размера 1:20000. (извор: Н. Радусиновић)	17
Слика 11 Изглед објекта Б.Ј.Т. 6, размера 1:500. (извор: Н. Радусиновић)	33
Слика 12 Фотографија објекта Б.Ј.Т. 6, приближна размера 1:500. (извор: Н. Радусиновић)	33
Слика 13 Основа објекта Б.Ј.Т. 6, размера 1:1000. (извор: Н. Радусиновић)	36

Слика 14 Изглед објекта Б.О. 3, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	37
Слика 15 Фотографија објекта Б.О. 3, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	37
Слика 16 Основа објекта Б.О. 3, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	39
Слика 17 Изглед објекта Б.О. 2А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	40
Слика 18 Фотографија објекта Б.О. 2А, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	40
Слика 19 Основа објекта Б.О. 2А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	42
Слика 20 Изглед објекта Б.О. 5, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	43
Слика 21 Фотографија објекта Б.О. 5, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	43
Слика 22 Основа објекта Б.О. 5, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	45
Слика 23 Изглед објекта Б.О. 11, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	46
Слика 24 Фотографија објекта Б.О. 11, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	46
Слика 25 Основа објекта Б.О. 11, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	48
Слика 26 Изглед објекта Б.О. 27, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	49
Слика 27 Фотографија објекта Б.О. 27, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	49
Слика 28 Основа објекта Б.О. 27, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	51
Слика 29 Изглед објекта Б.О. 31, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	52
Слика 30 Фотографија објекта Б.О. 31, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	52
Слика 31 Аналитичка скица објекта Б.О. 31 (извор: Н. Радусиновић).....	53
Слика 32 Основа објекта Б.О. 31, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	54
Слика 33 Изглед објекта Б.О. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	55

Слика 34 Фотографија објекта Б.О. 18, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	55
Слика 35 Основа објекта Б.О. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	57
Слика 36 Изглед објекта Б.О. 30, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	58
Слика 37 Фотографија објекта Б.О. 30, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	58
Слика 38 Основа објекта Б.О. 30, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	60
Слика 39 Изглед објекта Б.О. 30Б, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	61
Слика 40 Фотографија објекта Б.О. 30Б, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	61
Слика 41 Основа објекта Б.О. 30Б, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	63
Слика 42 Изглед објекта Б.О. 30А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	64
Слика 43 Фотографија објекта Б.О. 30А, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	64
Слика 44 Основа објекта Б.О. 30А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	66
Слика 45 Изглед објекта Б.О. 46А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	67
Слика 46 Фотографија објекта Б.О. 46А, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	67
Слика 47 Основа објекта Б.О. 46А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	69
Слика 48 Изглед објекта Б.О. 69, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	70
Слика 49 Фотографија објекта Б.О. 69, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	70
Слика 50 Основа објекта Б.О. 69, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	72
Слика 51 Изглед објекта Б.О. 71 у целини, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)	73

Слика 52 Изглед дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 1), размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	73
Слика 53 Изглед дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 2), размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	74
Слика 54 Фотографија дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 1), приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	74
Слика 55 Фотографија дела објекта Б.О. 71 (објекат бр. 2), приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	74
Слика 56 Основа објекта Б.О. 71, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	77
Слика 57 Изглед објекта Б.О. 56А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	78
Слика 58 Фотографија објекта Б.О. 56А, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	78
Слика 59 Основа објекта Б.О. 56А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	80
Слика 60 Изглед објекта Б.О. 58, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	81
Слика 61 Фотографија објекта Б.О. 58, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	81
Слика 62 Аналитичка скица објекта Б.О. 58 (извор: Н. Радусиновић).....	82
Слика 63 Основа објекта Б.О. 58, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	83
Слика 64 Изглед објекта Б.О. 81, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	84
Слика 65 Фотографија објекта Б.О. 81, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	85
Слика 66 Основа објекта Б.О. 81, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	86
Слика 67 Изглед објекта Ф.У. 1А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	87
Слика 68 Фотографија објекта Ф.У. 1А, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	87
Слика 69 Основа објекта Ф.У. 1А, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	89

Слика 70 Изглед објекта А.Ц. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	90
Слика 71 Фотографија објекта А.Ц. 18, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	90
Слика 72 Основа објекта А.Ц. 18, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	92
Слика 73 Изглед објекта Б.О. 76, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	93
Слика 74 Фотографија објекта Б.О. 76, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	93
Слика 75 Основа објекта Б.О. 76, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	95
Слика 76 Изглед објекта Б.О. 78, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	96
Слика 77 Фотографија објекта Б.О. 78, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	96
Слика 78 Основа објекта Б.О. 78, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	98
Слика 79 Изглед објекта Б.О. 80, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	99
Слика 80 Фотографија објекта Б.О. 80, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	99
Слика 81 Основа објекта Б.О. 80, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	101
Слика 82 Изглед објекта Б.О. 92, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	102
Слика 83 Фотографија објекта Б.О. 92, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	102
Слика 84 Аналитичка скица објекта Б.О. 92 (извор: Н. Радусиновић).....	104
Слика 85 Основа објекта Б.О. 92, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	105
Слика 86 Изглед главног објекта Б.О. 100 - пословног садржаја, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	106
Слика 87 Изглед главног објекта Б.О. 100 - стамбеног садржаја, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	107

Слика 88 Изглед дограђеног диспечерског центра објекта Б.О. 100, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	108
Слика 89 Фотографија главног објекта Б.О. 100 - пословног садржаја, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	108
Слика 90 Фотографија главног објекта Б.О. 100 - стамбеног садржаја, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	109
Слика 91 Фотографија дограђеног диспечерског центра објекта Б.О. 100, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	109
Слика 92 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 - главни корпус објекта (извор: Н. Радусиновић)	111
Слика 93 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 - главни корпус објекта (извор: Н. Радусиновић)	111
Слика 94 Аналитичка скица објекта Б.О. 100 – дограђени диспечерски центар (извор: Н. Радусиновић)	112
Слика 95 Основа објекта Б.О. 100 у целини, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)	113
Слика 96 Изглед објекта Б.О. 127, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	114
Слика 97 Фотографија објекта Б.О. 92, приближна р 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	114
Слика 98 Аналитичка скица објекта Б.О. 127 (извор: Н. Радусиновић)	117
Слика 99 Основа објекта Б.О. 127, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	118
Слика 100 Изглед објекта Б.О. 129, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	119
Слика 101 Фотографија објекта Б.О. 129, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	119
Слика 102 Аналитичка скица објекта Б.О. 129 (извор: Н. Радусиновић)	121
Слика 103 Основа објекта Б.О. 129, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	122
Слика 104 Изглед објекта Б.О. 131, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	123

Слика 105 Фотографија објекта Б.О. 131, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	123
Слика 106 Основа објекта Б.О. 131, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	125
Слика 107 Изглед објекта Б.О. 133, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	126
Слика 108 Фотографија објекта Б.О. 133, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	126
Слика 109 Основа објекта Б.О. 133, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	128
Слика 110 Изглед објекта Н.Ф. 10, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић)	129
Слика 111 Фотографија објекта Н.Ф. 10, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	129
Слика 112 Основа објекта Н.Ф. 10, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	131
Слика 113 Изглед објекта Б.О. 102, размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	132
Слика 114 Фотографија објекта Б.О. 102, приближна размера 1:500 (извор: Н. Радусиновић).....	132
Слика 115 Основа објекта Б.О. 102, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)..	135
Слика 116 Изглед објекта Н.Ф. 12, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)....	136
Слика 117 Фотографија објекта Н.Ф. 12, приближна размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић).....	137
Слика 118 Основа објекта Н.Ф. 12, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић) ...	139
Слика 119 Изгледи објекта – западна страна Булевара ослобођења, парни кућни бројеви, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић).....	148
Слика 120 Изгледи објекта – источна страна Булевара ослобођења, непарни кућни бројеви, размера 1:1000 (извор: Н. Радусиновић)	148
Слика 121 Приказ вредновања нивоа заступљености доживљајних естетских елемената објекта (од „0“ до „4“) у односу на годину изградње објекта (извор: Н. Радусиновић).....	150

9. ПОПИС ТАБЕЛА

Табела 1 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења са датим годинама изградње.....	20
Табела 2 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења са вредновањем нивоа заступљености доживљајних естетских елемената	142
Табела 3 Приказ објеката јавне намене на Булевару ослобођења дати у хијерархијском низу по години изградње	144

10. БИОГРАФИЈА АУТОРА

име и презиме: Немања Радусиновић
датум и место рођења: 7. априла 1971. Године, Зајечар, Србија.
адреса становања: Алексе Шантића 5,
21000 Нови Сад,
Србија
контакт телефон: 063.581.346
електронска пошта: nradusinovic@architectum.rs
nradusinovic@gmail.com
www.architectum.rs

Одрастао је, живи и ради у Новом Саду. Школовао се и радио у Београду, Мансију (Индијана-С.А.Д.), Њујорку (Њујорк-С.А.Д.), Мајамију и Мајами Бичу (Флорида -С.А.Д.).

Немања има више од 15 година професионалног искуства у земљи и иностранству на пољу модерне архитектуре, дизајна и инжењеринга.

У Србији, стручни-ауторски рад, остварује у сопственом бироу за пројектовање - „Architectum“ од његовог оснивања 2004. године. Стручни, ауторски рад остварио је и у компанији „ДДОР Нови Сад“ и другим компанијама, радећи на пројектовању и извођењу еминентних објеката и савремених ентеријера. Радио је на Факултету техничких Наука, одсек за Архитектуру, Универзитета у Новом Саду као сарадник у настави и вежбама.

Стручни рад у иностранству је остварио радећи на интернационалним пројектима у светски реномираној компанији „Архитектоника“ (Arquitectonica International), Мајами, С.А.Д. Стручни рад је остварио и на значајним пројектима у Њујорку и широм Сједињених Америчких Држава у компанији, „Шварц Архитектс“ (Schwartz Architects). Такође, радио је као

асистент на Архитектонском факултету, државног универзитета у америчкој држави Индијани (College of Architecture, Ball State University, Indiana, USA).

Стекао је звање Магистар Архитектуре, нострификацијом дипломе на Факултету техничких наука - одсек за архитектуру, Универзитета у Новом Саду. Магистарско звање стекао је након завршених Магистарских студија у Сједињеним Америчким Државама (College of Architecture, Ball State University, Muncie, Indiana, USA). Такође, завршио је предмете магистарског програма: сликарство и фотографија на Факултету лепих уметности истог Универзитета у С.А.Д. (College of Fine Arts, Ball State University, Muncie, Indiana, USA).

Више пута је награђиван у сфери архитектуре, излагао је радове на самосталним и колективним изложбама, објављивао је радове у стручним публикацијама.

Члан је Инжењерске Коморе Србије, Друштва архитеката Новог Сада - ДаНС и Удружења примењених уметника и дизајнера Војводине –УПИДИВ.

11. AUTHOR'S BIOGRAPHY

name: Nemanja Radusinović
date and place of birth: April 7th 1971, Zaječar, Serbia
address: Alekse Šantića 5,
21000 Novi Sad,
Serbia
contact: +381.63.581.346
e-mail: nradusinovic@architectum.rs
nradusinovic@gmail.com
www.architectum.rs

Lives and works in Novi Sad City, Serbia. Educated, worked and resided in Belgrade, Serbia; Muncie (IN), New York City (NY), Miami and Miami Beach (FL), USA.

Nemanja Radusinović has over 15 years of professional experience both in his native country Serbia and in the United States in the fields of architecture, designing and engineering.

He is the founding principal of „Architectum“ - bureau of designing services that he established in 2004 and where he is an author of range of projects. His experience also includes professional author work in one of Serbia's leading insurance companies „DDOR Novi Sad“ and other companies. He has held a position as a teaching assistant at the College of Technical Sciences - Department of Architecture and Planning, University of Novi Sad, Serbia.

Nemanja's architectural work abroad includes teamwork in the world-renowned firm "Arquitectonica International" of Miami, Florida, USA; which involved important international and local designs as well as architectural teamwork in the New York City based firm "Frederic Schwartz Architects". He was also a teaching

assistant at the College of Architecture and Planning, Ball State University, Muncie, Indiana, USA.

He earned a Master of Architecture degree from the College of Architecture and Planning, at Ball State University, Muncie, Indiana. After relocating to Serbia in June 2003, Nemanja earned an architectural license from the Serbian Chamber of Engineers after passing the state architectural exam and verified his Ball State University Master of Architecture degree at the College of Technical Sciences -Department of Architecture, University of Novi Sad, Serbia. During his studies in the United States, he completed oil painting and photography graduate courses at the College of Fine Arts at Ball State University, Indiana, USA.

In his ongoing career, he has exhibited and published a large amount of his work. He has been the recipient of numerous prestigious awards in the field of architecture.

He is currently a member of the Serbian Chamber of Engineers, Association of Novi Sad City Architects - DaNS and Association of Applied Artists and Designers of Vojvodina - UPIDIV.

12. ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Прилог 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Потписани-а Немања Радусиновић

број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ
АРХИТЕКТУРИ НА ПРИМЕРУ БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА У НОВОМ САДУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

13. ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА

Прилог 2.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора: Немања Радусиновић

Број индекса: _____

Студијски програм: _____

Наслов рада: ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ АРХИТЕКТУРИ

НА ПРИМЕРУ БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА У НОВОМ САДУ

Ментор: др Владимир Мако, редовни професор Архитектонског
факултета у Београду

Потписани/а Немања Радусиновић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

14. ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Прилог 3.

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ЕСТЕТИЧКА СВЕСТ И КРЕАТИВНИ ПРОЦЕС У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ
АРХИТЕКТУРИ НА ПРИМЕРУ БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА У НОВОМ САДУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

Потпис докторанда

У Београду, _____

1. Ауторство - Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.